

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 29 красавіка 1988 г. № 18 (3428) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Дзеячы культуры, літаратуры і мастацтва! Узбагачайце духоўны патэнцыял сацыялізму, актыўна ўдзельнічайце ў абнаўленні ўсіх бакоў жыцця грамадства!

(З Заклікаў ЦК КПСС)

ПАМЯЦІ БУРАВЕСНІКА РЭВАЛЮЦЫІ

Вечна палымнец у гісторыі савецкай літаратуры зоркай першай велічыні Максіму Горькаму, выдатнаму пісьменніку і грамадскаму дзеячу, заснавальніку літаратуры сацыялістычнага рэалізму. Надзвычайнае яго імя беларусам. Ён быў першым, хто даў высокую ацэнку маладой беларускай літаратуры і звярнуў увагу на яе лепшых прадстаўнікоў Янку Купалу і Янку Коласа, М. Горькі першым пераклаў на рускую мову купалаўскі верш «А хто там ідзе?», які назваў нацыянальным гімнам беларусаў.

Усё гэта згадалася на ўрачыстым вечары, прысвечаным 120-годдзю з дня нараджэння М. Горькага, які адбыўся ў Доме літаратара. Уступным словам вечар адкрыў В. Быкаў. Выступілі Я. Брыль, І. Чыгрынаў, А. Сулянаў, Э. Ялугін, Л. Караічаў.

На вечары прысутнічалі другі сакратар ЦК КПБ М. С. Ігруноў, намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. М. Мазай, У прэзідыуме вечара. Выступае Янка БРЫЛЬ.

ПЕСНЯ ЗНАЙШЛА СЯБРОЎ

Гэты вечар у Доме літаратара быў незвычайны. Адметнасць яму дала ўжо сама назва — «Мой лёс — наханне, альбо: Кампазітар Ігар Лучанок і беларуская паэзія». Увесь вечар гучалі ягонныя песні, сааўтарамі якіх «выступалі» В. Дунін-Марцінкевіч, Цётка, Янка Купала, Януб Колас, М. Багдановіч, П. Трус, П. Броўка, А. Куляшоў, А. Русак, М. Танк, П. Панчанка, Р. Барадулін, Г. Бураўкін, А. Вольскі, А. Вялюгін, А. Вярцінскі, Н. Гілевіч, А. Грачанікаў, У. Карызна, У. Някляеў, І. Скурко, А. Ставер, П. Кошаль.

Песні і раманы выконвалі вакальна-інструментальны ансамбль «Сябры», дзіцячы харавыя калектывы, а таксама вядомыя беларускія салісты. Удзельнікі канцэрта вітаюць Ігара Лучанка.

Тэкст і фота
Ул. КРУКА.

...АД ПУНСОВАГА святла ранняй зары расцвітаюць яркім кумачом прыбраныя вуліцы гарадоў і пасёлкаў...

...Святоточныя калоны дэманстрантаў дэманструюць маналітнае адзінства...

...На расквечаных кумачом плошчах і вуліцах гучаць радасць і ўздых...

Гэта вытрымкі з першапалосных артыкулаў газет нядаўняга часу, які мы справядліва называем сёння застойным. Высакапарныя словы спакойна ляцелі з высокіх трыбунаў, газетных палос. Мы проста не звярталі на іх увагі, альбо рабілі выгляд, што не звяртаем...

І калі сёння хто-небудзь з газетчыкаў па старой звычцы вернецца да вышэйназванай фразеалогіі (што ні кажу, а яна моцна сядзіць у галовах), то нават у ёй мы знаходзім новы, больш трывалы змест. Справа ў тым, што з кожным днём мы глядзім на свет усё больш «па-ленінску, без фальшывай ідэалізацыі». І сённяшняе наша самае па традыцыі светлае, вясновае свята выклікае асабліва шмат пачуццяў. Нашы дні поўняцца новым зместам. Кожнаму з нас ёсць цяпер справа да развіцця эканамічнага, аграрнага, прамысловага, культурнага патэнцыялу краіны. Мы ўсе працянаемся ад сацыяльнай апатыі. Мы пачалі чытаць газеты з першых палос, горача, і не толькі на сходах, абмяркоўваем кожнае новае партыйнае, дзяржаўнае рашэнне.

Сёння, як ніколі раней, ясна, што ўсе мы — людзі — адзіная сям'я на планеце. І раней мы не былі аб'якавымі да радасці ці гора людзей на розных канцах планеты, заўсёды былі салідарныя з іх барацьбой за свае чалавечыя правы, за мір ва ўсім свеце. Але і людзі планеты ніколі не былі аб'якавымі да поспехаў ці няўдач і памылак першай у свеце краіны сацыялізму. Сёння нам усё больш вераць, на нас спадзяюцца. Гэта невыпадкова. Наш голас розуму ўсё больш засланяе догмы.

Людзям Зямлі ўсё больш да спадабы сумленнасць, шчырасць, адкрытасць нашай партыі, дзяржавы. Прыглядаюцца да нас уважліва, з даверам... Нам не вераць.

...У тых дні мы (у якіх ужо раз) разгублена паглядалі адзін на аднаго і стараліся хаваць свае твары ад дзяцей. Яны, дзеці, не прызнавалі «тайных», «закрытых» тэм і

та гэтыя бясконцыя геройскія зоркі... Няўжо гэты чалавек думае, што такім чынам павысіцца павага да яго?!

Мы нічога не казалі ў адказ. Ды і што мы маглі сказаць?! Што ніхто не пытаецца ў нас парад, што паміж тымі, на версе, і паміж намі, звычайнымі смяротнымі, дыстанцыя вялізнага памеру?..

А ён аказаўся малайцом, ён

звяртацца да звыклага і сцёртага да бляску ад частага ўжывання слова «маналітнасць». Яшчэ зусім нядаўна мы маглі б і выкарыстаць яго, яшчэ зусім нядаўна мы па святой прастаце лічылі, што праціўнікаў працэсу галоснасці, дэмакратызацыі, перабудовы ў нашым грамадстве амаль няма. Не могуць жа быць людзі праціўнікамі сваёй уласнай свабоды

адна з праяў сацыялістычнага плюралізму, хоць, праўду кажучы, у душы расла, шырылася трывога: «А што, калі на самай справе?.. Што, калі гэта і ёсць той самы паварот, пра які многія марылі і мараць сёння?»

Аднак гэта была не праява сацыялістычнага плюралізму. Як правільна адзначалася ў рэдакцыйным артыкуле газеты «Правда», гэта быў маніфест антыперабудовачных сіл.

Так, рана гаварыць пра маналітную згуртаванасць. Антыперабудовачныя, кансерватыўныя сілы не спалі, яны рыхталіся даць бой перабудове, дэмакратызацыі. І далі яго пакуль што на старонках газеты... Я пішу «пакуль што» таму, што мяне, як і многіх, сёння хвалюе пытанне: «А што зробіць яны заўтра, якім будзе іх новы крок?..». Рукой «выкладчыка» вадзілі (пра гэта лёгка здагадацца) «філосафы», выхаваныя на старых догмах. Тым не менш, імя Андрэвай у сумным адценні ўвайшло ў гісторыю. Звяртаючы ўвагу на прыныцы, якія быццам бы ў ёй ёсць, «аўтар» маніфесту пераблытала самае галоўнае — ідэалы і догмы. Ёй не падабаецца галоснасць і дэмакратыя, калі мы, выбівалючы галоўную зброю з рук нашых ідэалагічных праціўнікаў, самі адкрыта гаворым пра свае нявырашаныя праблемы і недахопы, аналізуем мінулае, даючы дакладныя, рэальныя партреты дзеячаў самага рознага рангу. Андрэвай не падабаецца адкрыццё белых плямаў нашай гісторыі, хоць нават яна не можа адмаўляць факта існавання масавага тэрору ў змрочнай гады сталінскай «эпохі». Але што ёй да гэтага? Што ёй да таго, што Сталін і яго хейра нішчыла свой уласны народ? Расстралялі, закатавалі сумленных камуністаў, паплечнікаў Леніна, што разам з ім здзейснілі Кастрычнік?

Міхась КАЦЮШЭНКА

Першамай надзеі нашай

задавалі пытанні, на якія мы не маглі (альбо баяліся) адказаць. Аднаго, можна сказаць, самага першага па падзеі чалавек у краіне ўзнагароджвалі чарговым медалём Героя. Апусціўшы вочы, мы слухалі апладысменты ў яго гонар, гучныя, але наскрозь фальшывыя словы ў яго адрас. Мы не маглі не думаць пра гэта, але маўчалі. У адрозненне ад сваіх дзяцей, мы добра засвоілі («традыцыя» ішла здалёк), што пра адно можна гаварыць — дома, пра трэцяе — у час сяброўскага застолля. Наша жыццё быццам складалася з некалькіх частак, кожная частка мела сваю «маску» і вельмі рэдка натуральны чалавечы твар...

Помню, з гэтай забароненай тэмай мы сутыкнуліся зусім нечакана за мяжой, у час пазездкі ў белгійскі горад Антверпен. Тут, у маленькім рабочым клубе, стары белгійскі камуніст з вялікім партыйным стажам, чалавек, які пачаў у сваім жыцці нямаля нягод, у тым ліку і фашысцкі канцэнтрацыйны лагер, доўга і падрабязна размаўляў з намі пра жыццё, закранаў самыя розныя праблемы. Потым, цяжка ўздыхнуўшы, сказаў: — Што вы робіце?! Навош-

і не чакаў ад нас адказу, ён гаварыў пра тое, што многае ў жыцці страціў ці не займеў з-за сваёй адданасці камуністычным ідэалам. Не зрабіў кар'еры, не меў грошай, шмат разоў адчуў, што такое быць беспрацоўным.

— Пасля кожнай вашай памылкі людзі ўсё менш і менш вераць нам, камуністам... Гэта ўспрымаецца імі, як нашы агульныя памылкі. Тут, на Захадзе, толькі і чакаюць вашых памылак, бо гэта самая лепшая і надзейная зброя ў барацьбе з усімі намі... Так было здаўна. З таго часу, калі ў вас пачаліся масавыя рэпрэсіі супраць нявінных людзей, калі ў кожным чалавеку, які меў уласную думку, бачылі ворага. Людзі ў свеце гублялі веру ў святых ідэі Маркса—Леніна, яны ўсё больш не верылі нам, камуністам...

1 Мая, як і заўсёды, ён будзе ў калоне дэманстрантаў...

Мы маглі б зараз пагаварыць з гэтым чалавекам, сумленным белгійскім рабочым-камуністам, інакш. Працэс галоснасці, дэмакратызацыі, на чале якога — наша Камуністычная партыя, дазволіў кожнаму з нас «выціскаць з сябе раба», аналізаваць мінулае, як і сённяшнія нашы праблемы... Аднак нам усё ж ранавата

ды, праціўнікамі таго, каб кожны чалавек нарэшце адчуў сябе Асобай у поўным сэнсе гэтага слова, Асобай, ад якой залежыць лёс дзяржавы, лёс цэлага свету... Праўда, час ад часу мы чулі здаўна знаёмыя, рыпучыя галасы: «А ці не занадта? Празмерная галоснасць да добра не прывядзе... Чулі і такое: «Паглядзім, да чаго ваша дэмакратыя прывядзе... Вунь колькі ўсяго адмоўнага на паверхню павылазіла...» Мы не толькі чулі такія выказванні, але і чыталі ў некаторых органах друку артыкулы і артыкулы, ад якіх патыхала далёкімі трыццатымі, ва ўсякім разе ярлыкі наवेशваліся да болю знаёмыя, адпрацаваныя...

13 сакавіка мы раптам пачулі: «Нарэшце!» І яшчэ: «Вось і канец вашай дэмакратыі, вашай перабудове, вашай спробе зваліць, разбурыць ушчэнт аўтарытэты...» Менавіта ў гэтыя дні я знаходзіўся ў камандзіроўцы ў Чэхаславакіі і ў час сустрэч з чэхаславацкімі таварышамі сёй-той у мяне пытаўся, маючы на ўвазе артыкул Ніны Андрэвай, змешчаны ў газеце «Советская Россия»: «Што гэта азначае? Ці не паварот назад, да таго, ад чаго толькі што адмовіліся?..» Мы адказалі, што гэты артыкул—

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

ПРЫЙДЗІ, ВЯСНА...

Фальклорныя святы сёння ўжо нікога не здзіўляюць. Хоць не так даўно да гэтай з'явы, як увогуле да ўсялякай ініцыятывы, якая ішла знізу, ды яшчэ не ўкладвалася ў нарматывы, якія спускаліся зверху, ставіліся падазрона. Той-сёй нават лічыў Купалле ці Гуканне вясны ідэалагічна небяспечнымі (хоць у чым канкрэтна небяспечна — растлумачыць не змог бы). Думаю, што мы дайшлі да такога стану, калі на амаль забытыя звычкі свайго народа глядзелі, як на экзотыку, большую, чым карнавалы ў Рыа-дэ-Жанейра ці фальклор абарыгенаў Аўстраліі, якія даносіў нам тэлеэкран.

Ініцыятыва па адраджэнні народных святаў календарнага цыкла ішла не з вёскі, што было б натуральна, а з горада. Месцам правядзення такіх святаў сталі плошчы і паркі (у Мінску Траецкае прадмесце і парк Янкі Купалы), мясціны, звязаныя з імёнамі вялікіх песняроў — Вязынка і Мікалаешчына, старажытнае Заслаўе.

Вось і сёлета на Заслаўскім гарадзішчы гукалі вясну. Адбылося гэта 24 красавіка. Удзел у свяце прынялі жыхары і госці мястэчка, самадзейныя артысты. Напярэдадні, 22—23 красавіка адбыўся навукова-практычны семінар «Месца фальклору ў сучаснай беларускай культуры». У ім удзельнічалі прадстаўнікі Беларускага фонду культуры, Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, Рэспубліканскага навукова-метадычнага цэнтру культуры (РНМЦ), тэатральна-мастацкага інстытута і інстытута культуры, БДУ. А ў арганізацыі свята ў Заслаўі вялікую ролю адыграў Фонд культуры і РНМЦ.

Надвор'е не вельмі спрыяла святочнаму настрою. Было ўжо амаль летняе сонца за некалькі дзён да свята, а тут раптам — снег... Аднак сам рытуал набыў з гэтай прычыны большую натуральнасць. Сапраўды, вясну ж кілічкі, калі на палях ляжыць снег, а не тады, калі павысыхалі апошнія лужыны. Свята пачалося гуканнем сурны.

Так пачалося гуканне вясны.

На Заслаўскім гарадзішчы.

Самадзейныя артысты.

Мабыць, самымі актыўнымі удзельнікамі свята былі дзеці. Яны спявалі вясновыя песні, і спрод іх «Жаварончкі, прыляціце», падкідалі ўгару папяроўныя птушкі, нібы запрашаючы вяртацца з вярхоў сапраўдных. Групы спеваючых размясціліся ў розных кутках гарадзішча, так

што атрымлівалася пераклічка ў спявах. Потым удзельнікі свята прайшлі па мястэчку, заходзілі ў хаты, віталі гаспадароў, зычылі ім здароўя і шчасця. Нягледзячы на снег і вецер, свята ў Заслаўі атрымалася. В. БОГУШ.

ГОСЦІ З ПОЛЬШЧЫ

Беларусь наведла дэлегацыя кіраўнікоў ваяводскіх аддзяленняў Саюза польскіх пісьменнікаў у складзе старшыні Бядагашскага аддзялення, паэта, публіцыста Яна Гураца-Расіньскага; старшыні Зялёнагурскага аддзялення, паэта, пражанка, публіцыста, галоўнага рэдактара часопіса «Над Одрой» Януша Коноўша; віцэ-старшыні Кракаўскага аддзялення, паэта, перакладчыка, загадчыка аддзела паэзіі газеты «Жыцце літэратуры» Тадэвуша Слівяка.

Госці знаёмліліся з выдатнасцямі горада-героя Мінска, наведвалі мемарыяльны комплекс «Хатынь», мясціны, звязаныя з

жыццём і творчай дзейнасцю Адама Міцкевіча і Уладзіслава Сыракомлі — Мір, Навагрудка, Нясвіж і возера Свіцязь.

Адбылася гутарка ў Саюзе пісьменнікаў БССР, у якой удзельнічалі старшыня праўлення Максім Тань, першы сакратар праўлення Ніл Гілевіч, Янка Брыль, сакратар праўлення Валерыя Сварцоў і літкансультант Аляксей Гардзіцін.

Госці цікавіліся праблемамі перабудовы ў нашай краіне, сучасным літаратурным працэсам.

У час сустрэчы ў Саюзе пісьменнікаў БССР. Фота Ул. КРУКА.

МУЗЫЧНАЕ СВЯТА У ГОМЕЛІ

Адбыўся VII фестываль мастацтваў «Гомельская вясна». Адметным было яго адкрыццё — канцэрт з удзелам Акадэмічнага сімфанічнага аркестра БССР, хору Дзяржтэатрады БССР. У Гомель прыехалі таксама народныя артысты БССР А. Багатыроў, М. Казінец, В. Роўда, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР А. Мдзівані, спевані — заслужаныя артысты рэспублікі М. Маісеенка, Ф. Севасцянянаў, Л. Каспорская, Вялянчэліст Я. Ксавер'еў.

Дырыжор М. Казінец, які выступіў з прывітальным словам, абвясціў, што збор ад канцэрта будзе пералічаны ў Фонд культуры. І вось загучала музыка старэйшага беларускага кампазітара А. Багатырова: аб'ёмная араторыя «Бітва за Беларусь» на вершы беларускіх паэтаў і Канцэрт для вялянчэлі з аркестрам. Выконвалася таксама Шостака сімфонія А. Мдзівані — «Полацкія лісьці», дзе ўвасоблены вобразы беларускіх асветнікаў Ефрасіны Полацкай, Францыска Скарыны, Сімяона Полацкага. Сімфанічны аркестр пад кіраваннем М. Казінца паказаў натхнёную ігру, у тон яму гучаў хор, выдатна падрыхтаваны В. Роўдам.

Я быў яшчэ зусім малы, але гэта запомніў на ўсё жыццё. Ноччу ў нашым бараку ў Бягомлі ўсчаліся крыкі. Я добра ведаў усіх суседзяў, жылі ў ім раённыя кіраўнікі. Бацька падняўся першы. З суседняй з намі кватэры нейкія маладыя афіцэры цягнулі збітага старшыню райвыканкома...

— Што здарылася? — крыкнуў бацька.

— Гэта вораг народа, — жорстка адказаў маладзенькі лейтэнант.

— Гэта непаразуменне!
— Ты хто такі? — спытаў лейтэнант у бацькі.

— Першы сакратар райкома партыі, — адказаў бацька і заступіў лейтэнанту дарогу.

Той размахнуўся і ўдарыў бацьку...

Ішоў 1951 год. Рэпрэсіі працягваліся. З раёна забралі яшчэ некалькі кіраўнікоў, некаторых назаўсёды...

І яшчэ адна карціна з дзяцінства. Чорны рэпрэдуктар разрываецца ад жалобнай музыкі. Памёр Сталін. Слёзы на вачах бацькі, прыйшло вялікае гора. Так, ён быў адным з падманутых...

Так здарылася, што толькі сёння мы па-сапраўднаму пазбаўляем народ ад гэтага падману, даводзім да канца справу, распачатую на XX з'ездзе партыі. І ніхто нам не перашкодзіць ні ўглядзецца ў цяжкія вачыма ў мінулае, ні будаваць наш сённяшні і заўтрашні дзень. Менавіта дзеля гэтага павінны аб'яднацца сёння ў адзіны народны фронт падтрымкі перабудовы ўсе сумленныя людзі. Вялікія задачы паўстаюць і перад намі, тымі, хто працуе ў літаратурным цэху перабудовы. Галоўная задача — гаварыць і пісаць Праўду, адну толькі Праўду!

Першага Мая па загадзе сэрца ў святочных калонах пойдучы людзі самых розных узростаў. Упэўнена загучыць стваральная, рэвалюцыйная музыка Першамай, свята нашай надзеі!

УВАГА—ШКОЛЕ

Чарговае паслядзённе правяла камісія СП БССР па пытаннях выкладання беларускай мовы і літаратуры ў школе. З інфармацыяй пра сустрэчу ў ЦК КПБ, прысвечаную гэтым жа пытанням, выступіў старшыня камісіі Б. САЧАНКА. Ён адзначыў, што кіруючыя органы рэспублікі прымаюць захады да выпраўлення становішча з функцыянаваннем роднай мовы. Павялічана колькасць беларускіх гадзін у школах і ВНУ, напісана новая праграма дашкольнага выхавання, прадугледжана правядзенне ў жыццё шэрагу іншых канкрэтных мер. Выхатэцца пленум ЦК КПБ па пытаннях палепшэння работы сярэдняй школы.

Сакратар Мінскага гаркома партыі П. Краўчанка, які прысутнічаў на пасяджэнні камісіі, звярнуўся да пісьменнікаў з прапановай — разам з работнікамі партыйных органаў прыняць удзел у бацькоўскай сходзе, дзе пойдзе гаворка аб стварэнні новых беларускіх класаў у школах Мінска.

На пасяджэнні выступілі намеснік загадчыка аддзела школ гарана С. Рыжанкова, выкладчык педінстытута П. Садоўскі, А. Мальдзіс, У. Юрэвіч, навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры АН БССР В. Жыбуль, М. Грынчыч, супрацоўніца Рэспубліканскага інстытута ўдасканалення настаўнікаў М. Невядомская і іншыя.

НАШ КАР.

Новы «Дзень паэзіі» чакае...

Здадзены ў друк «Дзень паэзіі-88». А рэдакцыя прыступае да падрыхтоўкі чарговай кніжкі «Дня паэзіі» — на год наступны. Часу застаецца мала. Таму рэдакцыя чакае ад літаратараў у бліжэйшыя два месяцы арыгінальных твораў для гэтага выдання.

Матэрыялы просім дасылаць на адрас выдавецтва «Мастацкая літаратура».

В. ЖУКОВІЧ,
складальнік
«Дня паэзіі-89».

— Уладзімір Сцяпанавіч, стварэнне ў нашай краіне дзіцячага фонду—адно з новых праўленняў клопатаў сацыялістычнага грамадства аб падрастаючым пакаленні. Як падкрэсліваў у прывітанні Установай канферэнцыі фонду Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў, «высокадумным з'яўляецца імкненне савецкай грамадскасці стварыць масавую арганізацыю для дзяцей, аб'яднаць духоўныя сілы народа, матэрыяльныя сродкі людзей у інтарэсах мацярынства і дзяцінства, прыняць практычны ўдзел у лёсе дзяцей-сірот, дзяцей-інвалідаў, якіх трапілі ў бяду. Мы ў стане зрабіць усё, каб у нашай краіне не было адзіночкі і няшчасных дзяцей». Але ж клопат аб падрастаючым пакаленні, аб ахове правоў і інтарэсаў будучых грамадзян краіны быў заўсёды ў цэнтры ўвагі Савецкай дзяржавы?

— Сапраўды, з першых крокаў маладая Рэспубліка Савецкай памятала аб сваіх маленькіх грамадзянах. Яшчэ ў снежні 1917 года па ініцыятыве Уладзіміра Ільіча Леніна ў Народным Камісарыяце сацыяльнага забеспячэння быў створаны спецыяльны аддзел аховы мацярынства і дзяцінства. Праз месяц Уладзімір Ільіч падпісаў дэкрэт, у якім, у прыватнасці, гаварылася: «Вас, работніцы, працоўныя грамадзянкі-маці, з вашым добрым сэрцам, вас, смелыя будаўнікі новага грамадскага жыцця, вас, ідэйныя педагогі, дзіцячыя ўрачы, акушэры—усіх вас кліча цяпер новая Расія аб'яднаць вашы розум і пачуцці ў стварэнні велічнага будынка сацыяльнай аховы будучых пакаленняў». Клопат аб ахове мацярынства і дзяцей заўсёды праяўляўся і ў нашай рэспубліцы. У сакавіку 1921 года пры ЦК БССР была створана Цэнтральная камісія па паліпашэнні жыцця дзяцей. З кастрычніка 1924 года дзейнічала Усебеларускае таварыства «Сябар дзяцей». І камісія, і таварыства нямаюць зрабілі па аказанні дапамогі дзецям, вялі актыўную барацьбу з беспрытульнасцю, адшуквалі сродкі на арганізацыю дзіцячых клубаў, стварэнне спартыўных пляцовак. Не без удзелу гэтых арганізацый узніклі першыя дзіцячыя яслі і сады, установы па ахове мацярынства і дзяцінства.

Дзіцячы фонд імя У. І. Леніна быў заснаваны ў студзені 1924 года на Усеаюўным з'ездзе Саветаў, які прысвечаны памяці прадаўцы працоўных. Лепшай паміццю, так меркавалі дэпутаты, стане поўная ліквідацыя ў краіне дзіцячай беспрытульнасці. На жаль, у 1938 годзе фонд ліквідавалі. Але, як сказаў на Усеаюўнай устаноўчай канферэнцыі Савецкага дзіцячага фонду А. Ліханаў, «няма сумнення, што ўсенародны ўдзел у абароне дзяцінства—адно з краевугольных кастрычніцкіх ідэй. Вось чаму Цэнтральны Камітэт партыі падтрымаў прапанову аргамітэта—заснаваць зноў Савецкі дзіцячы фонд імя Леніна менавіта напярэдадні 70-годдзя Вялікага Кастрычніка, аднавіўшы тым самым парушаную дэмакратычную традыцыю і стварыўшы яшчэ адну карысную магчымасць народнаму ўдзелу ў рэзвіцці, выхаванні і дапамозе дзяцінству».

— Калі гаварыць пра народны ўдзел у выхаванні дзяцей, дык традыцыя тут яшчэ больш даўняя. Снажам, існаваў Беларускі камітэт дапамогі ахвярам вайны, у які ўваходзіў Максім Багдановіч. У 1916 годзе камі-

тэт аназваў матэрыяльную дапамогу і дзецям аднаго з прытулкаў, якія ў час першай сусветнай вайны засталіся без бацькоў. Гэтымі дзеяннямі членаў камітэта кіравала звычайная дабрачыннасць, жаданне хоць нейкім чынам дапамагчы сіротам. Калі ж гаварыць пра цяперашні Дзіцячы фонд імя У. І. Леніна, дык, відаць, работа яго, хоць ён самакіруюма грамадская арганізацыя, будзе пастаўлена на дзяржаўнаму, так сказаць, з шырокім размахам?

— Размах размахам, але ўся работа вядзецца і будзе вестца на добраахвотных, грамадскіх пачатках. Прымусам тут нічога не зробіш. Савецкі дзіцячы фонд бярэ на сябе ўдзячную і адначасова вельмі адказную місію—аб'ядноўваць намаганні ўсіх афіцыйных арганізацый і шырокіх колаў грамадскасці па ахове мацярынства і дзяцінства. Я б назваў сам фонд Таварыствам Добрых Сэрцаў. Сэрцаў усіх, хто неабыхавы да нашай будучыні, нашай змены. У цэнтры работы фонду будзе сям'я. Менавіта з сям'і пачынаюцца і ўсе нашы радасці і ўсе нашы беды. На сённяшні дзень кожны трэці шлюб у рэспубліцы распадаецца, штогод звыш 800 бацькоў пазбаўляюцца бацькоўскіх правоў, расце колькасць дзяцей, ад якіх маці адмаўляюцца адразу пасля нараджэння. А такая лічба хіба не можа не ўстрыжоўваць кожнага, хто не ачарснёў сэрцам, душой? Сярод сённяшніх выхаванцаў дзіцячых дамоў рэспублікі толькі 15 працэнтаў—сіроты, астатнія—сіроты пры жыццёвых бацьках.

— А ці не стане дзіцячы фонд яшчэ адной арганізацыяй, якая зананцылярыцца? Ці не дзядзюцца ў прымусовым парадку збіраць... добраахвотныя ўзносы?

— Нікага прымусу, усё толькі на добраахвотных пачатках. Дарэчы, красамуючы факты: дзіцячы фонд яшчэ толькі ствараўся, а на яго рахунак у рэспубліцы было пераведзена больш чым мільён рублёў. Актыўна адгукнуліся як асобныя грамадзяне, так і цэлыя калектывы. Напрыклад, мінскія вытворчыя аб'яднанні «Гарызонт» і імя У. І. Леніна, універмаг «Беларусь», дзіцячыя паліклініка № 20 г. Мінска, Рэспубліканскі савет педагогічнага таварыства, калгас імя У. І. Леніна Ашмянскага раёна. А Рэспубліканскае таварыства слепых на гэты рахунак перавяло 500 тысяч рублёў. За адну са сваіх палымянскіх публікацый пералічыў ганарар Васіль Вітка. Грошы ў фонд перадалі Эдзі Агняцэвіч і Павел Кавалёў.

Дарэчы, апарат фонду невялікі. Старшыня праўлення фонду працуе на грамадскіх пачатках, платныя толькі пасады яго намеснікаў. На гэтыя пасады выбраны былі сакратар Цэнтральнага райкома партыі г. Мінска Наталля Кушына і былы загадчык аддзела ЦК ЛКСМБ Аляксандр Трухан. Мяркуем, што платныя будучы яшчэ некалькі адзінак. У перспектыве, відаць, уядзём пасады педагога, юрыста, эканаміста і медыка. Грошы ж для зарплаты яны павінны зрабіць самі.

— Якім чынам?
— Рашэннем Савета Міністраў СССР Усеаюўнаму дзіцячаму фонду імя У. І. Леніна нададзены ранг ведамства. Будзем займацца разнастайнай культурна-асветнай работай і гаспадарчай дзейнасцю. Дзэва-

ляецца нават ствараць свае кааператывы, скажам, па вытворчасці цацак, сувеніраў. Магчыма, трэба падумаць аб выпуску ў рэспубліцы выдання, у нечым падобнага на штотыднёвік Савецкага дзіцячага фонду імя У. І. Леніна «Сям'я».

— Уся гэтая работа будзе праводзіцца ў цесным кантакце з грамадскасцю?

— У наша праўленне ўвайшло 67 чалавек. Сярод іх—намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. М. Мазай, народны пісьменнік Беларусі І. Шамякін, першы сакратар праўлення Саюза мастакоў БССР С. Гарбунова, дырэктар выдавецтва «Юнацтва» В. Лукаш, дырэктар Навукова-даследчага інстытута аховы мацярынства і дзяцінства А. Усціновіч, уладальнік Міжнароднага ганаровага дыплама імя Г.-Х. Андэрсена Васіль Вітка, многія намеснікі міністраў, прадстаўнікі партыйных, савецкіх і камсамольскіх органаў, педагогі, рабочыя.

— Ці былі ўжо цікавыя прапановы ад вашых грамадскіх памочнікаў?

— Варта прыслушацца да прапановы Васіля Віткі аб правядзенні бяспройгрышнага латарэі. Выручаныя за білеты сродкі і самі выйгрышы можна было б накіраваць у школы-інтэрнаты, дзіцячыя дамы.

— Якія планы фонду на бліжэйшы час?

— Назбіралася нямала так званых сямейных праблем, а сям'я ж — грамадства ў мініяцюры, ад цэласнасці якой залежыць, вобразна кажучы, бяспека ўсяго чалавечага грамадства. Мы павінны падтрымаць патрыятычны пачынаў Савецкага дзіцячага фонду імя У. І. Леніна і стварыць сапраўдны культ савецкай сям'і, спыніць катастрофічны рост сіроцтва. У першую чаргу неабходна звярнуць увагу на многадзетныя сем'і. Наспеў час са сродкаў сацыяльнага рэзвіцця прадпрыемстваў аказваць пастаянную матэрыяльную дапамогу такім сем'ям, выдзяляць ім кватэры, машыны, дапамагаць у будаўніцтве садовых домікаў. Укладанне матэрыяльных сродкаў у дзяцінства — найвышэйшая форма ўкладу ў сацыяльнае рэзвіцце грамадства.

Няблага будзе, калі ва ўсіх працоўных калектывах узнікнуць «Службы сям'і», у якія ўвойдуць прадстаўнікі адміністрацыі і грамадскасці. Яны павінны заняцца вывучэннем і рэгуляваннем сямейных праблем. Асабліва ўвагу неабходна ўдзяляць дзецям-сіротам, якія ўліваюцца ў працоўныя калектывы. Добра было б, каб пры ўсіх ЗАГСках працавалі курсы для маладых «Этыка і псіхалогія сямейнага жыцця», «Гігіена шлюбу і паловага выхавання». А хіба кепска будзе, калі кожная сям'я пры рэгістрацыі шлюбу атрымае экзэмпляр кнігі «Энцыклапедыя маладой сям'і»?

Варта пераняць вопыт іншых рэспублік. У Расійскай Федэрацыі, напрыклад, устаноўлена 20 штогадовых прэмій, па 500 рублёў кожная, для лепшых педагогаў і выхацеляў, якія працуюць у дзіцячых дамах, школах-інтэрнатах і спецыялізаваных агульнаадукацыйных школах-інтэрнатах. Такія прэміі патрэбны і ў нашай рэспубліцы. Яны маглі б назіць імёны Панцеляйма Лепяшынскага,

міхася Лынькова ці Янкі Маўра.

Нямала маглі б рабіць і рэдакцыі газет і часопісаў. Чаму б ім, скажам, не выпускаць шомесячныя старонкі «Сям'я» — пакуль няма спецыяльнага выдання? Неабходна пашыраць і шэфскія сувязі, тым больш у гэтым кірунку ёсць неблагія набуткі. «Вясёлка», скажам, шэфствуе над Жлобінскай школай-інтэрнатам, часопіс «Бярозка» — над Станькаўскай, «Маладосць» — над Радашковіцкай...

Шэфства над адным з дзіцячых дамоў ці школай-інтэрнатам маглі б узяць і бібліятэка Саюза пісьменнікаў БССР. А шэфства саміх пісьменнікаў? Думаецца, пытанні, звязаныя з удзелам у рабоце дзіцячага фонду, прасяцца на перадак дня аднаго з пасяджэнняў секцыі дзіцячай і юнацкай літаратуры СП БССР. Альбо такое. Чаму б сакратарыяту нашага творчага саюза, прэзідыуму праўлення не парупіцца, каб частка грошаў з прыбытку Бюро прапаганды мастацкай літаратуры СП БССР накіроўвалася непасрэдна на рахунак фонду? Чаму б тое самае не зрабіць і выдавецтву «Юнацтва»?

Дарэчы, па традыцыі часопіса «Вясёлка» свой шосты нумар робіць безганарным. Раней сродкі накіроўваліся на рахунак Савецкага фонду міру, цяпер яны адрасуюцца дзецям. Так аднадушна вырашылі нашы аўтары, чые творы друкуюцца ў гэтым нумары: Эдзі Агняцэвіч, Васіль Вітка, Віктар Гардзевіч, Мікола Мятліцкі, Васіль Хомчанка, Генрых Вагнер, Тамара Тарасава і іншыя.

— Адбылося першае паслядзённае праўленне Беларускага аддзялення Савецкага дзіцячага фонду імя У. І. Леніна. Аб чым ішла гаворка?

— На пасяджэнні разгледжана пытанне аб святкаванні Міжнароднага Дня абароны дзяцей. Мяркуецца сёлета шырока, урачыста адзначыць 1 чэрвеня. Кожны чалавек павінен адчуць сваё дачыненне да праблем дзяцінства. Добра было б, калі б у гэты дзень усе канцэртныя пляцоўкі былі аддадзены для правядзення дабрачынных канцэртаў, сродкі ад якіх пайшлі б на матэрыяльнае забеспячэнне дамоў дзіцяці, дзіцячых дамоў, школ-інтэрнатаў.

Тэатры, цыркы рэспублікі маглі б даць бясплатныя прадстаўленні для дзяцей-сірот, выхаванцаў школ-інтэрнатаў. Спададзецца, што нашу ініцыятыву падтрымаюць і творчыя саюзы, арганізаваўшы ў гэты дзень сустрэчы дзяцей з пісьменнікамі, кампазітарамі, мастакамі, архітэктарамі.

Заслугоўвае ўхвалы прапанова члена прэзідыума фонду рабочай вытворчага аб'яднання «Інтэграл» Зінаіды Аляксандраўны Ясюніч: зарплата аднаго дня — 1 чэрвеня — пералічыць у дзіцячы фонд. Яе ініцыятыву падтрымаў калектыв цэха, дзе яна працуе. Наш зварот да ўсіх працоўных Беларусі, да партыйных, прафсаюзных, камсамольскіх арганізацый: папрацуем 1 чэрвеня ў імя шчаслівага маленства нашых дзяцей, перавядзём зарплату на рахунак фонду.

Ёсць просьба і да рэдакцыі газет, радыё, тэлебачання. Раскажам у гэты дзень аб праблемах дзяцінства, сям'і, уладзім людзей, якія шмат робіць для выхавання падрастаючага пакалення, звернем увагу і на балючыя пытанні сіроцтва.

Будучыня нашых дзяцей — у нашых руках. Аб гэтым нельга забываць ніколі. Тым больш цяпер, калі ў грамадстве настаў час перабудовы, галоснасці, дэмакратыі.

Інтэр'ю ўзяў
Алесь МАРЦІНОВІЧ.

ЗДАРЫЛАСЯ так, што ў сваёй роднай вёсцы я не была шмат гадоў. І сэрцу цяжка прызнаць і верыць, што на месцы, дзе зараз расквашуець бульбег дзіцеў, некалі і сапраўды стаяла наша хата, невялікая і не самавітая з выгляду, але з адкрытым на вуліцу тупкім падворкам. І толькі дзікая груша, усё такая ж высокая і раскідзістая, як і ў дні майго маленства, нагадае аб мінулым. У гэтыя халаднаватыя вясновыя дні дзічка выглядае як ніколі сіратлівай і азяблай. Праз аголеныя галінкі свеціцца халаднае бяглае неба. Я намагаюся прыгадаць, колькі гадоў гэтай дзіцы, і не магу. Здаецца, яна расла тут заўсёды. Памятаю яе па вясне ў квеценні, нібы аблітую белым кіплетнем, памятаю абцяжараную шчодрымі пладамі ўвосень. Толькі вось такую адзінокую і самотную не прыпомню. Усох невялічкі садок, у якім расла гэтая груша, выстраеныя ў раўнятку шнурчак вішні, якія вясною сапернічалі з грушай белізною сваёй квеценні, высалілі слівы, некалькі яблынь-антонавак. Выжыла адна гэтая дзічка. І ад таго, што ўвесну яна зноў будзе буюць квеценню над зарослым крапівой і бур'яном падворкам, мне робіцца адначасова і сумна і радасна.

З пісем сваякоў і выпадковых сустрэч з землякамі я ведала збольшага пра ўсе вясковыя навіны: ведала, хто з'ехаў з вёскі, хто памёр, хто ажаніўся, а хто пераехаў бліжэй да цэнтральнай сядзібы калгаса. Ведала, што вёска пусцее з кожным годам, і ўсё ж бачыць як не праз кожную хату парослы бульбегам падворак ці пусты было балюча. Была наша вёска ў недалёкім мінулым вялікая, дзялілася на дзве брыгады, і кожны канец вёскі, завулак для зручнасці меў сваю назву — Садовая, Войкава, Беларусь і нават Качарга. Была наша вёска гучнагалосая, і нехта з суседзяў, лёгкі на язык, перахрысціў яе ў «Дзевяноста дзевяць дзевак», але, як мне здаецца, такую назву ёй далі самі смётанцы, якія надалі любілі пасмяяцца з саміх сябе. І сапраўды, дзяўчат у вёсцы жыло многа, у суботу і нядзелю ў клуб збіралася, апрача сваёй моладзі, столькі хлопцаў з далёкіх і блізкіх вёсак, што дзверы не зачыняліся. А быў клуб на той час даволі прасторны і светлы. У тую пару Смётанка наша мала чым саступала цэнтральнай вёсцы калгаса Зубаве, а сваім месцазнаходжаннем нават мела над ёй перавагу. На пяць кіламетраў вышэй па Дняпры ад знакамітых Ляўкоў раскінулася наша вёска ў гэтым жа маляўнічым куточку, прыгажосць якога здзіўляе кожнага, хто завітае сюды. Гэтым жа дружным ланцужком, атуленыя з усіх бакоў лясамі, збягаюць тут хаты да дняпроўскага берага і прыпыняюцца перад вузенькай палоскай ельніку, што хавае ад людскіх вачэй веліч ракі. Тым большым цудам здаецца краевід, які нечакана паўстае перад вачыма, калі рэдкі і сонечны лясок расступаецца. Бераг дняпроўскі тут надзвычай высокі, здаецца, што стромкія сосны дастаюць ганарлівымі купчастымі галовамі да самага неба. А ўнізе — уся дняпроўская панарама з рамонавымі лугамі, пясчанымі косамі, зараслямі вербалозу.

Хто хоць аднойчы наведваў нашы мясціны, падзівіўся важнасці і задумнасці прыдняпроўскіх дубоў, піў тут халадную крынічную ваду, пахадзіў босы па шаўковых лугах, слухаў шэпт гонкіх сосен, назіраў, як сядзе ў паціямельнай дняпроўскай хвалі сонца, сустракаў тут першую зорку — той доўга будзе насіць у сэрцы радасць ад таго, што ёсць на нашай зямлі беларускай гэты бласлаўны куточак.

А хто нарадзіўся і жыў тут? Я памятаю тыя пяцідзсятыя гады, калі моладзь пачала пакідаць вёску. Памятаю тыя сумныя і разгубленыя вочы дзяўчат і хлопцаў, памятаю роспач і тугу на тварах у бацькоў. Я не памятаю, каб хто з'язджаў з родных мясцін з вялікай радасцю. Таго вымагала жыццё. Разутая, раздзетая, галаднаватая паспяваенная беларуская вёска... Старэйшае пакаленне, што перажыло вайну, пабачыла на сваім вяку шмат гора, радалася ўжо таму, што выжыла, і ўсе цяжкасці, што наваліліся на яго плечы ў паспяваенныя гады, пераносіла мужна, з адвечнай сялянскай цяроплівацю. Жыло надзеяй, што іх дзецям выпадзе шчаслівейшы лёс. Але

шыся на вучобу, працаваў не дзе па размеркаванні. Услед за імі паціху раз'ехаліся па свеце і хлопцы: хто пасля вучобы, хто пасля арміі. А далей пачалося нешта страшнейшае за вымушаныя ўцёкі з вёскі. Горад прыняў уцекачоў, забяспечыў іх працай, жыллем. Ён даў самае неабходнае, што дае чалавеку адчуванне сваёй чалавечай годнасці, значнасці. І гэтага было дастаткова, каб вясковы чалавек прыняў на веру ўсе іншыя каштоўнасці, каб ён па-рабску, без разбору і крытычнасці прыняў усё гарадское і расуча адмежаваў сябе ад вёскі. Новыя гарадскія жыхары нібы помсцілі вёсцы за ўсё, у чым абакрала іх вясковае жыццё, з пагардай ставячыся да ўсяго вясковага,

памяшкання, дзе іх даілі, у другое, на спачын. Уразіў ветэрынарны пункт, які чысцілі, парадкам і бляскам інструментаў нагадваў аперацыйную бальніцу. Комплекс разлічаны на тысячу — тысячу сто галоў, і працуюць тут тры ветэрынарныя ўрачы. Усяго ў калгасе іх пяць. Калі ж гаварыць пра заатэхнікаў, то іх у гаспадарцы ажно чатырнаццаць. Вядома, не ўсе яны працуюць па спецыяльнасці, але розныя прычыны вымушаюць іх заставацца ў родным калгасе.

Даярак на комплексе шаснаццаць. Адных я ведаю з маленства, гэта людзі, якія раней жылі ў Смётанцы, з другімі знаёмства не такое блізкае. Але ўжо праз якія хвіліны

самыя высокія надоі, і Хатулёва Надзея Іванаўна, начальнік комплексу, якая ўсёй душой хварэе за справу, гатова дняваць і начаваць на комплексе, і многія іншыя, шчыра працавалі ў калгасе ўсё жыццё, і тады, калі заробак быў нізкі, і калі не было ніякіх умоў, каб здзіўляць высокімі паказчыкамі ў рабоце.

На гэтым можна было б паставіць кропку ў сваім апавяданні пра жывёлагадоўчы комплекс калгаса імя Янкі Купалы, калі б не адна акалічнасць. Маленькі, быццам нязначны штрышок, аднак добры настрой мой ад гэтага сапсаваўся, засталася адно непаразуменне і прыкрасць. А справа вось у чым. Па выніках вытворча-фінансавай дзейнасці гаспадаркі за год галоўныя спецыялісты калгаса, кіруючыя работнікі і спецыялісты сярэдняга звяна атрымліваюць даплату і прэмію. З гэтага спісу заслужаных выключаны толькі спецыялісты жывёлагадоўчага комплексу. Пэўна, іх удзел у выкананні плана па мясе і малаку аказаўся значна меншы, чым удзел канторскіх работнікаў і іншых спецыялістаў калгаса.

Так, у калгасе імя Янкі Купалы паспяхова вырашаюцца многія праблемы. Створаны ўмовы для ўмацавання асабістай гаспадаркі калгаснікаў, каб змаглі яны не толькі забяспечыць сябе прадуктамі, але і здаць лішкі дзяржаве ці прадаць на рынку. І ўсё ж праблема харчавання ў вёсцы застаецца вострай. Варта паглядзець на вясцоўцаў, якія з нагруднымі сумкамі вяртаюцца з горада, паслухаць іх размовы. З горада ў вёску вярнуць не толькі масла, тварог, сметану, але і малако. А такія вось лічбы гавораць самі за сябе: у цэнтральнай вёсцы калгаса Зубаве на дзвесце дзсятых асабістых гаспадарак — толькі семдзсят пяць кароў. Чаму ж так атрымліваецца? Не раз даводзілася чуць такое выказванне: «У вёсцы жыць можна, пакуль сіла ёсць...» І з гэтым нельга не пагадзіцца. Трэба мець і сілу і вялікую ахвоту, каб працаваць з відна да відна і ў калгасе і на сваю гаспадарку, без якой працы ў вёсцы вельмі цяжка. У выніку пенсіянеры, хоць і нялёгка ім прымырыцца з думкай, што жыць давядзецца без каровы, вымушаны адмовіцца ад яе. А маладыя сем'і? Вось што гаворыць аб гэтым парторг калгаса Уладзімір Аляксандравіч Сярноў:

— Сам я чалавек вясковы, ведаю, што значыць для вясковай сям'і карова. А жыць без каровы. Не маем магчымасці трымаць. Сам я ўвесь дзень на працы, жонка ў мяне ўрач, працуе за дзесцяць кіламетраў ва ўчастковай бальніцы. Раніцай паедзе, увечары прыедзе. А карова патрабуе догляду, на яе рабіць трэба і зімой і летам.

Размова з іншымі маладымі сем'ямі была яшчэ больш кароткая і адназначная. «Карова» — перапыталі яны і з нейкім быццам недаўменнем зіраліся на трохпавярховыя дамы, дзе яны займалі кватэры гарадскога тыпу. Кватэры такіх у калгасе пяцідзсят сем, і жывуць у іх пераважна маладыя сем'і. Я ўявіла ў маляўнічых кухнях такіх кватэр цэбры з пойлам, на газавай пліце вялізныя чыгуны, у якіх парыцца бульба, прыкінула аддэглацца ад дома да хлявоў і не стала больш дапытывацца, чаму людзі не хочуць трымаць карову. Празьда, апошнім часам у калгасе будуецца дамы сядзібнага тыпу, з прасторным падворкам, з хляўчукамі, дзе магла б размясціцца, каб на тое жаданне, багатая гаспадарка. Кажу, каб на тое жаданне... Але жадання такога ў маладых людзей няма. Не дапамагае нават такое магчымае (Заначэнне на стар. 14—15).

Марыя ФІЛІПОВІЧ

ЯК ЖЫВЕШ, ВЯСКОВЕЦ?

З ПІСЬМЕННІЦКАГА БЛАКНОТА

ішоў час, вырасталі дзеці, а вялікіх перамен у жыцці не намячалася. Тая ж цяжкая праца, якая амаль не аплачвалася, тая ж нястача, падаткі... Праца, якая не аплачваецца, не ацэньваецца і нічога не дае чалавеку ўзамен, у рэшце рэшт губляе ўсялякі сэнс. Моладзь пачала шукаць нейкае выйсце. А выйсце магло быць толькі адно — уцякаць. Уцякалі не проста ў горад, загадзя ведаючы выгоды гарадскога жыцця

цаючыся яе мовы, звычаяў, маралі, не разумеючы, што ў той трагедыі, што здарылася з імі, вёска вінавата менш за ўсё...

МНЕ прыемна было сустрацца са старшынёй калгаса імя Янкі Купалы Уладзімірам Сцяпанавічам Вялічкам. Дваццаць пяць год узначальвае ён калгас і ва ўсіх дасягненнях калгаса, поспехах адчуваецца ягоная цвёрдая рука. Ён добра ведае цэну гэ-

здаецца, што ўсіх я ведаю даўным-даўно. Гэта ж мае землякі, людзі, якія я пазнала б усюды па іх гаворцы, па вачах, па выразу твару. Пра кожную з іх можна расказаць паасобку, кожная заслугоўвае ўвагі, у кожнай свой цікавы лёс. Але гэтыя сціплыя людзі гавораць пра сябе мала. Паказваюць апошняю ўзнагароду, ганаровую граматы за дасягненне найлепшых вынікаў ва Усесаюзным сацыялістыч-

цы, уцякалі проста куды вочы глядзяць. Бяспашартныя і бяспраўныя, яны вербаваліся на поўнач на лесанарыхтоўкі, ехалі на целіну. Адрывалі сябе ад роднай зямлі, ад знаёмага звыклага ўкладу жыцця, ад родных і сяброў з болем. Тое пакаленне не шукала сабе выгод, хочацца яшчэ раз падкрэсліць гэтую думку, яно хацела толькі нармальнага чалавечага жыцця. Нельга напранаць іх за гэта. У тыя гады быў нанесены першы адчувальны ўдар па каранях, якія звязваюць чалавека з радзімай. Многія, атрымаўшы на адлёце пашпарт, вярталіся дадому; але працаваць у вёсцы амаль ніхто не заставаўся. Уладкоўваліся побач, у раўным горадзе, балазе рос і пашыраўся, набіраючы магутнасць, Аршанскі льнокамбінат, якому не ставала рабочых рук, і ў хуткім часе як не ўсе нашы «дзевяноста дзевяць дзевак» пакінулі вёску: хто ўладкаваўся на камбінаце, хто, падаў-

тым поспехам, цэну кожнай капейцы, што знаходзіцца на рахунку калгаса. Не можа не выклікаць павагі адданасць гэтага чалавека справе, якой ён прысвяціў усё жыццё. Ён прайшоў разам з калгасам увесь нялёгкі шлях яго развіцця, ад мізэрнай ураджайнасці, ад халодных кароўнікаў, ад беднасці да дня сённяшняга з яго высокімі паказчыкамі ва ўсіх галінах вытворчасці. Спецыялізуецца калгас на жывёлагадоўлі, мае малочна-мясны напрамак з развітым бульбаводствам і льнаводствам. І таму пачаць гаворку пра калгас, пра яго праблемы і поспехі мне б хацелася менавіта з жывёлагадоўчага комплексу. Будынак комплексу — самы сучасны і самы вялізны з усіх пабудов, якія толькі можна ўбачыць на тэрыторыі калгаса. Прыемна было паглядзець на чыстых, гладкіх, дагледжаных жывёлін, якія спаважна пераходзілі з аднаго

ным спаборніцтве ў гонар 70-годдзя Вялікага Кастрычніка. Грамата — як прызнанне іх заслуг. І сапраўды, на доі на комплексе павялічваюцца з кожным годам. Зараз на карову ў сярэднім выпадае па 3700 літраў. Спадзяюцца дабіцца лепшых вынікаў. Для гэтага створаны ўсе ўмовы, гаспадарка добра забяспечана кармамі, даяркі зацікаўлены ў сваёй рабоце, заробкі ў іх высокія, кіраўніцтва калгаса ставіцца да іх з павагай, кожная даярка забяспечана добра кватэрай.

Я слухаю іх і радуся разам з імі. Я ведаю пра іх значна больш, чым яны гавораць пра сябе. Мая павага да іх не ад таго, што ляжыць на стала перад імі Ганаровая грамата, якую яны заслужылі. Павага мая да гэтых людзей за іх вернасць зямлі, на якой яны жывуць. Я добра ведаю, што гэтыя жанчыны, і Кавалеўская Ганна Купрыянаўна, старэйшая з іх, у якой зараз

Каб мы ведалі ўсе дробязі жыцця лясной-небудзь казюлькі, мы шмат якіх памылак маглі б не зрабіць!

(Выказванне невядомага вучонага, накрэсленае на плакате ў кабінете т. Самасуя)

Парадуемся спярша за чытача, якому пашчасціла прыдбаць студзеньскі — лютаўскі нумары «Полюмя», дзе змешчаны «Запіскі Самсона Самасуя». Часопіс на гэты раз — не такая частая з'ява! — не залягаўся ў кіёсках. Парадуемся за беларускі друк — на адзін крок скараціў адстаўанне ад усеагульнага ў публікацыі забытай спадчыны. І ўсё ж як у вядомай паказцы — «Добра ды кепска» — на дзе радасці тоіцца горыч. Да немагчымага мала мы прыгадалі з нашай гісторыі — ў параўнанні з абшарам замоўчвання і забыцця, з цяжарам віны за знявечаныя лёсы. Мрый, Дубоўка, Пушча, Баба-рэка, Калюга... Калі працягваць спіс ахвяраў, прыведзены Сяргеем Грахоўскім у прадмове да публікацыі, давядзецца назваць яшчэ дзесяткі імёнаў паэтаў, празаікаў, крытыкаў — напай-забытых, напай-адкрытых...

Горная думка: ці не запозна друкуюць? Ведаем жа, што адбы-ваецца з некаторымі творами, якія залічаны ў катэгорыю «літ-помнікаў». У сваім першым жыцці яны здольныя бударажыць чытача, выклікаць эйфарыю ў крытыкаў. Але з цягам часу той жар, што саграваў сучаснікаў, выстуджаецца з твора. І пры ягоным другім нараджэнні спецыяліст, які піша прадмову да перавыдання, усё сваё красамоўства выдаткоўвае на тое, каб даназаць надзённасць і мастацкую свежасць сваёй знаходні.

Ці не стануць адроджаныя «Запіскі Самсона Самасуя» здабыткам адно гісторыкаў літаратуры?

Аднак лёс «Запісак...» інакшы, чым у згаданых «літпомніках». Змешчаны ў трох нумарах «Узвышша» за 1929 год, ён не быў абгравыты ўвагаю і разуменнем крытыкаў, наадварот, паводле слоў аўтара, раман быў апляваны «агульнымі фразамі і амаль вулічнаю лаянкай». Аглабельшчыкі і вульгарызатары, адкрыты пасляшліліся націпаць на твор ярлык — «пасквіль на савецкае жыццё». Такім чынам яны паніклі працы не толькі будучым гісторыкам літаратуры, але і крытыкам.

Што магло адштурхнуць ад «Запісак...» тагачасных вульгарызатараў? Апроч нязгод і звадаў, што не сціхалі паміж літ-аб'яднаннямі «Маладняк» і «Узвышша» (да апошняга, як вядома, належаў і Андрэй Мрый)? Апроч паклёпніцтва і даносаў як сродку ацалель у ліхалесці?

Было штосьці ў «Запісках...», як і ў «Катлаване» А. Платонава, што супраціўлялася догмам вульгарызатарскай крытыкі. Паміж думка творами сапраўды існуе паралель, заснаваная не толькі на падабенстве іх лёсаў. У абодвух адкрываем моцны сатырычны пласт, прытым смех у іх часта выскаецца аднолькавым спосабам: праз парадзіраванне казённых, бюракратычных формул, газетных штампаў, зацягваных лозунгаў. Есць яшчэ прынцыповая агульная рыса: універсальнасць смеху. Смехам асвятляецца ўсё: людзі, пацукі, рэчы, з'явы прыроды. Сусветны размах набывае і ажыўлены смехам канцылярый.

«Калі гляджу я ў твае вочы, забываюся на прафсаюз...» — вылівае свае пацукі закаханы т. Лін, персанаж «Запісак...» У «Катлаване» тое ж пацукі, але ў фазе замірання: «Сёння раніцою Казлоў ліквідаваў як пацукі сваё каханне да аднае сярэдняй пані».

У «Запісках...» аднаасобніцкая кабылка «здзіўлена пазірала на слаба каардынаваны рух свайго гаспадара і яго палітычна нявытрыманую тактыку». У «Катлаване» палітычную падкаванасць выказвае табун

ужо абагульненых коней: «Роўнай хадою, не апускаячы галоў да расліннай ежы на зямлі, коні згуртаванай масай абмінулі вуліцу і спусціліся ў яр, у якім змяшчалася вада».

Сцюдзёнае надвор'е ў «Катлаване» азначае, што недзе ў прыродзе «дэзарганізацыя». Калі ж у «Запісках...» ідзе дождж, то гэта няйначай з варажана самагоннага апарата, схаванага недзе паміж хмарами. Вульгарызатары, што «выкрывалі» Мрыя як пасквілянта, маглі б прычапіцца і да гэтых радкоў: пасквіль на наш, савецкі дождж! Ім не стала розуму, каб уцяміць, што калі мастак кніць з праўды жыцця, дык гэта яшчэ не значыць, што ён гэтага жыцця не любіць!

Шляхі «Катлавана» і «Запі-

самасуяў. Сёе-тое з Торбіных мудраслоўяў нібыта спецыяльна адрасавана пазнейшым часам застою: «Што пішы, а што ў галаве насі», «Увесь век вывучай наменклатуру» і г. д.

Разам з тым увесь стракаты свет шапалёўскага мяшчанства — фон, створаны дзеля адной постаці. Наперадзе ўсіх ба-дзёра ўзмахвае плаўнікамі дзіўнае стварэнне Самасуя.

Не давай блупу агонь у рукі!

(З блакнота філосафа Торбы)

«Я скажу ўсім, хто гэтага пачаў бы дамагацца, што я — сучасны чалавек», — прадстаўляецца наш герой. На жаль, яму і сёння хапіла б нахабства выдаць сябе за сучасніка. Самасуеўшчына — як хвароба

Але ці такі ўжо дурны? Можна быць, у пэўных абставінах выгадна хадзіць у дурнях, а быць сабе наўме? У Шапалёўцы Самасуя ў глыбле часу — авалодвае поўным наборам бюракратычных адмычак: увязка, узгадненне, урэгуляванне... Прыгледзецца як след — і ў знешне бессэнсоўнай Самасуевай мітусні, па-за гратэскавым камізмам прагляне злавеснае. Вось пры непасрэдным удзеле Самасуя праводзіцца сход, на парадку якога — выкарчаванне «ворагаў Савецкай улады», г.зн. канавалаў. А суд над Торбай, дзе Самасуя выступае як зацятая абвінаваўца свайго ж нядаўняга дружка?..

Калі трэба, на Самасуеўшчыне твары расплываецца «амерыканская ўсмешка». Ён вялікі

пяцца — а ён ужо над імі, вунь як высока падкінулі.

Па-старому — прымазанік, прайдзісвет, прыстасаванец; пановому — імітатар. Але ёсць у ім нешта загадкавае, што не памяшчаецца ў гэтых словах. Таму адна з асноўных яго рысаў — няўлоўнасць, зменлівасць. Дзякуючы ёй самасуі праслізгаюць скрозь фільтры рэвалюцыйных змен у грамадстве і заўсёды аказваюцца побач з намі.

Ат! прайдзе ўсё, а я стануся.

(З выказванняў Самсона Самасуя)

Кніжны Самасуя сапраўды працягвае жыць, выклікаючы ў чытача смех і абурэнне, хая твор аб ім зведаў і чорныя дні. Трэці яго шытак, дзе апавядалася пра новыя прыгоды Самасуя, страчаны, можа быць, назаўсёды. Фінал рамана, такім чынам, вымушана адкрыты — адкрываецца проста ў драматычную рэальнасць. Рэальная самасуеўшчына раптоўна абрынулася на лёс яе першаадкрывальніка — факт, унікальны паводле сваёй трагічнай іроніі. Парадаксальны лёс рэальнага прататыпа, нейкага Казака, — ён таксама ператварыўся ў ахвяру. Толькі літаратурны Самасуя красе на ўсёху чытачу. Але ці толькі літаратурны?

Самасуеўшчына — анахронізм?

Сатыра Мрыя дальнабойная, яна папярэджвае аб рэжымах хваробы, якія меліся не толькі ў культуры, але і ў так званую застойную пару. Прыгадайма, напрыклад, неда-рэчна перайменаванне нашых вуліц і гарадоў. Падобнае было ўжо ў «Запісках...»: пад уплывам Самасуя ў Шапалёўцы з'яўляецца вуліца імя т. Сомы, дый само мястэчка ледзьве не перайменавалі ў Сомск.

Самасуі працягваюць прыста-соўвацца. Іх не так проста ска-піць за руку, лягчэй вызначыць па следзе злачынай дзейнасці. Калі, снажам, руінуецца стара-даўняя царква і на яе падмурку ўзводзіцца піўнушка, калі паміж руін сярэднявечнага замка будуюцца кароўнік, пашу-кайма вачыма мясцовага сама-суя. Ён павінен быць паблізу, з ягонаю неўтаймоўнай «агідай да старога», г.зн. да нашай гі-сторыі, культурнай спадчыны, народных традыцый.

Пашукайма паміж «ціхіх пен-сіянераў», якія гэтак упарца-ца дэмакратычным зрухам у нашым грамадстве. Пашукайма паміж «салаў'ю перабудовы»; можа быць і ён, снінуўшы нош-ку гадоў, свішча ў адзін голас з імі. Добра, калі толькі свішча, бо куды горай, калі самасуі, за-насаўшы рукавы, бяруцца самі штосьці перабудоваць.

Маючы «двайнікоў» у жыцці, у літаратуры (паміж жулікаў, авантурыстаў, махляроў з слынных кніг), Самасуя непаў-торны. Як адметны і смех, праз які ён самавыяўляецца. Побач з парадзіраванымі канцыляр-тамі ў ім зіхцяць перлы на-роднага гумару. Наўрад ці ўда-сца каму пераняць гэты стыль — дый ці варта? Але вучыцца нязмушанасці, нечаканасці сме-ху ў Мрыя — можна. Яшчэ — шырыні смехавага дыяпазону. Я б сказаў нават, што смех у яго часам б'е цераз край. Мес-цамі гэты смех дзеля смеху — калі князь з грыба лікапэрду-ма, з бародаўкі, што «мела рэ-зідэнцыю на патыліцы». Але за гэтымі дэталімі можна ўба-чыць што хочаш, толькі не бед-насць, аднастайнасць гумары-стычных сродкаў. У апошнім часцей даводзіцца папракаць сучасных сатырыкаў і гумары-стаў.

Вядома, асобныя мясціны «Запісак...» сённяшняму чытачу кажуць куды меней, чым сучас-нікам Мрыя. Але ёсць і такія старонкі, што толькі сёння вы-яўляюць свой дадатковы, надзвычай актуальны змест. Час паномаму ставіць акцэнт у творы — раман рухаецца, жыве.

Гэта жывая спадчына.

Пятро ВАСЮЧЭНКА.

СТАРОНКІ СПАДЧЫНЫ: НОВАЕ ПРАЧЫТАННЕ

ВЯРТАННЕ РАМАНА, або Дзіўнае стварэнне Самасуя

сак...» па-за гэтай універсаль-насцю смеху разыходзяцца. Платонаўскі раман скіраваны да роздому аб будучыні, аб ахвя-рах і страхах, якімі яно аплач-ваецца. У «Запісках...» пера-важае ўважлівы погляд праз павелічальнае шкло — на зрэзы грамадства. Ствараецца цэлы свет сатырычных персанажаў — Шапалёўка. Гэтага таксама не змаглі прыняць вульгарызатары. Мрый дагадзіў бы ім, каб устаўіў у раман хаця б адзін станоўчы персанаж альбо пад-дзяліў бы шапалёўцаў на сваіх і чужых, чорных і белых. А ў яго атрымаліся ўсе перапялё-сыя.

Мастак ляпіў сатырычныя тыпы, не зважаючы на тое, што разгледзяць у іх крытыкі. Няў-кладныя постаці з прозвішчамі ні то рыб, ні то іншых істот спаквалы ачалавечваліся, аб-жывалі свет, у якім шчыльна перапляліся рэальнасць і гратэск. Вось т. Сом — флег-матычны, паважны, якою і па-вінна быць рыбіна на пасадзе старшыні райвыканкома. Каля яго, нібы маляўкі, даволі зруч-на атабарыліся дробныя чыноў-нікі месчачковага маштабу. Па-між імі — «адыёзная рыба» Лін, нехта Самчык, нейкія Курпат і Курыца, якіясь Зяюлька і Кру-тарожкава. Свет рыб і птушак.

Натуральна, у гэтым жывель-ным свеце прымітыўны ін-стынкты значаць болей, чым прынцыпы, ідэалы. Дакладней, ідэалы прыстасоўваюцца да жывельных патрэб. Не аднаго таварыша Ліна прымуціла за-быццё на прафсаюз і на гра-мадскія абавязкі Крэйна Шу-фер — за вяртляваю рыбаю ганяюцца і Самасуя, і нават Сом...

Яны ўсе «матэрыялісты», бо цвёрда засвоілі адно: галоў-нае — дагадзіць страўніку. Адзін з лепшых эпізодаў рамана — дзе шапалёўцы сабраліся ў ле-се і паглынаюць гэтую самую «матэрыю» з надзвычайным ім-пэтам, ажно трашчыць за ву-шамі. Усё, што не «матэрыя», мала каго цікавіць. Таму і Са-масуя на пачатку свае шапалёўскай кар'еры мала трыво-жыў тутаўшае мяшчанства — не замінаў працэсу страваван-ня. Выбрыкі памаўзлівага Ліна таксама не надта каго турбу-юць.

«Кожны з нас — лін», — не-калі ў задуменні прамовіў ме-стачковы філосаф Торба. Вось ужо наўрадці торба ўсялякае жыццёвае мудрасці, напалову зачэрпнутай з фальклору, напа-лову — з уласнага вопыту. Гэ-та вопыт паслядоўнага канфар-міста, але ён кідае святло на тыя грамадскія загані, якія спараджаюць ліноў, торбаў і

ці стыхійная навала, якая можа абрынуцца зусім раптоўна. Та-му не лішне ведаць, адкуль та-кое бярыцца. Асяроддзе, у якім самасуі пачуваюцца найболей выгядна, вядомае: сытае, са-мазадаволеннае мяшчанства. А сацыяльныя карэнні?

Тут дарэчы такі адказ: кар-рэніяў няма. У тым сэнсе, што самасуі найчасцей выракаюцца асяроддзя, у якім выгадаліся, бо яно замінае іхнім аван-турам. «Трынку, валынку, свету палавінку аб'ездзіў...» — будзе аб сыночку Самасуева маці. А ён сам пра сябе з гонарам ка-жа: «Я чалавек бывалы». І каб паверылі, паўшэптам распавя-дзе нават такі цікавы эпізод: «Некалькі разоў сядзеў я пад арыштам і карміў сваёй чырво-най кроўю блох ды іншых шасцікрылых і шасціногіх херу-вімаў і саравімаў. Ды і не магло быць іначай з маім тэмпераментам. Вядома, калі і наўрадці сядзеў, то не з-за тэмпераменту, а з-за дураты, нявыпытнасці. Але ж выскачыў сухі з вады і пакаціўся далей. Чалавек — перакаці-поле.

«Я з мужыкоў», — з гона-рам піша ў кожнай анкеце, але кабылу запрэгчы ўжо не ўмее, ці прыкідваецца, што не ўмее. Вядома, самасуі бываюць роз-ныя. Галоўнае, што без карэн-няў.

Такім лягчэй прычапіцца, прымацацца да ўсяго, што суст-рэнецца па дарозе. Прайдзісвет Самасуя становіцца ў Шапалёў-цы галоўным «рычагом куль-туры». Мрый не снадуе гратэ-снавых фарбаў, каб паказаць, што можа наварочаць гэты «рычаг», маючы апырыцца ў ас-роддзі абываталю. Чым бы ні заняўся Самасуя — трэніроў-най пажарнікаў, аблавай на са-бак, «шалёнай барацьбой з рэ-лігіяй», — усё прыводзіць да сумна-карыкатурных вынікаў.

Лозунгі, газетныя вытрымкі, па-літычныя заклікі ў ягоных вус-нах перарабляюцца на бязглу-дзіцу, нахштальт лекцыі «Аб гангрэнах нашага часу». Падоб-ную ўласціваць некалі бязлі-тасна выкрыў Дастаеўскі ў ад-ным з персанажаў «Злачыства і пакарання» пане Лебятнік-кае: «Гэта быў адзін з таго нез-лічонага, рознааблічнага легіёну пашлякоў, здыхлаватых неда-носкаў і недавучаных самаду-раў, якія нігам прыстаюць аба-вляюцца да самай моднай хадз-кай ідэі, каб адразу ж апашліць яе, каб умомант абнарынатур-ыць усё, чаму яны ж часам самым шчырым чынам слу-жаць». Сом выказваецца на гэ-ты конт больш лананічна і ён-ка: «Дурыла ва ўсеагульным маштабе». Там сапраўды не-бяспечна даваць агонь у рукі.

аматар паэзіі — з асалодаю ўслухоўваецца ў буряпенны радкі паэта Гарачага. А вось ён у задуменні любуецца, як хораша бяжыць рака з-пад мо-ста каля могілак. Паэтычная, далікатная, чуллівая натура...

Найболей жа любуецца сва-ёй персанаю. «Я вышгнуўся і стаю перад дзяўчынай высокі, уважысты, з свежым, мужным (праўда, кірпаносым) тварам чалавек», — ну проста Нарцыс! «Няхай жыве мая асоба!» — адкуль скапіраваў Самасуя гэты заклік? Ці выпадковае пад-военае «сам» у імені і прозві-шчы антыгероя? Пра што на-гадвае зацятая барацьба гэтага персанажа супраць «антысама-суйнага блоку», што ўтварыў-ся ў мястэчку?

Па вобразу і падабенству...

Хацеў таго Мрый ці не, але ўнутраная логіка «Запісак...» даводзіць наступнае: культ асо-бы спараджае вялікае мноства пераймальнікаў на месцах, пры-тым кожны з іх употай стварае культ уласнага «я». А Мрый жа ў знявольненні, зламаны фі-зічна і маральна, яшчэ спадзя-ваўся на заступніцтва і разу-менне «друга працоўных», за-прашаў яго ў рэцэнзенты свайго рамана...

Але, што датычыць Самасуя, — дзе ў яго сапраўднае, а дзе маска?

Трэба лавіць моманты, калі ён не хлусіць перад сабою. Та-ды самаіронія — традыцыйная рыса нашай літаратуры — пер-ратвараецца ў цынізм: «Пра ся-бе скажу, што іншы раз я вель-мі абураны ангельскім імперы-ялістамі, здаецца, горла ім пе-рарэзаў бы, а ў другі раз са-лодка мару аб прынадах бур-жуазнага жыцця. Так салодка мару, што пасля і самому со-рамна робіцца. Нават чырва-нею».

Але хвіліны Самасуевай шчы-расці надта рэдкія, дый сам ён не заўжды разумее самога ся-бе. Няўлоўны, слізкі суб'ект. Таму цяжка падвесці рысу і канчаткова вырашыць, хто ён ёсць.

Дурны — але сабе наўме. Да сапраўднага бюракрата не дацягне — бракуе ўсёдлівасці, вагі.

Калі кар'ерыст — дык не ты-повы. Тыповыя саматугам ру-хаюцца па службовай лесвіцы, падбіраючы пад сябе слабей-шых. Самасуі робяць кар'еру інакш. Ад іх імкнучца пазба-віцца, перакідаючы з пасады на пасаду, але зусім сапхнуць з лесвіцы не адважваюцца. «Та-кія людзі нам патрэбны. Часам дзірку якую заткнуць», — раз-важае мудры Сом. Тады спахо-

УЗЯУШЫСЯ адгукнуцца на выданне з серыі, за якой даўно сачу з цікавасцю, я хацеў спачатку закрэпіць пытанне, як у нашым друку сустракаюцца і бласлаўляюцца тыя, хто выпускае ў свет сваю першую кнігу. Але сабраўшы свае нататкі і назіранні, адчуў, што гэтым разам не здолею нават назваць найбольш істотныя моманты адказнай справы асветлення літаратурных дэбютаў. Пра стан яе аніяк нельга весці гаворку прыхапкам, абыходзячыся адной канстатацыяй і дзвюма заўвагамі.

Акрамя спамянанага вышэй, мяне цікавіла яшчэ адна няпростая, але ўсё больш адчувальная праблема, некалі сфармуляваная К. Марксам так: «Зброя крытыкі не можа, вядома, замяніць крытыкі зброяй...» Зразумела, у дачыненні да нашага літаратурнага працэсу, і найперш да тых актыўных, дзёркіх да рызыкаўнасці прадстаўнікоў яго, што агулам называюцца маладой зменаю, якая — натуральна, па-рознаму — будзе сталасць і не толькі замяняць некага, але і мяняць нешта.

Дык вось, адштурхоўваючыся ад усяго гэтага, ёсць сэнс разабрацца, што мабілізавала І. Клімянкова да «зброі крытыкі» ў яго ўласным водгук на кнігу з серыі «Першая кніга праяіка» («ЛіМ», 4.V.1987 г.). Прасочым за зместам ягонай рэцэнзіі і найперш звернем увагу на загаловак — «Кволасць першага кроку». Ці былі падставы менавіта так фармуляваць ацэнку зборніка «Сцежка»? У адказах на гэтае пытанне могуць выяўляцца розныя пазіцыі, але, не аспрэчваючы выказаную, лічу патрэбным уважліва падсунуць да яе.

Як такая ацэнка абгрунтавана?

Іван Клімянкоў. Сеанс гіпнозу... Апавяданні. (Першая кніга праяіка). — Мн., «Мастацкая літаратура», 1987.

У дачыненні да першага з аўтараў сцвярджаецца, што не спраўдзіліся спадзяванні «на пэўную мастацкасць... (яго) твораў, на глыбіню і значнасць пастаўленых ім праблем». Прыпыніцца варта ўжо на гэтым. І задаць пытанне: што рэцэнзент разумее пад «пэўнай мастацкасцю»? Я, напрыклад, разумее так:

свойму, адпаведна сваім магчымасцям. Таму і «праблемы» ў іхніх тэкстах існуюць проста як зададзеныя, а не ўвабленыя, як загадка сфармуляваная думка, а не як эстэтычная рэальнасць.

Дарэчы, Клімянкоў-рэцэнзент спрабаваў растлумачыць прычыны такіх вынікаў. І ў дачыненні да апавяданняў

«ракавой жанчыны» Элы, усіх яе каханкаў, а таксама герояў апавяданняў «Вяртанне» (Лабанаў), «Раздарожжа» (Зубровіч)?

Асаблівай увагі, на мой погляд, заслугоўваюць наступныя закіды таго ж самага плана: «аўтару хочацца эфектнасці» і «дзеля гэтага даводзіцца ісці ўразрэз з логікай,

можна сказаць: ягоны «Сеанс гіпнозу» — спроба, зарыентаваная цалкам на «анекдатычную сітуацыю».

Адрэзу лічу неабходным падкрэсліць, што матэрыял, за які ўзяўся Клімянкоў-правадзец, толькі на першы погляд удзячны і падатлівы. Спалучэнне двух пластоў — рэальнага і ірэальнага — не спрашчае, а наадварот ускладняе магчымасці апрацоўкі, стварэння трэцяй — эстэтычнай — рэальнасці, у якой так ці інакш павінны быць свае законы. І вось гэтых законаў аўтар апавядання «Сеанс гіпнозу» прытрымліваўся, мякка кажучы, непамятаючы. Таму праніклівы чытач мае ўсе падставы скарыстаць словы, якія некалі адрававаліся аднаму з аўтараў зборніка «Сцежка»: «Перабор відэочына».

Што канкрэтна маецца на ўвазе? Па-першае, сюжэт, пра які ўжо згадвалася: няхай сабе загіпнатызавана дзейнічае галоўны герой Бельскі, але чаму шэраг момантаў падаецца ва ўспрыманні іншых герояў (жонкі, псіхіятра, хірурга) — выходзіць, гэта сэнс і калектыўнага і самагіпнозу? Непаразуме не выклікае сувязь (немагчымага) з хірургам Мадзеевым, незалежна ад яго ўдзелу ў паранічальных доследах. І яшчэ ўзнікае пытанне, хто каго загіпнатызаваў, калі перад сеансам пацыент называе ўзрост «32 гады», а прафесар-псіхіятр пасля сеансу, у фінальнай размове паведамляе: «І вам трыццаць тры гады».

Як казаў сам І. Клімянкоў, «у душы... чытача застаецца сумненне, недавер», калі надраюцца такія вось месцы:

«Бельскі схпіў аберуч яго руку, сціснуў так, што прафесар міжволі зморшчыўся, крыкнуў:

— Навучыце, што мне рабіць, як жыць далей?

— Але прабачце, — прафесар паціснуў плячыма. — Я

КРЫТЫКА, БІБЛІАГРАФІЯ

ПРА АДКАЗНАСЦЬ ПЕРШЫХ КРОКАУ

ЗАМЕСТ РЭЦЭНЗІІ

мастацкасць або ёсць (мера не вызначаецца) — або няма; паў-, трэць-, чвэрць-... мастацкасці не бывае. І далей: выказанае патрабаванне «глыбіні і значнасці пастаўленых праблем» у агульнай дэкларацыі заўсёды здаецца разумным. Аднак пачні канкрэтызаваць — і адбываецца дзіўнае: кожны факт патрабуе сваёй кваліфікацыі, нават пры вялікім падабенстве, пры той самай праблематыцы. Мабыць, справа не ў праблеме, якую ў апавяданні В. Добкіна не прызнае І. Клімянкоў. Бо як быць тады з блізкімі па тэматыцы і праблематыцы «Муму», «Каштанкай», «Белым Бімам»... і, зрэшты, апавяданнем самога Клімянкова «Злы сабак»?

Трэба думаць, што на слухныя патрабаванні («глыбокіх і значных праблем») апырэна арыентаваліся гэтак жа, як і сам І. Клімянкоў, усе аўтары зборніка «Сцежка». Вось толькі «ставілі» кожны па-

В. Добкіна канкрэтызаваў свае заўвагі наступным чынам: «Наіўнасць і штучнасць сюжэтаў, бутафарычнасць, псіхалагічная неабгрунтаванасць характараў і ўчынкаў герояў сустракаюцца вельмі і вельмі часта».

А што выйдзе, калі з тым самым рахункам падысці да кнігі «Сеанс гіпнозу» Клімянкова-правадзец? Скажам, да сюжэтаў апавяданняў «Мішка», «Ісціна», «Жывіца», «Начная сустрэча», «Вяртанне», «Злы сабак» і асабліва да таго, якое дало назву кнізе? Бо, калі кіравацца крытэрыем «натуральнасць — штучнасць», то ці можна лічыць натуральным, тыповым, ненаіўным і нядзіўным тое, што чалавек, які лёгка ловіць грошы, раптам бярыцца лавіць маланку, а другі, спаразумеўшыся з чацвераногім «братам меншым», па начах з ім «дурэе», «барукаецца»? Зноў-такі, ці так ужо «псіхалагічна абгрунтаваны характары» апантанага Мішкі,

праўдай» (пра «Дарожнае «здарэнне» В. Добкіна). «Апавяданне «Начная размова» наўрад ці можна разглядаць як нешта сур'ёзнае, мастацкае. Усё, што адбываецца ў ім, — выдумка, у аснове якой ляжыць анекдатычная сітуацыя» (пра апавяданне Я. Таганава).

Тут я прашу дазволу на спрошчанае параўнанне: у службовых справаздачах, судовых справах і да т. п. нікому не дазваляецца «ісці ўразрэз з логікай, праўдай», але наўрад ці аўтары іх будуць лічыць сябе пісьменнікамі; у той жа час многія нашы папярэднікі і сучаснікі (напрыклад, Я. Баршчэўскі і М. Гогаль, М. Булгакаў і Г. Маркес, А. Платонаў і У. Караткевіч) з «выдумкамі, у аснове якіх ляжыць анекдатычная сітуацыя», займалі пачэсныя месцы ў вялікай літаратуры. Значыць, зноў-такі не ў тым справа.

І, мне здаецца, І. Клімянкоў гэта добра разумее. Болей

Не ў ладах з фактамі

ЦЯПЕР, калі ўзраста цікавасць да гісторыі роднага краю, калі ў літаратуры і мастацтве гістарычная тэма перажывае свайго роду адраджэнне, у рэспубліканскіх і мясцовых газетах можна прачытаць пісьмы чытачоў з просьбай расказаць пра жыццё людзей, імёнамі якіх названы вуліцы ў гарадах і вёсках, заводы і калгасы, школы і піянерскія дружны, караблі і пагранічныя заставы. І гэта натуральна: наша краіна, як сказаў Міхаіл Кальцоў, любіць герояў, таму што гэта гераічная краіна.

І вось перад намі салідны том «Іх імёнамі названы...», выпушчаны выдавецтвам «Беларуская Савецкая Эцыклапедыя» імя П. У. Броўкі. У ім больш за 1800 імёнаў людзей, увекавечаных у Беларусі. Побач з артыкуламі пра дарагія і дзяцінства імёны шырока вядомых дзедзяў і дзядзюк змешчаны і матэрыялы пра малавядомых ці зусім невядомых чытачам герояў вайны і працы. Нават кароткія, лаканічныя штрыхамі напісаныя біяграфічныя даведкі чытаюцца з вялікай цікавасцю: настолькі яркім і багатым на ратныя і працоўныя подзвігі, на бескарыслівае служэнне Айчыне і роднаму народу было жыццё многіх людзей.

Ці ж можна, напрыклад, абыякава чытаць вось такія мясціны з біяграфічных даведкаў, прыведзеных у кнізе?

Іосіф Юр'евіч Філідовіч, партызанскі сувязны, дастаўляў у партызанскі шпіталь прадукты і медыкаменты. Даведаўшыся пра яго патрыятычную дзейнасць, фашысты пад пагрозай расстрэлу яго родных спрабавалі прымусіць Філідовіча паказаць ім дарогу ў шпіталь. Філідовіч «згадзіўся» і завёў іх у непраходнае балота.

Летам 1812 года, калі французская армія заняла Полацк,

Міронава Фядора, прыгонная сялянка з вёскі Пагіршчына, стала разведчыцай рускай арміі. Выконваючы заданне камандавання, здабывала каштоўныя звесткі пра ворага. У лістападзе 1815 года генерал Я. І. Властаў, хадаўнічаючы перад былым начальнікам Галоўнага штаба П. М. Валконскім аб узнагароджанні Ф. Міронавай, пісаў: «Заслугі гэтай жанчыны... у тым, што, будучы неаднаразова пасланая ў Полацк для разведвання становішча праціўніка, яна ніколі не баялася ахвяраваць сваім жыццём, кіруючыся адной адданасцю і любоўю да Радзімы, ішла на ўсе небяспекі, што пагражалі ёй смерцю, і дастаўляла адтуль правільныя і карысныя звесткі». Указам Аляксандра І Ф. Міронава ўзнагароджана сярэбраным медалём з надпісам «За полезнае», грашовай прэміяй і ў 1820 годзе разам з сям'ёй вызвалена ад прыгонніцтва. Імем Ф. Міронавай названа вуліца ў горадзе Полацку.

Урадзжэнец Магілёўшчыны генерал Якаў Іванавіч Драйчук да апошніх дзён жыцця падтрымліваў блізкаю сувязь з жыхарамі роднай вёскі Ржаўка. Па заказаным ім праекце і часткова на яго сродкі ў Ржаўцы ўзведзены будынак бібліятэкі. У фонд гэтай бібліятэкі генерал перадаў больш чым 23 тысячы кніг.

Камсамолец Казімір Марач, былы студэнт Ваўкавыскага заветэрынарнага тэхнікума, у 1970 годзе быў прызваны на службу ў Ваенна-Марскі Флот. Выдатнік баявой і палітычнай

падрыхтоўкі, старшыня 2-й стацыі, воін-патрыёт Марач у крытычнай сітуацыі коштам свайго жыцця папярэдзіў гібель падводнай лодкі. Імемем К. Марача названы вуліцы ў Ружанах і Пружанах. У музеі Пружанскага саўгаса-тэхнікума яму прысвечана экспазіцыя.

Слоў няма, калектыў БелСЭ, журналісты і краязнаўцы сабралі велізарны дакументальны матэрыял. Аднак шматлікія памылкі і недакладнасці, на жаль, не даюць пастаў сказаць, што яны якасна апрацавалі гэты матэрыял, падрыхтавалі праўдзівыя біяграфічныя артыкулы пра людзей, імёнамі якіх названы вуліцы, сёлы, караблі і піянерскія дружны. Гэта тычыцца не толькі малавядомых, але і неаднойчы апісаных у гістарычнай літаратуры падзей і фактаў, якія даўно сталі здабыткам шырокай грамадскасці.

У артыкуле пра палкоўніка С. Ф. Куцэпава, напрыклад, героя абароны горада Магілёва, гаворыцца: «Баі за горад прадаўжаліся да 26 ліпеня... Письменник К. Сіманаў, які ў час баёў знаходзіўся на пазіцыях гэтага палка...»

Але ж К. Сіманаў не раз пісаў і гаварыў, што яго знаходжанне ў 388-м стралковым палку, які абараняў Магілёў, было кароткачасовым, менш за суткі — з 13 на 14 ліпеня 1941 года. К. Сіманаў многае, вядома, зрабіў, каб увекавечыць у памяці народнай імёны і справы жывых і мёртвых абаронцаў беларускага горада на Дняпры, але нельга ўсё ж відавоччу вынікаў бою перат-

вараць ледзь не ва ўдзельніка шматдзённай гераічнай эпопеі. Замест такой «прыпіскі» трэба было б, відаць, сказаць, што С. Ф. Куцэпаў паслужыў для пісьменніка праваобразам генерала Сярпіліна.

Дарэчы, калі ўжо зайшла гаворка пра абарону Магілёва, заўважым, што дэволі невыразна пра гэтую абарону сказана ў артыкуле пра генерал-маёра М. Т. Раманава: «...Адзін з кіраўнікоў абароны Магілёва: камандзір стралковай дывізіі, часці якой разам з атрадам Магілёўскага народнага апалчэння ўтрымлівалі кругавую абарону». Як доўга абаронцы «ўтрымлівалі кругавую абарону»? Якое стратэгічнае значэнне мела гэтая абарона? Пра гэта ні слова. Але ж Маршал Савецкага Саюза А. І. Яроманка, назваўшы абарону Магілёва «праваобразам гераічнай абароны Сталінграда», пісаў: «...гераічная 23-дзённая абарона Магілёва з'явілася прыкладам доблесці і самаадданасці савецкіх воінаў і грамадзянскага насельніцтва, іх непарываемага адзінства».

У артыкуле пра патрыёта славацкага народа, інтэрнацыяналіста Ладзіслава Дынду гаворыцца: «У лістападзе 1942 прызваны ў нямецкую армію, служыў у славацкім палку... У студзені 1943 перайшоў у гомельскія партызанскі атрад «Бальшавік», паведаміўшы аб маючай адбыцца карнай аперацыі гітлераўцаў, што дало магчымасць партызанам без страг змяніць месца дыслакацыі».

Па-першае, Л. Дында, як і

Ян Налепка, быў мабілізаваны не ў нямецкую, а ў марыяненскую славацкую армію прафашысцкім урадам Ціса, які і накіраваў полк, у якім служыў Л. Дында, на акупіраваную гітлераўцамі тэрыторыю Беларусі. Па-другое, звесткі Дынды не проста памаглі «змяніць месца дыслакацыі», а ўнікнуць падрыхтаванай ворагам пасткі.

Заўважым таксама, што П. П. Качуеўскі, насуперак сцверджанню даведніка, на чале з атрадам «Другі» не быў на тэрыторыі Чарнігаўскай вобласці, не граміў Васілевіцкую турму і не захопліваў там надзіва вялізнае для турмы трафік: 5 станковых і 4 ручныя кулямёты, 1 мінамёт, 140 вінтовак, рацыю, боепрыпасы. Не турма, а цэлы арсенал зброі!

Асабліваю горыч выклікаюць недарэчныя домслы і агрэхі ў артыкулах пра легендарных герояў далёкіх і нядаўніх часоў.

У артыкуле пра палкаводца грамадзянскай вайны (дарэчы, слова грамадзянская вайна ў даведніку пішацца чамусьці з вялікай літары) чытаем: Чапаеў «пахаваны каля г. Лбішчанск (цяпер г. Чапаеў) Уральскай вобл.»

Але ж усім вядома, што магілы Васіля Іванавіча няма. З кіно, кніг нам урзвалася ў памяць тая трагічная вераснёўская раница 1919 года, калі чапаеўцы на чале са сваім камандзірам мужна, да апошняга патрона змагаліся з ворагам. Помнім, як паранены ў руку Чапаеў з дапамогай паручэнца Пятра Ісаева спусціўся да ракі. Паводле ўспамінаў чапаеўцаў і беларусаў, ён далпыў да сярэдзіны ракі, а там — ці то не стала сілы, ці то дастала варожая куля, — Чапаеў патануў у хвалях Урала.

Казакі старанна шукалі цела Чапаева: за ягоную галаву было абяцана шмат золата. Яны сеткамі і невадамі абшарвалі Урал, але пошукі засталіся

медык, а не сацыялаг. І тут з мяне дрэнны дарадчык».

Не зважаючы на двухсэнсоўнасць, што з'явілася ад пастаўленых побач дзясловаў «зморшчыўся, крыкнуў», на неабавязковасць пяталініка пасля просьбы «навучыце...», а таксама і на прафесару інтанацыю, усё ж такі ўдзімаемса ў змест ім сказанага: няўжо ён сур'ёзна можа лічыць, што ў падобных выпадках найлепшыя дарадчыкі — сацыялагі?

У другім месцы псіхіятр-прафесар з пацыентам размаўляе так: «Абследаванне мы, безумоўна, правядзём, возьмем аналізы. Але мне і без таго ясна, што ў вас усе сімптомы маніякальнага захворвання. Адным словам — вы маньяк». І тут не інтанацыя галоўная. Якія аналізы патрэбны пры абследаванні маньяка, мне не змагі раструмаць і прафесіяналы.

Ну, апошняе можна спісаць на тое, што сам Клімянкоў называў «характэрнай... легкадумнасцю ў абыходжанні са словам». Як, скажам, зракумець, што 27-гадовая жонка Бельскага называецца «маладжавай жанчынай»? Яна ж проста маладая. Няхай выстаўлюся някемлівым, але мушу прызнацца, што выраз «ВАША МЭТА — ВАША ХВАРОБА» мне і дагэтуль уяўляецца загадкавым.

Хапае ў апавяданні «Сеанс гіпнозу» і другіх, меней загадкавых, ды ўсе роўна непрыясненых момантаў: «...заўважыў прафесар, дастаўшы з нагруднай кішэнкі расчоску і прычэсваючы ёй валасы...», «Колькі ні даказваў ёй, што памыляецца, — бескарна» (не пра карысць і карыслівасць вядзецца гаворка, а пра вынік); «...два алоўкі ўзрадзілі ў яго галаве ідэю».

Што ні кажыце, а даводзіцца канстатаваць, што аўтар забыўся пра ім жа дакладнае «неабходнае для творцы адчуванне слова».

безвыніковымі. Выбіўшы з Лбішанска белаказакі, доўга шукалі цела свайго камандзіра і чапаўцы. Але ні ў рацэ, ні на беразе не знайшлі. Гэта агульнавядома. У адной з песень пра Чапаева нават спяваецца: «Урал, Урал-река, могила яго глыбока». Вядома гэта ўсім, акрамя аўтараў і рэдактараў энцыклапедычнага зборніка.

Ёсць у рэцэнзуемай кнізе і артыкул пра кіраўніка сялянскай вайны Емяляна Пугачова, якога жыццёвы шлях дарогі не раз прыводзілі ў Беларусь. У «Гісторыі Пугачова» А. С. Пушкін пісаў: «...вядома ўжо было, што пасля сваіх уцёкаў хаваўся ён за польскай мяжой у раскольніцкай слабадзе Ветка». Мясцовыя краязнаўцы, штуршком да пошукавай работы якіх паслужылі прыведзеныя словы паэта, гадоў пятнаццаць назад устанавілі, што ўпершыню Е. Пугачоў трапіў у Ветку ў 1764 годзе з воінскім атрадам, каб вывесці адтуль белгых раскольнікаў. Праз вомем гадоў будучы сялянскі кіраўнік сам уцёк у Ветку. Пражыўшы некалькі тыдняў у доме раскольніка Сямёна Крылова і заручыўшыся пасведчаннем, што ён з'яўляецца мясцовым жыхаром, Пугачоў на Дабранскім пагранічным фарпосце (цяпер г. Дабранка на мяжы Гомельскай, Бранскай і Чарнігаўскай абласцей) атрымаў пашпарт і пайшоў да якіх-кіх казакаў, каб узначаліць іх паўстанне.

У артыкуле пра Пугачова Ветка ўпамінаецца сярод шэрагу беларускіх гарадоў, вуліцы якіх названы іменам народнага ваяжы, аднак пра знаходжанне Пугачова ў гэтым старадаўнім беларускім горадзе чамусьці не сказана ні слова.

Пасля такіх дзіўных «адкрыццяў» на ніве гісторыі ўжо дробнымі ўспрымаюцца недакладнасці іншага роду. У артыкуле пра братаў Мяховічаў

Няхай сабе герой у не зусім нармальным стане выказваецца: «Мы так любілі ўяўляць хвіліну, калі здзейсніцца наша мара! Цэлыя вечары гаварылі пра гэта. Ніколі не забуду тыя шчаслівыя імгненні...» Аднак і ў аўтарскай мове, на жаль, сустракаюцца: «бязмежная радасць асвятля Бельскага», «наступіла няёмкая, змрочная цішыня», «ціха і прывольна было нвакал» — менавіта тое, што Клімянкоў некалі азначаў як «хадульныя словы і сказы, штамп».

Мне моцна запярэчыць: «Навошта за дробязі чапляцца?» Сапраўды, замнога ўвагі дробязям. Толькі мушу ў сваё апраўданне сказаць: я паспрабаваў ісці за логікай праявіўшы ў іпастасі крытыка, арганізаваць своеасабліваю аўтарэцэнзію.

А калі адхіляцца ад яе, нават усведамляючы слухнасць вядомага: «з драбніц складаецца большае», я не лічу правільным ацэньваць па асобных цаглянах альбо прыватных цаглянах муроўкі ўсё збудаванне, калі яно такі стаіць, прынята ў эксплуатацыю і нават ухвалена. І думаю, што нам (як і некалі Клімянкоў-рэцэнзенту) важней звярнуцца да больш істотных параметраў нашай прозы. Калі вартасць кнігі вызначаецца не комплексам крытэрыяў, складзеных па вялікім рахунку, а патрабаваннямі звычайнай філалагічнай пісьменнасці — мы пачынаем гаварыць не пра літаратуру.

Сапраўдны літаратура, і проза асабліва, набывае сілу праз думку, канцэптуальнасць, якая далёка не заўсёды атаа-самліваецца з «пастаўленымі праблемамі».

Так, пра наяўнасці памяненай «праблемы» і «пэўнай мастацкасці» ў апавяданні «Сеанс гіпнозу» мы не знаходзім жывой, напружанай, творчай думкі. Усё тут раскладваецца, усё заплававана. І калі ў мяне папытаюць, што лепшае мае зборнік, магу на-

гаворыцца, што Сцяпан «з чэрвеня 1943 у партызанскім атрадзе... У жніўні 1944 змагаўся ў тыле ворага на тэрыторыі Чэхаславакіі...» Але некалькімі радкамі ніжэй сцвярджаецца, што Пётр Мяховіч «з чэрвеня 1943 разам з братам змагаўся ў тыле ворага на тэрыторыі Чэхаславакіі».

Сапраўдны рэбус змяшчаецца ў артыкуле пра актыўных удзельнікаў барацьбы за ўстаўленне Савецкай улады на Магілёўшчыне Ракушавых. Спачатку гаворыцца, што Ракушаў В. І., яго сын Фёдар загінулі 26.1.1925, а другі сын, Рыгор, — 26.12.1925. Але тут жа гаворыцца і другое: «26.12.1925 бандыты ўварваліся ў дом Ракушавых, забілі Вавілу Іванавіча і яго сыноў Фёдара і Рыгора». Калі ж адбылася трагедыя?

Няма, відаць, у рэспубліцы чалавека, які б не ведаў пра 16 дукорскіх партызан, што загінулі ад рук інтэрвентаў. Але і тут рэдакцыя даведніка ўнесла тую-ці «новае». «...Ворагам удалося арыштаваць групу партызан і падпольшчыкаў, — сцвярджае даведнік. — 16 з іх загінулі (адсюль 16 дукорскіх партызан): 11 пасля катаванняў расстрэляны ва ўрочышчы Пуща... 6 (з 30 асуджаных) памёрлі ў турме. Колькі ж загінула патрыётаў?»

Многія старонкі даведніка густа ўсеяны недакладнасцямі ў назве навучальных устаноў, пасадак, населеных пунктаў. У артыкулах пра Г. А. Палаўчаню, Н. П. Петрачкава і П. К. Южакова ўказваецца, што яны ў 1936—1941 гады вучыліся на афіцэрскіх курсах. Але такія курсы з'явіліся значна пазней, калі ў Савецкай Арміі былі ўведзены пагоны. У даваенныя гады навучальныя ўстановы Чырвонай Арміі называліся пэрознаму, але слова «афіцэр», якое тады не ўжывалася, у гэтыя назвы не ўваходзіла.

Начальнік курса ваеннага

зваць «Рацыяналіст», а асабліва «Жабягон». Гэтыя творы маюць ужо свосасабліваю дынаміку мастацкай рэальнасці. Няхай яна ў адным выпадку выглядае чыстай канструкцыяй, а ў другім — кавалкам натуре, але тут і тое, што можа здацца алагізмам, набывае мастацкую логіку.

Дарэчы, праязік І. Клімянкоў па першай кнізе паўстае перад намі як схільны да па-дзейнасці, калізійнасці, нават— драматургічнасці. Ён звычайна засяроджваецца на адкрытых канфліктах добра і зла, выводзячы іх на ўзровень так званых калізій. Але, на жаль, у многіх выпадках гэта ўзровень болей пропісна-этычны, чым эстэтычны, таму да мастацкай задачы прычпляецца павярхоўная дыдактычнасць — як у апавяданнях «Жывіца», «Начная сустрэча», «Вяртанне», а таксама (хоць і ў меншай меры) — «Мішка», «Раздарожжа», «Ісціна».

Спрабуючы ўдакладніць, якія яшчэ асаблівасці праявіліся ў аўтара кнігі «Сеанс гіпнозу», можна адзначыць арыентацыю на незвычайнасць пры выбары сітуацыі і герояў. Добра гэта ці блага — пакуль адназначна ацаніць немагчыма. Як у класіцы, так і ў літаратурным працэсе апошніх дзесяцігоддзяў існуе багата прыкладаў «за» і «супраць». Зрэшты, у першай кнізе Клімянкова мацнейшае ўражанне пакідаюць не экстрэмальныя падзеі ды «дзівакі» (здаецца, яны загады разлічаны на эфект, а таму ўвабляліся эскізна), а звычайныя згадкі звычайнага былога вяскоўца («Саначка», «Татка ты мой любі...»).

Чаму? Таму што падзеі і ўдзельнікі гэтых падзей бралі болей з душы, як з «навакольнага жыцця». І не проста апісваліся, а выпісваліся. Акрамя таго, не дзеля павучання, а ў выніку самапазнання. Істотная розніца.

Іван ЧАРОТА.

вучылішча памылкова называецца камандзірам курса, памочнік камандзіра ўзвода — намеснікам камандзіра ўзвода, начальнік артылерыі стралковай дывізіі — камандзірам гэтай артылерыі, губернскай ЧК «ператворана» ў губернскай ЧК. Разведчыкі перадаюць камандаванню не звесткі пра варажыя гарнізоны, а «месцы дыслакацыі гарнізонаў, складаў».

Сапраўдны ералаш у даведніку атрымаўся з назвамі музеяў, Музей, прысвечаны К. С. Заслонаву, называецца музеем імя К. С. Заслонава. Музей ў вёсцы Іканы Барысаўскага раёна ў даведніку прыводзіцца некалькі разоў і заўсёды пэрознаму: Дзяржаўны музей народнай славы ў в. Іканы, Іконскі музей народнай славы Барысаўскага р-на, Музей народнай славы ў в. Іканы.

Моўная неахайнасць часам набывае кур'ёзны характар. Генерала В. Заімава, патрыёта і мужага чалавека, праваячая вярхушка царскай Балгарыі звольніла з арміі і кінула ў турму. Даведнік жа бяспрасна канстатуе: «звольнены ў запас і заключаны ў турму».

Вядома, якую важную ролю для разведчыкаў і падпольшчыкаў маюць псеўдонімы. І таму зусім да месца ў артыкулах пра С. А. Ваўпшасова, Л. Я. Маневіча прыведзены іх псеўдонімы, але псеўданімы К. П. Арлоўскага, А. М. Рабцэвіча, В. З. Каржа чамусьці не названы.

На жаль, пералік недакладнасцей і агрэхуў можна доўжыць. У заключэнне скажам, што Энцыклапедычны даведнік, абцяжараны памылкамі і недакладнасцямі, не стаў Кнігай Памяці. І хоць выдадзены ён дэволі салідным і аўтарытэтным выдавецтвам, але ж права на неахайнасць у дачыненні да гісторыі няма ні ў кога.

І. БАРЫСАЎ.

ВІНШУЕМ!

Споўнілася 60 гадоў пісьменніцы Святлане Курылёвай. Праўленне СП БССР накіравала ёй прывітальны адрас з пажаданнямі добрага здароўя і новых творчых поспехаў.

Спаўняецца 70 гадоў пісьменніку і перакладчыку беларускай літаратуры Георгію Папову. Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР накіравала яму прывітальны адрас з пажаданням новых творчых поспехаў, добрага здароўя.

Супрацоўнікі «ЛіМа» таксама жадаюць юбілярам усю найлепшага ў жыцці і творчасці.

ЧЫТАЮЧЫ ЧАСОПІСЫ

Маладая «Беларусь»

Красавіцкі нумар часопіса «Беларусь» — незвычайны...

Апошнім часам чытач пры- вык ужо да нястомных пошукаў (часта — удалых) рэдакцыйнага калектыву гэтага выдання. Пошукі гэтыя — разнапланавыя, яны тычацца як зместу, так і формы. Цікавыя спробы — выпуск спецыяльных нумароў. Запомніўся, несумненна, нумар «Беларусі», прысвечаны праблемам захавання эналагічнай раўнавагі ў прыродзе, зберажэння міру і спакою на зямлі. Сялетні красавіцкі — таксама спецыяльны. Цалкам маладзёжны. Ад першай старонкі да апошняй.

Часопіс ніколі не цураўся маладых. У ім заўсёды было месца для маладых паэтаў, праязікаў, крытыкаў, ён часта прадастаўляў свае старонкі маладым мастакам, частыя былі тут і творчыя партрэты маладых работнікаў пяра, сцэны, пэндзля. Аднак такога бунета маладых пад адной вокладкай яшчэ не было. Сама ўжо вокладка тут сведчыць: «Гэты нумар зроблены маладымі, для маладых, пра маладых».

Як ніколі вялікую плошчу займаюць творы паэзіі і прозы. Жаданне прадставіць як мага большую колькасць аўтараў — апраўданае, хоць пагадзіцеся, успрыняць зараз вершы дванаццаці маладых паэтаў — не так і проста. Можна, вярта было б дзеля якасці адмовіцца ад колькасці? Тым больш, што падборнік няроўны. Поруч з вершамі, у якіх чуваць голас аўтараў, бачыцца іх індывідуальнасць (Валліціна Ансан, Людміла Рублёўская, Анатоль Сым, Алякс Армуш) — зусім першыя спробы пяра (смажам, Юрася Пацюпы). Авансы — няблага, падтрымка — таксама, ды ўсё ж ці не лепш, калі гэта будзе рабіць маладзёжныя выданні?

Чытаецца маладая проза (яна таксама прадстаўлена шчодр). Хораша, цікава ўжо тое, што маладыя праязікі вельмі ж непадобныя між сабой. Андрэй Федаранка («Забавоны») і Франц Сіюно («Крыўда») ідуць, здаецца, ад прозы традыцыйнай, хоць і досыць смела пашыраюць яе межы. Сяргей Дубавец (апавяданне «Гон») — увесёлы пошук, у эксперыменце. Сяргей Кавалёў («Чатыры гадзіны да вяртання») спрабуе свае сілы ў галіне фантастыкі. Сяргей Тарасаў («Фрэска») заглябляецца ў гістарычную праблему.

Адным словам, маладыя аўтары імінуцца не паўтараць іншых. І ў гэтым іміненні маладой прозы да наватарства і арыгінальнасці — як слухна піша тут жа ў артыкуле «Пра тое, што хвалюе» Галіна Тычю, — не варта бачыць нейкі выклік старэйшаму пакаленню, адмаўленне яго спадчыны і даробку.

Словы гэтыя з поўным правам стасуюцца і да маладой паэзіі. Але наўрад ці можна прыняць сцвярджэнне Г. Тычю, што «маладыя» хочуць ствараць сваю, новую літаратуру. Літаратуры, якая б тэматычна, стыліява, вобразна-выяўленчымі сродкамі рознілася ад літаратуры папярэдняй. І старэйшыя, вопытныя пісьменнікі, і маладыя жывуць не ў нейкім ізаляваным месцы, а

ў савецкім грамадстве і ствараюць яны адну савецкую літаратуру.

Затрымаецца чытацкі позірк на падборцы «Радавыя Мельпамены», у якой выступаюць з міні-інтэр'ю рэжысёр тэатра імя Янкі Купалы Мікалай Пінігін, купалавец Ігар Дзянісаў, актрыса маладзёжнага тэатра БССР Іна Стругач, галоўны рэжысёр гэтага тэатра Рыгор Баравік, артыст Тэатра-студыі кінааіцэра Юрый Назючыц. Сутыкненні думак, меркаванняў — часам вельмі палярных. Аднак за гэтым — не амбіцёзнасць прэтэнзій, а шырая заклапочанасць заўрашнім днём тэатра, і ў першую чаргу тэатра беларускага. У наступленні І. Дзянісава, магчыма, сёй-той адчуе і рэшткі юнацкага максімалізму, ды толькі ж сапраўды «Наш акадэмічны тэатр стаў нейкім запаведным. Там ёсць і добрыя спектаклі, але няма адчування паўнакроўнага жыцця ў калектыве, няма свабой непаштуннай праграмы, ці што, няма справы, якая б вызначала ўсё астатняе... Тэатр ператварыўся для многіх у падзвіжчыню, яны нібыта стаяць убаку ад галоўнага, таму заўчасна пачынаюць стамаляцца, патухаюць».

Шкада, што з-за абмежаванасці плошчы мы не змагі паслухаць маладых пісьменнікаў, мастакоў. Ім таксама было б што сказаць, бо, як сведчаць рэпрадукцыі твораў майстроў пэндзля, змешчаныя ў нумары, у выяўленчае мастацтва ідзе цікавая змена. Прадстаўлены прыхільнікі традыцыйнай манеры Андрэй Богуш, Сяргей Катранкоў і тыя, хто, сцвярджаючы сваё мастакоўскае «я», смела эксперыментуе (Ігар Таўсталуці, Тодар Копша, Анатоль Бяляўскі). Атамсфера ж карціны Генадзя Хацкевіча «XX стагоддзе» нават не столькі экспрэсіўная, колькі «агрэсіўная» (гэта ўжо слова з невялікага рэдакцыйнага ўступу да падборні «Наш вернісан»).

Розныя і непадобныя між сабой маладыя. З імі можна не пагадзіцца, з імі не толькі можна, але і трэба спрачацца, але іх нельга адмаўляць. Пра гэта — артыкул Віктара Шніпа «Хто яны, «нефармалы»?». Праблемы жыцця сённяшняй моладзі закранаюцца і ў развагах Валерыя Лапіна «Дэнларацыя апатыі».

«Візітная картка «Фанаграмы» (пастаянны раздзел часопіса) змяшчае з рок-групай «Бонда»».

Штрыхі да творчага партрэта графіна Міхаса Будаева, напісаныя Ларысай Салодкінай («Неабходная выпадковасць»), фотарапартаж Дзмітрыя Лупаца «Пучоўна на Алімпіяду» — пра спартсменку, пераможцу многіх міжнародных слаборніцтваў па мастацкай гімнастыцы Марыну Лобач, гумарыстычныя малюнкі А. Папова і А. Карповіча і іншыя матэрыялы добра дапаўняюць нумар.

Ёсць што чытаць, многае выклікае на роздум. Добрая справа зроблена часопісам. Вось толькі ў адным «накладка» выйшла: не толькі «для маладых» нумар, як сцвярджае рэдакцыя, а для ўсіх, хто бачыць у сённяшняй моладзі дастойную змену.

А. КУНЦЭВІЧ.

МАШТАКОМ яго назвала малая дзюўчынка, што азначае малы конь, конік. А да таго дня ён ніякага імя не меў, называўся проста асёл. Увесь свой век ён вазіў на вынослівай спіне ўсё, што на яго ўзвальвалі, а таксама самога гаспадара і яго дзяцей. Яго, як і ўсіх аслоў, білі, пхалі пад жывот нагамі — гэта калі ён упарціўся. На аслоў часам выпадае такая нераздаданая чалавечкам упартасць. Ідзе паслухмяна, пакорліва, а потым стане і — ні з месца, хоць бі, штурхай пад зад, стаць — і ўсё. У такіх выпадках добры, цяплы гаспадар даваў аслу крыху пастаяць, як бы ішоў з ім на мір. Дзеці зрушвалі ўпартга асла па-свойму: падносілі да яго пысы жмут травы або кавалак аладкі, і асёл цягнуўся за прынадай, каб ухапіць яе зубамі, і ступаў уперад. Ну, а калі асёл зробіць адзін крок, то потым ужо пойдзе.

Дык вось, гэты самы асёл Маштак састарэў. Усё часцей стамляўся ў дарозе, не раз валіўся на зямлю пад цяжарам паклажы. Гаспадар, звяжаючы на старасць, шкадаваў яго, змяншаў паклажы, сам ужо не садзіўся яму на спіну. Урэшце задумаў замяніць яго, старога, на маладога. Для гэтага збіраў грошы.

— Тата, — спытаў малы сын, — а што ты зробіш са старым ішаком, калі купіш маладога?

— Тое, што робяць са старымі ішакамі: здыму шкуру.

— Не трэба, — пашкадаваў сын асла. — Ён жа столькі гадоў нас вазіў.

— Вазіў, пакуль быў малады. А цяпер навошта ён?

Маштак чуў гэту размову бацькі з сынам, але паколькі ён быў асёл, а гаварылі на чалавечай мове, то нічога, вядома ж, не зразумеў, хоць адчуваў, што гавораць пра яго лёс. Ён стаяў тады каля сцяны хлява, жаваў сцёртымі зубамі траву, якую яму сабраў хлопчык, і думаў пра тое, што ён ужо слабы, стары, што ў яго сцёртыя зубы, баяць ногі і спіна, і яму стала горка і сумна. Ён выцягнуў шыю, задзёр ўверх галаву і закрычаў па-свойму, па-аслінаму:

— У-аа! У-аа! У-аа!

Людзі не зразумелі, пра што ён крычаў, а аслы на суседніх дварах зразумелі: скардзіўся на сваю долю. Нічога не зробіш, паспачувалі яны яму, і мы ўсё будзем такімі старымі, цярпі.

Была спякота. Сонца смаліла бялітасна, злівала на зямлю сваю гарачыню, і зямля, якая ўжо забылася, калі апошні раз яе паілі дажджы, смягла, трэскалася, прагла вільгаці, падавалася ветру, які выдзіраў з яе пыл, гнаў і падымаў угору воблакам. Трва пажоўкла, і Маштак, выпушчаны на пашу, скуб яе, пасохлую, скуб і не наядаўся. Хацелася і піць, язык зашурпацеў, а вакол пablзу — ні кроплі вады. Ды і шукаць яе не пойдзеш — Маштак быў на прывязі.

Аслы — жывёліны цярплівыя, могуць доўга трываць голад, смагу, могуць ісці доўгую дарогу з паклажы на спіне, але ж і ў іх бывае мяжа цярплінасці. Не сцярпеў і Маштак

смагі, закрычаў, папрасіў піць.

Крык Маштака пачулі людзі. Ён убачыў іх трох. Гаспадара пазнаў адразу, двое ж яму былі зусім незнаёмыя, іх у сваім кішлаку раней не сустракаў. Гаспадар нёс у вядзерцы вяду, і Маштак, пачуўшы яе пах, рвануўся насустрач, ды не пусціла вяроўка.

— Дурань, навошта кідаешся, вяроўку парвеш, — сказаў яму гаспадар і паставіў пад морду вядзерца з вядой.

Старэйшы з незнаёмых мякка паляпаў Маштака па спіне.

— Зусім стары, сівы. Сваё аджыў. Пусты хурджум хоць утрымае?

— Чаму пусты? — пакрыўдзіўся гаспадар. — Ён і цябе ўтрымае.

— Значыць, добра. Значыць, тады куплю, — сказаў той незнаёмы.

Незнаёмыя былі з выгляду гэткія

роздуме: браць ці не браць, — пастаяў нейкі момант нерухома, паглядзеў жаласліва на Маштака і толькі тады грошы ўзяў.

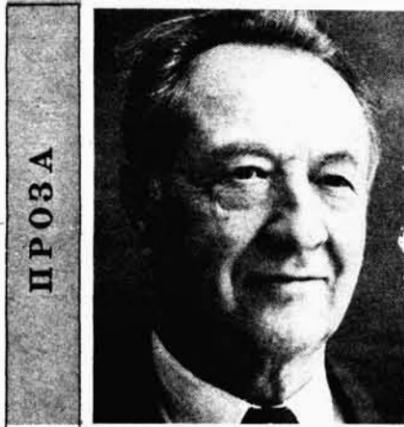
Маштак усё зразумеў — яго купілі гэтыя незнаёмыя, і яны цяпер будуць гаспадарамі. Ubачыў ён, што гаспадар яго шкадуе, і сам таксама пашкадаваў гаспадара, рыкнуў яму на развітанне два разы.

Новыя гаспадары вялі Маштака спачатку па сцяжынкы, потым па прасёлкавай дарозе. З той дарогі вывелі на вялікую і шумную дарогу, па якой імчаліся машыны, пыхкаючы смярдзючым газам. Старэйшы гаспадар некуды знік, застаўся маладзейшы, маўклівы. Маштаку не спадабаліся ні гаспадар, ні шумная смярдзючая дарога. Ён спыніўся, заўпарціўся, паказваючы ўсім сваім выглядам, што ісці па такой дарозе ён не хоча. Але

У хурджуме ляжала нешта цяжкае і незвычайнае. Незвычайнае таму, што яно, як жывое, падавала голас. Голас, праўда, быў ціхі, нібы стракаценне цыкадкі: цік-цік-цік... Маштаку гэта не спадабалася, ціканне яму здалася страшным. А чаму страшным, не мог даўмецца. Такого грузу на сабе ён за ўсё жыццё не насіў. Гукі ў сумцы чуліся не толькі вушамі, а адчуваліся і ўсім целам. Быр-р-р...

«Цік-цік-цік» — бясконца стракатала на баку. Маштак паспрабаваў вільнуць бокам, каб ціканне спынілася, але яно працягвалася. Ён ведаў па шматгадовым вопыце, што грузы здымаюць са спіны ў канцы шляху, і таму ішоў пакорліва і нават прыбаўляў у хадзе, каб шлях хутчэй скончыўся і нарэшце знялі б са спіны непрыемны цяжар, тады б і скончылася непрыемнае стракатанне.

Васіль ХОМЧАНКА

ПРОЗА

МАШТАК

АПАВЯДАННЕ

ж, як і гаспадар, слягне. Гэтак жа сама і адзеты — белыя шаравары, белыя доўгія кашулі. На галаве старэйшага — чалма, у маладзейшага — нічога. Толькі Маштак нутром сваім адчуў, што не слягне яны. Хоць і старыя, слязлівыя вочы ў яго, аднак заўважыў іх рукі: яны не былі слязніскімі — грубымі, з мазалямі, сонцам апечанымі, а тонкія, з доўгімі пальцамі. Такія рукі не трымалі ні ручкі сахі, ні матыкі, ні сярпа. Такімі рукамі толькі грошы лічыць. І калі старэйшы паляпаў Маштака па шыі сваёй амаль бязважкай мяккай рукою, яму не спадабалася не гэта ляпанне, а сам чалавек. Маштак пагрэзліва тупнуў заднім капытом і аскаліў зубы.

— Ох ты, — адступіў незнаёмы, — ён яшчэ і ўкусіць можа.

Маладзейшы маўчаў, Маштак нават не пачуў, які ў яго голас, і не ведаў, ці можа ён увогуле гаварыць. Ён стаяў, апусціўшы рукі, пахмурны, безуважны да ўсяго.

— Я ўжо старгаваўся на маладога асла, — сказаў гаспадар. — Толькі ў мяне не хапае грошай.

— Мы дадзім табе за яго... Колькі афгані ты просіш?

Гаспадар назваў суму і паказаў на пальцах. Старэйшы згадзіўся адразу, выняў з кішэнні штаноў кашалёк, адлічыў некалькі храбусткіх паперак і падаў гаспадару. Гаспадар — бы ў

новы гаспадар не стаў яго чакаць, не стаў і ўгаворваць. Ён так балюча калнуў нечым вострым Маштака, што той ажно падскочыў і пайшоў далей паслухмяна. Зразумеў Маштак, што гаспадар — чалавек вельмі жорсткі.

Раней Маштак ніколі не быў у горадзе, ведаў дарогу толькі ад свайго кішлака ў суседнія і назад. І горад яго напалохаў сваім шматлюддзем, шумам, такім жа, як і на шашы, бензінавым смуродам. Бачыў і аслоў з паклажамі на спінах, коней у калёсах, але было больш людзей і калясак, якіх яны везлі з грузам. Спалох потым прайшоў, і Маштак прывык да шматлюддзя і да шуму.

Гаспадар завёў Маштака на ціхі завулак, а там — у глухі дворык. Кінуў яму на шыю повад і зайшоў у дом. Маштак задаволіўся гэтым ціхім месцам і чакаў, што яго тут зараз накормяць і напоцяць. За дарогу ён стаміўся, спацеў, каля вушэй было мокра, таму прылёт і нават задрамаў.

Ляжаць доўга яму не давялося. Выйшаў гаспадар з хурджумам — такія звязаныя дзве сумкі, штурхнуў Маштака нагой пад бок, каб той устаў. Маштак, баючыся, што зноў той балюча таўхане, падхапіўся, стаў смірна. Гаспадар паклаў яму цяжкі хурджум на спіну, замацаваў вяроўкай пад жывот і павёў з дворыка.

Ісці доўга не прыйшлося, спыніліся каля высокага дома. Калі б Маштак умеў чытаць, то ён прачытаў бы, што той дом называецца школай, і ў ёй якраз тады ішлі ўрокі. Гаспадар прывязаў Маштака за слуп, каля самай сцяны школы, і пайшоў, таропка азіраючыся назад. І па гэтым палахлівым азіранні Маштак зразумеў, што той больш сюды не вернецца. Але ж чаму тады не зняў са спіны паклажу? Чаму не ўзяў з сабою тое, што так цікае? А яно працягвала цікаць надакучліва, непрыемна, страшна.

У школе празвінеў званок на перапынак. На двор выбеглі вучаніцы. Некалькі дзюўчынак падышлі да Маштака. Адна, відаць, самая добрая, сунула яму ў рот галету. Маштак з'еў яе, паглядзеў з удзячнасцю і просьбай даць яшчэ. Падбегла зусім малая вучаніца, з ходу шмыганула пад жывотом Маштака, засмяялася. І яшчэ падышлі дзюўчынікі, ляпалі яго па шыі, гладзілі, кудлацілі грыву, а тая малая гарэза дык і за хвост пацягнула. А потым усе адышлі ад Маштака, заняліся сваімі гульнямі.

Шла па той вуліцы міма школы яшчэ адна дзюўчынка. У школе яна не вучылася, бо яшчэ была малая. Яна спынілася каля асла, паглядзіла па галаве і сказала:

— Здароў, Маштак! Ты — малы конь. Зразумеў?

Алесь БАРСКИ

3 ЦЫКЛА «ПРЫСУТНАСЦЬ НЕПРЫСУТНАГА»

Як распляскацца мне,
Разліцца з берагоў
І выравацца з абдымкаў
Клешчаў жорсткіх,

Якімі злы настрой
Маю няволиць кроў
І думкі блытае мне жорстка.
Стаю я над ракой,
Стаю сярод далін,
Заснулі дрэвы,
Дрэмлуюць словы,
Скажы мне, сэрца, урэшце:
Як, калі
Узрвешся гімнам каляровым.

Твая далікатнасць
З ліпнёвых аблокаў,
З палеткаў пчалой чалаваных.
Ты сталася сёння
Зрэнкай у воку,
Са з'явы далёкай
Непажаданай.
І што б ні сказаў я,
Дык будзе замала.
І што б ні падумаў,
Дык будзе мізэрна;
Я ўдзячны—
Ты цішу нямую забрала,
І кінула ў сэрца
Звінячае зерне.
З яго вырастае шумлівая песня,
Узнімаецца звон, адгалоссе,
Я чую, як сёння
Уліваеш правдвесне
У маю восень.

Мая маці не піла каньяку,
І ніколі не ела ікры.
Ні разу не ехала ліфтам,
Ніколі не была ў Акадэміі навук,
Не бачыла ювелірнай вітрыны,
Не прачытала ніводнай кнігі,
Не ведала, хто гэта Капернік,
Але для мяне адкрыла сонца.

О, гэты смутак мой
Вячэрне-сіні,
Абняўся з захадам
Барвовым.
Апошніх промняў
Залацісты іней
Асеў на елчыныя бровы.
Лугі мае!
Як вас праславіць песняй?
Калі у ёй
Ні колераў, ні пахаў!
І толькі вы
Ніколі мне не цесняй,
І толькі тут
Я спеўным птахам.

Быць можа, гэта
Толькі сон,
І каляровы, і трывожны,
І палахлівы, як агонь,

Тут спапяліцца можна.
Хто з польмем
За пан і брат,
Той, як матыль у полі.
О сэрца!
Не крычы ура,
Свабода можа стаць
Няволяй.
Мне б прытуліцца
Да зямлі,
Да сноў яе і кветак,
Прапасць між вербаў і калін
У сінім паху лета.
І толькі там
Заўсёды быць,
Дзе ёсць трывога
І тварэнне,
І днём і ноччу
Часта сніць
Тваю далонь
У сваёй жмені.

Адкуль тваё цяпло,
Палетак родны?
Якне пшачотна грэш
Мне ступені,
Я вечна тваім смакам

Асёл матлянүү галавой, згадзіўся з гэтай назвай, прыняў яе. Прызем і мы яе і таксама будзем зваць асла Маштак, як і называлі дагэтуль.

Шкада, што жывёліны не могуць гаварыць па-нашаму, а то Маштак папрасіў бы дзяўчынку зняць з яго спіны ношу і спыніць ціканне. Замест слоў ён толькі страсянуў спіною.

Дзяўчынка прыклала вуша да сумкі, пачула тое ціканне.

— Цік-цік-цік, — паўтарыла яна ўслед. — У тваім хурджуме што? Гадзіннік?

Маштак не ведаў сам, што ў сумцы, адно ведаў, што яму цяжка трымаць паклажу на спіне і непрыемна чуць тое ціканне. І яшчэ ўсё свайё істотай і душой, якая, як сцвярджаюць, ёсць і ў жывёлы, адчуваў, што яго ўсё больш і больш ахоплівае страх, быццам гэта ціканне нешта набліжала страшнае.

Лейтэнант, які, схіліўшыся да дзяўчыны, з усмешкай слухаў яе шчабтанне, стараючыся зразумець, пра што яна гаворыць, зразумеў. Ён умомант выпраміўся, азірнуўся вакол, сказаў Нуры, каб адбегла далей, сам падбег да асла. Схіліўся над сумкай, пачуў ціканне, паспрабаваў туды заглянуць, але яна была моцна завязана. І са спіны не зняць, пад жывот прывязана. Лейтэнант усё зразумеў. Зразумеў, якая бяда цікае там. Ён закрычаў дзецям, якія, убачыўшы рускага, пачалі сыходзіцца да яго:

— Бяжыце ўсе адсюль! Усе! Там міна! Мі-на! Будзе — бух! — І махаў, махаў рукамі. — Бух! Бух!

Напалоханыя дзеці кінуліся ўцякаць у школу. Лейтэнант ведаў, што выбухавага зараду, які ляжаў у сумках, хопіць, каб разваліць будынак школы ўшчэнт. Ён не ведаў, канеч-

можа, і смерць. Цік-цік-цік — гэта адлічваліся секунды, можа, яго жыцця, і павінна адбыцца тое, што набліжае ціканне.

— Мяне завуць Нурыя, — сказала дзяўчынка. — А ты — Маштак. Так? — Ёй спадабалася гэта рыфма, і яна падскоквала і паўтарыла: — Маштак — так, Маштак — так!

«Не скачы, — прасіў Маштак дзяўчынку вачамі. — Ты добрая, але мне за цябе і за тых дзяўчынак, што на двары, нешта страшна. Ідзі адсюль хутчэй».

Ціканне не спынялася, а нібыта ўзмацнялася. Вядома, калі прыслухоўваецца да непрыемных гукаў, то яны здаюцца мацнейшымі, проста б'юць па вушах. А дзяўчынка Нурыя не разумела мальбы і просьбы Маштака, не ўцякала ад яго, а забаўлялася з ім. І ён, каб прагнаць яе ад сябе, узяў ды лёгка ўкусіў яе за плячо.

— Нядобры Маштак, — пакрыўдзілася яна. — Не буду з табой гуляць, пайду ад цябе.

І яна адышла. А калі адышла, то ўбачыла савецкага лейтэнанта. Ён ішоў па гэтай жа вуліцы міма школы, міма школьнага двара, поўнага дзяцей. Нурыя павіталася з лейтэнантам і, сама не ведаючы чаму, сказала, што ў Маштака ў сумцы нешта цікае.

— Там так: цік-цік-цік. Відаць, вялікі гадзіннік. Вось такі.

не, колькі засталася таму гадзіннікаву механізму яшчэ цікаць. Можа, мінута, а можа, і ўсяго некалькі секунд. Нажа ў яго не было, каб разрэзаць тую сумку, і тады лейтэнант схопіў Маштака за повад і пацягнуў яго далей ад школы ў глыбіню пустэльнага двара.

Маштак не ўпіраўся. Упершыню ў жыцці ён быў такі незвычайна паслухмяны і стараўся бегчы з усёй сілы, і толькі баяўся, каб старыя ногі не спатыкнуліся і каб не ўпасці.

— Давай, ослік, давай, бяжы! — падахвочваў яго лейтэнант.

Вось ужо і той пустэльны двор, за дваром нейкі абрыў і больш нічога. Лейтэнант спыніўся, кінуў повад на зямлю і хацеў ужо тут на пустцы развязаць сумку. Аднак Маштак не стаў стаяць, а падуладны нейкаму свайму нутраному голасу, пабег далей адзін.

Прабег мала. Апошні раз на спіне яго цікнула, і выбух грывнуў такі моцны, што ў вокнах школы, якія выходзілі на пустку, вылецелі ўсе шыбы.

Лейтэнант, якога адкінула выбухавай хваляй крокаў на дзесяць, убачыў, як Маштак узнёсся высока ўгору і ўжо там рассыпаўся на чырвоныя кавалкі.

«Ай, які малайчына, ослік, як хутка ты бег, стараўся, імчаўся», — паспеў пахваліць Маштака лейтэнант і страціў прытомнасць.

Прагны і галодны,
Ірдзею ў наваколлі
Тваім ценем.
О, колькі ж раз
Чужыя абяцалі,
Дарылі непаўторнасць,
Неўміручасць,
Але ў люстэрку
Нарвы хваляў
Я ўбачыў іхні зман
Фальшывы і балючы.
Ды толькі тут
Тваіх паўтораў непаўторнасць
Ліе сэнс добры
У мае думкі і надзеі
І сэрца дабрыню
Пад свае крылы горне,
Ператварае будзень
У нядзелью.

Вось тут часта вера
Мая памірае
У дасканаласць сваю і чужую.
Звялі лісточкі зялёнага гаю.
Сумую,
Гарую.
Ды, можа, дзесь выпырсне
Веры асколак
І стужка надзеі,
Кохання сеансы.

Народзе мой бедны,
Пусты ты і голы—
Чакай рэнесансаў!

Хачу туды,
Дзе ў поўны рост
Таполі у кальчугах,
Дзе алебарда месца
Вісіць самотна і бяздомна,
Дзе вецер-бюракрат
І хабарнік-хапуга
Хапае ўсё,
Хапае бессаромна.
І зноў над хатаю бандарскаю
Лунаю,
Вось тут трава бадзёрыцца,
А вось тут млее.
Чым растлумачыць,
Мой беластоцкі краю,
Што ў безнадзейнасці тваёй
Мая надзея?

Свабода мая,
Што свабода селядцоў у бляшанцы,
Навокал мяне
Такія, як я,— галадранцы.
І перцу даволі,
І солі даволі,
Таму і крычу я:
Свабода і воля!

ПАЭЗІЯ

Васіль ЗУЁНАК

Час працуе без чарнавікоў:
Што было—не паправіш, як дзею
на сцэне...
Не вярнуцца ніколі ў дзяцінства ізноў.
Пахаваліся душы за бетонныя сцены—
І не ўмаіш гадоў сухастойны парадак.
А таму, можа, сёння ўсю мудрасць
вякоў,

Спрасаваную ў кнігах таўсценных,
Перацягне адзінае слова спагады
Чалавеку ў бядзе—
адзінока-страшэннай
Між мільярдаў зямлян-землякоў...

Касмічная вестка

Пройдзе дождж, магчыма навалніца—
Абцяе радыёпрагноз,
А пакуль што—пылам шлях дыміцца,
Ліст пажоўклы падае з бяроз.

Перасмягла майскія прысады
Кожнаю галінкай просяць піць,
І ў смуге густой за дэляглядам
Поле абяскрылена ляціць...

Хоць бярыся ды спраўляй малебен,
Каб хмурынкі выпрасіць шматок,—
Толькі хто ў пустым пачуе небе,
Хто падаець вады—хаця б глыток?

Клопаты свае, свае арбіты,
Кожны сам сабе і кум і сват,
Кожны—свет, замкнёны і закрыты,—
Што страшней—хаос ці гэты лад?

Кожны на сваіх рахунках з часам,
Кожны сам сабе і міл і люб,—
Халасцяк Сатурн зганяе масу,
Круціць торсам кольцаў хала-хуп,

Пазірае Марс крывавым вокам,
А Венеры сняцца жаніхі,
Ходзіць ноччу Месяц сонцабокі,
Ды і той—халодны і глухі...

Хто ж табе, Зямля мая, паможа,
Адгукнецца хто?..

І раптам—дождж!..

Травы здрыгануліся трывожна,
Як пабеглі дзеці басанож.

Вецер лісца спешна перакульваў,
Каб ні кроплі птушкам не было...
Біліся дажджыны, нібы кулі.
Як ад весткі злой, трымцела шкло...

Хмары не плылі, не ўдарыў звычайна
Гром, што быў за Перуна старэй...
І Чарнобыль весткаю касмічнай
Стаў каля расчыненых дзвярэй...

Храмы падаюць не раптоўна,
Не ад выбухаў дынаміту.
Мы найперш учыняем катойні
Ім—каб сэрцам былі забыты.

Праклінаем, плюём, зневажаем,
Грунт падводзім з вучонаю пыхай,
І вытручваем кропелькі жалю
Мы ў сабе—незваротна, паціху.

І паўзучы забыцца метастазы
Па скляпеннях святых учарашніх...
Выбух будзе, але не адразу:
Храмы ў душах руйнуюцца нашых.

Штодня паміраць на шпагах радкоў
Правініцыйным акторм
І ўваскрэсаць на заборах вякоў
Надпісамі рыфматвораў,
Бяздомна плыць у бяздумны флінт
На трыумфальнай мацце
Ці з перфакарт квантаваць лабірынт,—
Я не змагу... Прабачце...
Не быць і смыхом пры лірычнай
струне

І одапісам сезонным...
Бо зараз не сэрца ў грудзях у мяне —
Чарнобыль зона.

Гульня ў рыфму

на лекцыі
«Як збліжаюцца мовы»

Леаніду ДАЙНЕКУ

Каб рыфмай спляжыць слова «снайпер»
І сэнс каб быў, а не мурэ,

Адстукаў гном: «на тэлетаіпе»—
А выйшла з-пад твайго пяра.

За гэтай спрэчкаю няхітрай—
Калі дакладчык аббудзеў—
Скакалі слоў замежных цітры,
А я свайго, свайго хацеў.

Ці добрай ласкаю прывесці,
Ці прыштурхаць яго ў каршэнь,
Але такое, каб патрэсці
Тваю шыкоўную кішэнь!

Пацеў да сёмай перагрузкі,
Цягнуў лексічнае цягло,
А слова «снайпер» з беларускім
Гаворку зладзіць не магло.

За рыфму я плаціў панура,
Нікчэмнасць лаячы сваю:
Відаць, парнаскай фізкультуры
Не шмат увагі надаю...

Што ж, паднатужымся памалу,
Згаворым слова на хаўрус.
...Стаяць. Апушчаны забралы.
Наўпроць чужынца беларус.

Рэха зваленага дрэва

На золку шэрым
Конік бег—
Яшчэ й дугі не відно.
На золку гулкім
Валілася ў снег
На хату будучую
Бервяно.

Туды,
Дзе барвяна,
Праз ночы дно
Бруіўся
Прамень з падзямелля
Крамяны,
Кацілася кругла
Вянца звяно—
«Бер-вя-но»...—
Мяняючы тон драўляны
На рэха віны—
«...вя-но...»

Пасля і «я-но...»
Зламалася—«но-о...»—
Нібы пугаў ё ў мароз.
І толькі «о-о»,
Як іней з бяроз,
Бязгучна

вечер абтрос...

Мы песні ў курганах пазакапалі,
Мы апусцілі іх на дно азёр.
І толькі раз у год—перад Купаллем—
Яны выходзяць—узляццё да зор.
Пытаюцца: «Аднойчы вы ўзнялі нас,—
Нашто ж цяпер хаваеце красу?»...
...Заслухаўшыся песень салаўіных,
Сліжы-смаўжы спадаюць у расу...

Азімут

А ўсё-ткі добра: знаеш, дзе свае,
І сам ратунак

голос падае,

Калі праз цёмную аблогу і слату
Нясецца ўслед:
— Ату яго, ату!..

З глыбін сусвету да мяне
Прыходзіць гэта слова,
Дзе ўсё былое прамільгне
Як сутнасці аснова,
Дзе ўсё, што будзе праз вякі,
Перад вачыма стане,
І незнаёмы дзень з рукі
Узлятае як пытанне...
Усё зліецца ў слоўе тым,
І хто мяне ўратуе
Ад немяротнай нематы,
Як бачу зорку тую?
Я ўсім гатоў ахвяраваць,
У вечнасці пытаю:
Як слова тое мне назваць?—
Адзін сусвет і знае...

Надпіс на календары

1988 года

Хай будзе высакосны
Не косны і не посны,
Для праўды—бацька хросны,
Не ўскосны, не адносны—
Галосны, ды не злосны.
Хай будзе ён укосны,
Хай будзе хлебаносны,
І росны, і не млосны,—
Высокі высакосны!

Як стог атавы, летні дзень завершан,
Атонаўкай хрумціць асенні лёд,
І крык гусей—як замаразак першы:
Гарласты і бадзёры,—
У палёт!

Менавіта беларуская кінадакументалістыка дэманструе сёння, як складана вызваліць факт ад шалупіння канфармізму і гульні ў верагоднасць. Згодна «традыцыі», якая замацавалася ў канцы 60-х гадоў, нашы дакументалісты пачалі занатоўваць толькі святы, перадавікоў вытворчасці і кінаапазданні «пра вайну і рэвалюцыю»... Галоўнай зрабілася тэма.

Пішу пра гэта з горыччу. Калі пасля вядомых партыйных рашэнняў мы захацелі пабачыць новае дакументальнае кіно, дык вырвацца з палону «правільных» уяўленняў пра яго аказалася не так проста. Супярэчлівасць паміж неабходнасцю пераадолення застою і скванасцю мастакоў с к а г а мыслення моцная і цяпер. Прынамсі, дакументальнае кіно дакладна адбівае атмасферу, у якой ствараецца...

Сёння можна не толькі раскажаць пра пакуты мінскіх вынаходнікаў, але і паказаць чыноўніка, з нядойрай «ласкі» якога тыя не могуць атрымаць сумленна заробленую прэмію. Можна абвясціць і давесці, што праект Даўгаўпілскай ГЭС аказаўся, мякка кажучы, непрафесійным, у зямлю закапаны мільёны («Кантакт» і «Урокі» М. Жданоўскага). Можна прайсціся па гарадскім парку летнім надвечоркам і паздымаць немаладых людзей, што пад баян і гармонік скачучы старасвецкія полькі і кадрылі, а паралельна зманціраваць кадры з пакінутымі сялянскімі хатамі—«гібея вёска»... А можна падыграць з камерай каля чэкавага магазіна і прасачыць шлях асобных пакупнікоў — аж да аддзялення міліцыі («Сталічныя правінцыялы» і «Івушка плачучая» С. Гайдук). І ніхто не запрэчыць, што тэмы гэтых стужак — не актуальныя, састарэлыя. Але навошта дакументальнае кіно ператвараць у падабенства тэлеперадачы са «свабодным мікрафонам» ці «прамым» эфірам? Навошта нам столькі «тэматычных водгукі» на злобу дня?

Пазіцыя аўтара. Асоба аўтара. На іх беларускі дакументальны экран пакуль што не багаты. Есць рэдкія выключэнні, пра іх гаворка пойдзе ніжэй, але пакуль адначу, што амаль усе дванаццаць дакументальных стужак конкурснай праграмы порстка «адкрывалі тэмы», даўно адкрыты і адпрацаваны друкам. У «Івушке плачучай», зробленай на манер газетнага фельетона (з каларовымі ілюстрацыямі), ёсць эпізод, сацыяльная значнасць якога знарок апускаецца, застаецца па-за кадрам. Перад судом — хлопца, які з-за чэкаў

забіў чалавека. Мараль з паказанага вынікае простая: вось куды вядзе пагоня за «прыгожым жыццём». Але за плячыма гэтага хлопца — служба ў Афганістане, і забіў ён таму, што помсціў (ні пра адну з гэтых акалічнасцей фільм не згадвае). І прычына для забойства куды больш глыбокая і складаная за «набыццё чэкаў»... Вось яна, нагода для

тоўвае... гульні, «прысвечаную» гэтай падзеі: вось дзятва кідаецца на падлогу пад фанэграму пікіруючага бамбардзіроўшчыка, вось уманціраваны кадр з вайскавай тэхнікай... «Вось пытаецца, ці баюся я атамнай бомбы?» — быццам перапытвае дзяўчынка рэжысёра і імгненна, ахвотна сачыняе расказ пра свае жудасныя «атамныя сны». Услед за ёй

«вінціка вялікай дзяржаўнай машыны». Доўгія гады мы жылі са святым перакананнем, што «проста чалавек» маральна свабодны «прастатой». А чым яна абарочваецца цяпер? Пра гэта — карціна Ю. Лысятава, што здымалася ў Расонскім раёне.

Мэтай фільма было раскажаць, як працуюць мясцовыя Саветы народных дэпутатаў.

К І Н О

Тэма... Праблема... Схема

ДАКУМЕНТАЛЬНЫ ЭКРАН
XVI АГЛЯДУ-КОНКУРСУ «БЕЛАРУСЬФІЛЬМА»

аўтарскіх разваг, даследаванняў: што фарміруе ў чалавеку сацыяльны эгацэнтрызм, як адбываецца знічэнне маральных каштоўнасцей, чаму змаганне за справядлівасць прымае форму сацыяльную? Але на экране — работнікі «Івушкі» (апрунутыя, дарэчы, адпаведна таварнаму асартыменту свайго магазіна) скардзяцца на несумленнасць уладальнікаў чэкаў, і ў іх словах гучыць помслівае задавальненне: дабраліся, урэшце, і да вас, даражэнькія...

Але не будзем дадумваць тое, што фільм «меў на ўвазе» і пра што адкрыта не гаворыць. У «Сталічных правінцыялах» справа куды прасцей: вёска губляе сябе, горад жа для былога вясцоўца так і не робіцца родным. Праўда, пры гэтым катэгорыі «сталічнасці» і «правінцыялізму» зусім адарваны ад духоўнага вопыту людзей, чые абліччы мы бачым на экране.

Канцэптуальнасць аўтарскага погляду заўсёды прапануе новае ў звыклым, незвычайнае ў звычайным,— гэта, пэўна, ужо аксіёма. У вытанчаным фільме А. Карпава «Вуснамі дзіцяці» ёсць эпізоды, якія маглі б павярнуць фільм у сапраўды арыгінальнае рэчышча. Дзеці пішуць ліст прэзідэнту ЗША, і камера зана-

шасцігадовы хлопчык таксама натуральна капіруе ці то ўласнага тату, ці то тэлевізійнага палітычнага аглядальніка: упэўнена разважае «пра палітыку», параўноўвае «іх» і «нас». Вось яны, першыя парасткі — вынікі памылак і прасталінейнасці ў палітычнай прапагандзе. Фільм мог бы зрабіцца сатыраю на іх. Але не зрабіўся...

Аднастайнасць стылявога вырашэння, несумленна, ідзе ад так званых «што бачу, тое і здымаю», а ўжо вы, глядачы, разбіраецеся і аналізуеце самі... Але ж менавіта кінапубліцыстыка абавязана дакладна фармуляваць свае «за» і «супраць», даваць зразумець, на якім «свечы» знаходзіцца аўтар стужкі і якой пазіцыі ён трымаецца... Нездарма з усіх фільмаў конкурснай праграмы журы вылучыла «Наказ» Ю. Лысятава, аддаўшы яму адзін з галоўных прызоў — за рэжысуру.

З «Наказам» шырокі глядач ужо знаёмы. У дзень адкрыцця IV Усеагульнага з'езда калгаснікаў фільм паказвалі па ЦТ. Вядома, у ім не абышлося без мастацкіх пралікаў, але галоўна яно каштоўнасць, на мой погляд,— у імкненні асэнсаваць, зразумець, як чалавек пазываецца ўласнай годнасці і прычынамі да становішча

але, так бы мовіць, звышзадача мелася зусім іншая: давесці, што дэмакратыя не ажыццявіцца, калі ў чалавечай свядомасці суіснуюць дзве маралі. Адна — нармальна, чалавечая, калі чалавек цвяроза аналізуе сваё жыццё, другая — афіцыйная, для начальства, калі той самы чалавек не можа на сходзе прагаласаваць за старшыню калгаса, бо старшыня ў гэтых мянялася безліч, а толку... Што трэба мяняць у чалавечай свядомасці? Пра гэта «Наказ» распавядае сумленна і пераканаўча.

Побач з «Наказам» я паставіла б фільм «Грэх» дэбютанта У. Дашука.

Малады чалавек Артур выкладае з экрана вядома яму спосабы здабывання грошай (як чалавек, выхаваны «правільна», ён не прымае крадзяжу, рабавання альбо нялюбай працы). Самым найлепшым спосабам ён лічыць здабыванне культавых і вайсковых знакаў са старых магіль. У адкрытым інтэрв'ю Артур падрабязна раскажае, як і што ён капае, здымае, адкрывае, складае (чалавечыя косткі — у тым выглядзе, у якім іх знайшоў)... Ва ўсіх ягоных паводзінах адчуваецца поза, імкненне нешта некаму давесці. Праз дыялог Артура з рэжысёрам да нас паступова даходзіць, што гэтага

ўпэўненага «капальшчыка» кінула маці (яму было шэсць гадоў), бацькі хлопца не ведаюць, старыя бабуля з дзядулем забралі яго з інтэрната... Мо такім спосабам «здабывання грошай» ён рахуецца з грамадствам за свае беды?

Цяпер у біяграфіі хлопца яшчэ і гэты фільм. Вось у заключных кадрах Артур прымае прысягу, але працягвае трымацца кандзібоберам: на пытанне рэжысёра, як быць з адзіным матэрыялам, адказвае, што ад сваіх слоў і ўчынкаў не адмаўляецца.

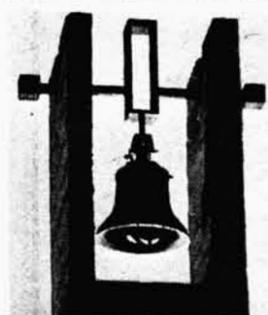
Нялёгкі груз узваліў на свае плечы малады рэжысёр У. Дашук: адказнасць за ўчынк і перакананні свайго героя. Ім бы разабрацца — паразумецца, але рэжысёр «у самы адказны момант» пакідае свайго апанента — на мосце, пад якім віруе чорная вада з крыгамі...

На маю думку, фільм вымагае працягу. Неабавязкова — «пра Артура», але — абавязкова пра ягонае пакаленне.

...А вось здымае «цвёрдай рукою» рэжысёр няшчасную маці на магіле васьмігадовага сына: хлопчык падарваўся на старой міне, якая далажыла да нашых дзён на школьнай клумбе. І не толькі здымае, але і прымушае раскажаць, як знайшла гаротніца шапачку і чаравічак... Дзеля чаго? А каб зрабіць інструктыўны заказны фільм «Асцярожна, іржава смерць». Мэта фільма — засярагчы дзятву ад небяспечных знаходак, але сродкі для дасягнення... але ўвасабленне... Карціна, верагодна за ўсё, «ляжа на паліцу», бо для заказчыка яна — чарговае мерапрыемства, і яно праведзена. А я ўсё думаю пра тую маці...

Дзе яны, сапраўдныя публіцыстычныя работы? Сучасныя фільмы? Як тут не згадаць пра стужку, што не была ўключана ў праграму агляду-конкурсу — «Хатынь, 5 км» рэжысёра І. Калоўскага. Яна праляжала на паліцы дваццаць гадоў, але ішчасліва перажыла свой час. Чаго дваццаць гадоў назад напалохаліся чыноўнікі, калі забаранілі яе? Няўжо... сваіх уласных перажыванняў? І забаранілі... перажываць, спачуваць, міласэрнічаць зэлым пакаленням: маўляў, навошта дзяцей палохаць? Няхай яны гэтага не ведаюць, дастаткова таго, што мы ведаем... «Параднае» пакланенне — кветкі на мармуры — можна дазволіць. Дарэчы, адзін з фільмаў, знятых у той час, так і называўся — «Помнікі не маўчаць». Але ж помнікі самі па сабе не плачучы і не спачуваюць. Плакаць — гэтаму, як ні дзіўна, трэба вучыцца...

Ніна ФРАЎЦОВА.

«Хатынь, 5 км»

Гэты фільм, паказаны па-за конкурсам сёлетніх кінаагледзін «Беларусьфільма», зрабіўся ягоным своеасаблівым адкрыццём. Спецыяльны дыплом і прыз журы за грамадзянскую смеласць у раскрыцці тэмы Хатыні ў беларускім дакументальным кіно прысуджаны рэжысёру Ігару Калоўскаму. Ён адказвае на пытанні нашага карэспандэнта.

— Ігар Васільевіч, як і калі з'явілася задумка фільма?

— У 1968 годзе на студыю прыйшоў Аляксей Адамовіч і замест сцэнарый прынёс некалькі паперак, дзе ў слупок былі надрукаваны назвы спаленых беларускіх вёсак. Вёскі гэтыя доўга заставаліся пусткамі, параслі дзядоўнікам. Свакі ці былыя гаспадары (хто застаўся жыць) на месцы спаленых хат стаўлялі крыж з ручніком. Як помнікі... Самым цяжкім было ўзяць кінакамеру і здымаць. Памятаю першае ўражанне ад здымак: вёска Пераходы, 1800 двароў і — вуліца з адных крыжоў...

— Адрозніваеце: карціна не адала звыклых даніны часу — няма парадку ветэра-

наў, уручэння медалёў, піянераў на варце наля Вечнага агню. Не сакрэт, што такі «цягнічок» мог бы ўсю стужку «вывезці»...

— Рэчаіснасць «падкідала» іншае. Каетлівых пананак — яны абдымалі за ногі скульптуру Старога з хлопчыкам на руках і фатаграфаваліся ў «прыгожых» позах... Людзей, якім чудам пашанцавала застацца ў жывых... Мы не пісалі ім тэкстаў, каб «да шырокага глядача» іх расказы дайшлі ў абавязковай тады літаратурнай апрацоўцы. Людзі, сапраўды, даверылі нам свой боль.

— Як паставіліся да фільма вашы калегі?

— «Хатынь»... не дапасавалася да парадку на студыі. Твор-

чыя супрацоўнікі, яны ж — адміністратары, яны ж — кіраўнікі з «вырашальным голасам» адрозніваліся на два латэры, меркаванні якіх былі рашуча супрацьлеглымі. Адамовіч запрасіў на прагляд шмат каго з Саюза пісьменнікаў рэспублікі — ад маладога тады Някляева да Мележа; пісьменнікі стужку прынялі — амаль аднагалосна.

— Значыць, выступілі супраць фільма і забаранілі яго чыноўнікі ад мастацтва?

— Чыноўнікі таксама глядзелі ўзрушана. Але як толькі ў зале запальвалася святло, іх душы быццам адляталі ад пінжакоў з узнагародамі. З баявымі, дарэчы, таксама...

— Ці маглі б вы назваць прозвішчы тых, хто не пусціў фільм у жыццё?

— Цяжка... Гэта, як ні дзіўна, Іосіф Вейнравіч (наш вядомы кінадакументаліст), якога падтрымалі тагачасныя сакратар ЦК КПБ Пілатовіч і загадчык аддзела культуры ЦК Марцэлеў. У хуткім часе мяне звольнілі з працы, і амаль пятнаццаць гадоў я быў вымушаны працаваць за межамі рэспублікі. Перанёс інфаркт...

— Якія канкрэтныя прэтэнзіі выказваліся да карціны?

— О, калі б прэтэнзіі выказваліся канкрэтныя, іх можна было б аспрэчваць, дэводзіць сваю рацыю. Фільм проста «не прынялі». Нельга ж усур'ез паставіцца да заўваг, нахшталт: чаму ў вас людзі ў ватоўках? Чаму ў інваліда трасуцца рукі? Чаму так многа мыліц і інвалідных калысак? Чаму салдат гуляе з малым пад час мітыngu былых партызан? Чаму дзеці гуляюць на могілках? Апошняе пытанне стала ледзь не прынцыповым, і я доўга апраўдваўся, што Хатынь — не могілкі, а мемарыял, што дзеці не гуляюць, а ловаць мячык, а не плачучы таму, што ім па чатыры гады і плакаць каля помнікаў яны не будуць... Дзяўчынка з мячыкам з'явілася ў карціне пасля расказу Янкі Брыля пра

тое, як ягоны сябра знайшоў у брацкай магіле сваё дзіця па мячыку... па каларовым мячыку, што купіў малому перад самай вайной...

— А як вярнулася «Хатынь»?

— Я сам быў вельмі здзіўлены, калі копію стужкі «адкрылі» ў Дзяржаўным архіве кінафотафонадакументаў БССР. Гадоў дзесяць назад даведаўся, што мая «Хатынь» з'ездзіла на конкурс у Аберхаўзен і была нават адзначана дыпломам. Яго прыслалі на студыю на маё імя, але ў адваротным адрасе было пазначана — «ФРГ» і нехта з пільных чыноўнікаў «зрэзаваў»: канверт ускрылі, дыплом схавалі ў сейфе дырэктара кінастудыі. І толькі калі ў ягоным кабінце рабілі рамонт, калі ўсе лішнія паперы выносілі, мой сябра выпадкова і заўважыў гэты дыплом — у смеці...

— Калі нам чакаць з'яўлення «Хатыні»... на влічкі экрану?

— Не так даўно знайшоўся негатыў фільма, — ацалелі на суперак загаду «Змыці». Прыстойны адбіткі з яго зняць можна. Ну, а камісія па творчых спрэчках пры Саюзе кінематографістаў СССР прыняла рашэнне зрабіць гэта як мага хутчэй — праз тры-чатыры месяцы.

Вось некалькі радкоў яе біяграфіі. Тамара Іванаўна Шымко — заслужаная артыстка БССР (1954 г.), народная артыстка БССР (1963 г.). Узнагароджана ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга, «Знак Пашаны». Была дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР. Гастраліравала ў Польшчы, Румыніі, Чэхаславакіі, ГДР, Балгарыі, Італіі, Францыі, Канадзе, Бельгіі, у многіх гарадах нашай краіны. Пра яе пісалі: «Для артысткі тэхнічная дасканаласць — гэта арганічная неаб-

ходнасць, толькі шлях да раскрыцця пачуццяў перад аўдыторыяй, але не самамэта яе сустрэча са слухачамі. Шымко імкнецца ўласна, непаўторна «прачытаць» вобраз, увасобіць на сцэне герайн, узбагаціць іх тымі рысамі, якія блізкія і дарагія самой артыстцы. Яна прымушае верыць у духоўную чысціню людзей, у светласць вялікіх пачуццяў. Таму кожная сустрэча з таленавітай выканаўцай прыносіць радасць слухачам і яе партнёрам па сцэне».

МУЗЫКА

ПРАСТАТА І ПРАЦАВІТАСЦЬ...

Наша суседніца — Тамара ШЫМКО

Ці не выпадала вам некалькімі словамі ахарактарызаваць добра знаёмага чалавека? Відць, здаралася такое. Няпроста гэта зрабіць. Тым больш, калі чалавек той — вядомая артыстка, якая прайшла ў мастацтве доўгі і яркавы шлях, а цяпер перадае свой вопыт і веды маладому пакаленню.

Прастата і сціпласць... Вось што, бадай, найперш уласціва Тамары Іванаўне Шымко, народнай артыстцы рэспублікі, колішняй салістцы Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР, а цяпер старшаму выкладчыку Мінскага педагагічнага інстытута імя Горкага. А яшчэ я думаю пра яе таленавітасць, працадольнасць, шчырасць, вытрыманасць, чэснасць і прытрыпавасць у адносінах да спраў і да таварышаў і пра іншыя рысы, характэрныя для лепшых савецкіх артыстаў. Але ж галоўнае — прастата і сціпласць...

Шмат гадоў я ведаю Тамару Іванаўну: слухаў яе ў многіх оперных партыях і канцэртах. І па сённяшні дзень выступаю з ёю на творчых сустрэчах, разам з кампазітарам Г. Вагнерам. А вось пагутарыць як след пра жыццё, пра творчасць усё не даводзілася. Спадзяваўся, што цяпер, калі яна ўжо не спявае ў тэатры, а толькі выкладае ў інстытуце, зрабіць гэта будзе проста. Але толькі ў нядзелю, ды і то пасля таго, як Тамара Іванаўна з'ездзіла да свайго сына Вячаслава, які праходзіць службу ў радах Савецкай Арміі, мы змаглі сустрэцца і спакойна пагутарыць.

Усё ў яе жыцці, лічыць Т. Шымко, атрымлівалася даволі проста.

Нарадзілася ў Мінску. З дзяцінства спявала ў Палацы піянераў. У час вайны эвакуіравалася з сям'ёй у Арэнбург. Вярнулася ў Мінск у 1945 годзе.

— Ці памятаеце, які быў Мінск раней?

— Даваенны горад памятаю мала. А пра той Мінск, у які вярнулася ў 45-м, успамінаць

цяжка і балюча.

У верасні сорока пачала займацца на падрыхтоўчым аддзяленні спеваў у Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. У тыя пасляваенныя гады ў кансерваторыі было шмат добрых галасоў. Але ніхто з нас «у зорках» не хадзіў. Нягледзячы на вельмі цяжкі ўмовы (адсутнасць вучэбных памішканняў, пасляваенная беднасць), мы займаліся вельмі старанна і жылі мэрэй пра лепшы час, пра будучыню оперных артыстаў.

— Прабачце, Тамара Іванаўна, цяпер студэнты жывуць і займаюцца ў непараўнальна лепшых абставінах і таксама мараць пра оперную сцэну, а ўсё ж...

— Вы хочаце сказаць, што не надта старанна вучацца і мала працоўны? Есць і такія — ды ім жа горш... Калі я вучылася ў кансерваторыі, у нас не было опернай студыі (яна з'явілася куды пазней), і таму было цяжэй падрыхтаваць сябе да працы ў тэатры. Але і тады ў нас былі выдатныя выкладчыкі. Маёй галоўнай настаўніцай была Вольга Мікалаеўна Несцярэнка. У свой час яна была салісткай Марыінскай оперы і спявала ўвесь вядучы рэпертуар лірычнага і больш моцнага сапрапа: Маргарыту ў «Фаўст» Ш. Гуно, Наталлю ў «Русалцы» А. Даргамыжскага, Марфу ў «Царскай нявесце» М. Рымскага-Корсакава, Гарыславу ў «Руслане і Людміле» М. Глінкі і іншыя. Нашы галасы аказаліся блізкія па прафесійных якасцях, і таму для мяне былі такія блізкія і зразумелыя ўрокі і патрабаванні маёй настаўніцы.

Не магу не ўспомніць выдатнага канцэртмайстра С. Талкачова, дырыжораў І. Гітгарца і М. Рубінштэйна, рэжысёраў У. Шахрая і Б. Мардзвінава. Гэта дзякуючы ім, іх рабоце са мной, нарэшце, іх веры ў мяне я змагла без аркестравых рэпетыцый выступаць і збіраваць на сцэне нашага тэ-

атра ў партыі Маргарыты ў спектаклі «Фаўст».

— Мне даводзілася і чытаць, і нямаю чужы пра ваш бліскучы дэбют. А потым вы працавалі ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР 32 гады. І калі ў 1984 годзе развіталіся з опернай сцэнай, зноў выступілі ў партыі Маргарыты. Ужо сам факт, калі выканаўца выбірае для свайго бенефісу такую складаную ў вэральных і сцэнічных адносінах партыю, з якой і пачынала творчы шлях, сведчыць пра вашу сталасць артысткі і спявачкі і, як цяпер нажучу, пра высокія ванальныя надыцці. Але чаму вы абралі для апошняга спектакля менавіта партыю Маргарыты? Гэта ваш самы любімы вобраз?

— Любімы — так. А вось ці самы любімы — не ведаю. Я «ўлюблялася» амаль ва ўсіх сваіх герайн. Ну як не любіць Іяланту ці Тацяну ў операх П. Чайкоўскага «Іяланта» і «Яўгеній Анегін», Дзэдрэму ў «Атэла» Д. Вердзі ці Манон у аднайменнай оперы Ж. Масне, Электру ў «Арэстэі» С. Танеэва ці Віялету ў «Травіаце» Д. Вердзі!

— Тамара Іванаўна, я ведаю, што вы ўвасобілі на сцэне 32 оперных партыі. Мясце ж прафесіянала вось што цікавіць: пачыналі вы свае выступленні як лірычнае сапрапа. З цягам часу ў большасці спевакоў галасы, як мы кажам, ідуць «униз», робяцца больш «цяжкімі», не такімі рухлівымі, тэхнічнымі. У вас жа атрымалася наадварот: у 1969 годзе вы ўпершыню выканалі адну з найскладаных партый лірыка-наларатурнага сапрапа — Віялету. А потым — амаль супрацьлеглую партыю: Джанконду ў аднайменнай оперы А. Паніелі, якую спяваюць у асноўным уладальніцы драматычнага сапрапа. Як вам гэта ўдавалася?

— Лічу, што гэта было магчыма дзякуючы добрай вакальнай школе, якую мне дала Вольга Мікалаеўна Несцярэнка. Яшчэ таму, што мне пашанцавала з працай у тэатры. Мясце не «эксплуатавалі», як гэта часта сёння робяць з маладымі артыстамі ў многіх тэатрах, у тым ліку і ў нашым. У большасці выпадкаў «эксплуатацыя» вядзе да пэўнай недаўгавечнасці, а то і проста да тра-

геды — спявак страчае голас. У тыя пасляваенныя гады тэатр памалу набываў рэпертуар. Разам з тэатрам «расла» і я, так што ўводаў у спектаклі ў мяне амаль не было. А ўводы ж часцяком бываюць скараспелыя, што таксама адмоўна ўплывае на голас, прыводзіць да недабраякаснай падрыхтоўкі партыі і тым больш неахайнага сцэнічнага ўвасаблення вобраза. Калі ж працуеш над партыяй у планавым спектаклі, усё робіцца больш дыхтоўна, без штурмаўшчыны і паспешлівасці. Можна ўсё спакойна «ўпець», зжыцца з вобразам, асабліва, калі бываеш першым выканаўцам партыі.

— Першым выканаўцам — вы маеце на ўвазе партыі ў операх беларускіх кампазітараў?

— Так. З шасці партый, выкананых мной у операх беларускіх кампазітараў, пяць былі ў прэм'ерных пастаноўках. Гэта Адавіга ў «Ясным святанні» А. Туранкова, Юленька ў «Надзеядзе Дуравай» А. Багатырова, Тася ў «Андрэі Касцені» М. Аладава, Святлана ў «Калючай ружы» Ю. Семянкі і Клава ў оперы Г. Вагнера «Сцяжынаю жыцця». Такія работы, калі ні ў кога «не падгледзіш», «не падслухаеш», — цікавыя асабліва!

— А ваша думка наконт абмену вопытам і працягу вучобы непасрэдна ў тэатры?

— Безумоўна, мы вучымся ў дырыжораў і рэжысёраў, у сваіх калег па сцэне, у салістаў-гастралёраў... Пераканалася ў гэтым на ўласным вопыце. У самым пачатку творчага жыцця мяне пашчасціла выступаць у спектаклях з народным артыстам СССР Іванам Сямёнавічам Казлоўскім, які прыязджаў у Мінск і спяваў на сцэне Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР партыю Фаўста. Потым маімі партнёрамі па спектаклях былі знакамітыя савецкія і замежныя выканаўцы: Георг Отс, Аляксей Крыўчэня, Аляксандр Огніўцаў, Рымантас Сіпарыс,

амерыканскі спявак Джэрэм Хайнс і іншыя. Лічу, што вялікай школай для ўсіх артыстаў з'яўляюцца і іх уласныя гастролі. Апошнім часам, як мне здаецца, гастролі ў салістаў Беларускай оперы праходзіць намянога менш, асабліва за мяжу. Мне ж давялося выступаць у оперных тэатрах Румыніі, Польшчы, ГДР. І, безумоўна, усюды я вучылася.

— А што вы снажаце пра оперныя пастаноўкі сённяшняга нашага тэатра?

— Не ўсё мне даспадобы, не ўсё па душы. Асабліва, што дэтычыць пастановак класічных твораў. Можна, я ўжо гэтак выхавана, але мне хацелася б, каб класіку ставілі ў класічных традыцыях. Што маю на ўвазе? Вось, напрыклад, той жа «Фаўст» Ш. Гуно. У нашым тэатры опера ішла ў адной пастаноўцы больш за 20 гадоў і заўсёды добра прымалася слухачамі. Вы ведаеце, у оперы ёсць «сцэна ў садзе», ці «змаўленне кветак». А ў цяперашняй мінскай пастаноўцы на сцэне няма ні саду, ні кветак. Вось я і кажу: у новых сучасных творах, можа, такія ўмоўнасці і дапушчальныя, а ў класіцы — не.

— Тамара Іванаўна, як вы ставіцеся да эксперыментаў у тэатры?

— Я не ведаю добра, што гэта такое. Мне здаецца, гэтага пакуль яшчэ не ўяўляюць сабе многія. Але скажу вось што: тэатр, каб быць патрэбным глядачам, каб адпавядаць узроўню прафесійных запатрабаванняў часу, трэба мець належны чынам падрыхтаваную труп і працаваць, працаваць...

Тамара Іванаўна Шымко робіць менавіта гэтак — працуе кожны дзень і не толькі як настаўніца, выкладчык, але і як выканаўца. Яна рыхтуе камерныя рэпертуар, з якім выступае на сцэне Беларускай дзяржаўнай філармоніі, у педінстытуце і г. д. Неўзабаве мы зноў пачнем спяваць у зусім новай канцэртнай праграме...

Вёў гутарку Леанід ІВАШКОЎ.

З ПОШТЫ АДЗЕЛА ТЭАТРА, КІНО І ТЭЛЕБАЧАННЯ

Ці адбылося выкрыццё?

Гаворка ў маім лісце пойдзе пра публікацыю «Хто каго выкрывае?», змешчаную ў «Ліме» 12 лютага пад рубрыкай «Чытач дзеліцца ўражаннямі». Аўтар, малады кінакрытык, студэнт-завочнік ВГІКА А. Сільвановіч меў на мэце давесці, што кніга В. Нячай «Экран выкрывае». Прагрэсіўнае замежнае кіно» вельмі і вельмі далёкая ад дасканаласці. Я не збіраюся пісаць грунтоўную рэцэнзію на гэтую кнігу, але заўважу наступнае.

Твораў замежнага кінамастацтва апошнім часам адчуваецца палюбавана ў савецкім кінапракце. Не сакрэт, што сярэднім замежным кінапрадукцыі можна пачыць шмат такога, што мастацтвам ніяк не назавеш; менавіта яно часцяком трапляе ў сістэму відэаканалаў. Як ніколі ўзрастае сёння патрэба ў ацэнцы і аналізе падобных з'яў.

В. Нячай — адзін з рэспубліцы кіназнаўцаў, які займаецца замежным кінамастацтвам. Вядомыя яе кнігі «Бліск і жабрацтва «масвай культуры», «Пра густы спрэчаюцца. Замежныя фільмы на нашых экранях». Галоўнае іх функцыя — інфармацыйна-асветніцкая. На іх старонках чытач знаёміцца з шырокай панарамай сучаснага замежнага кіно, з яго тэндэнцыямі і напрамкамі. В. Нячай

не дае ёмістага мастацтвазнаўчага аналізу твораў кіно. Яе мэта — паказаць межы кінамастацтва і кантэкст грамадска-палітычнай сітуацыі, прапанаваць ўвазе чытачоў-гледачоў сістэматызаваную інфармацыю па замежным кіно. Відэа, даючы ацэнку гэтым кнігам, трэба звязаць на тое, што аўтар меў прапанаваць. Прэтэнзіі, выкладзеныя А. Сільвановічам, як мне падаецца, крыху не па адрасе.

Я паважваю імкненне студэнта-завочніка «да ўсебаковага авалодання сваёй прафесіяй кірытка-кіназнаўцы», але здзіўляюся з таго, што ён не ведае знакамітай ланіскай думкі пра існаванне дзвюх культур у буржуазным грамадстве. Менавіта гэтая думка і зрабілася метадалагічнай асновай кнігі В. Нячай. Яна зусім не падзяляла свет на «сваіх і чужых» паводле прынцыпу «хто не з намі, той супраць нас». У мастацтве, як і ў жыцці, усё складана. Зразумела, што ў творчасці буйнога мастака могуць надрадацца ўздымы і спады, што фільм прагрэсіўнага рэжысёра можа мець супярэчлівыя думкі, а фільмы, што належыць да масвай культуры, могуць быць зроблены на вельмі прыстойным прафесійным узроўні. В. Нячай гэта агаворыць.

Таму папрокі аўтара «Хто каго выкрывае?» у тым, што ў кнізе «мастану не пакідаецца права на сумненне, на пошук, на змену погляду і нават пераходу на іншую ідэалагічную платформу» успрымаюцца недарэчна.

Допускаючы неадназначнасць, якая існуе ў сучасным замежным кінамастацтве, неабходна звязаць на дакладнае размежаванне, пра якое В. Нячай заяўляе літаральна на першай старонцы кнігі: «Современный киноэкран мира представляет собой поле острой идеологической борьбы. С одной стороны, здесь буржуазная «массовая культура» с ее стереотипами, мифами, идолами и суперменами... С другой — прогрессивное киноискусство разных народов, стран...» (с. 3). Што тут выклікае сумненне? Цікава было б даведацца, да якога напрамку малады кінакрытык аднае такія фільмы, як «Рэмба», «Брудны Гары» Зігеля, «Мадэ-музель» Рычардсана ці «Дылінджер» знакамітага Міліўса, якія адрыта прапагандуюць гвалт і прыгнёт, і адпаведна, належыць да пэўнага віду культуры? А можа, як прапанаваў А. Сільвановіч, тут трэба звяртаць увагу не на палітычную афарбоўку, а толькі на «мастацкія кінамастацтва?» Дзіўным мяне падаецца і наступны довад: «Твор мастацтва, у тым ліку і кіно, проста не можа з'явіцца як хуткі водгун на падзеі». Чаму ж? Усяка бывае. Да прыкладу, фільмы «З выскоя ўзнятаю галавою» Карлсана, «Даніэль» Люмета, «Сальвадор» і «Узвод» Стўна зняты, што называецца, па гарачых слыхах, але іх мастацкая значнасць агульнапрызнаная. Але вер-

немся да «Зорных войнаў», да гэтага чэмпіёна пракату, які выклікаў самыя супярэчлівыя водгукі. Адны сцвярджалі, што гэта — прапаганда мілітарызму, другія бачылі ў фільме антыімперыялістычную скіраванасць, трэція — звычайны дзіцячы момікс. Па-мойму, А. Сільвановіч прытрымліваецца апошняга. В. Нячай піша: «...Стало совершенно очевидно, что это не сказка для детей, а оружие, несущее... идеи войны» (с. 30). А Сільвановіч называе фільм Лукаса «казкай» і вызначае гэтым не толькі жанр, але і ступень уздзеяння на аўдыторыю. Але стужка зусім не такая бяскрыўдная. Я б дала іншае вызначэнне яе жанру: палітычная прытка.

А. Сільвановіч, на маю думку, дзейнічае тым спосабам, калі з кантэксту «дастаюцца» цытаты і тлумачацца паводле пажаданняў таго, хто іх «дастаў». Ён цытуе выказванні В. Нячай пра фільмы «Баль» Сколы і «Замуства Марыі Браўн» Фасбіндэра, але сутнасць ацэнак даследчыцы не тлумачыць. Толькі папрок кідае: «...кнізе ўласціва канспектыўнасць выкладання, адсутнасць глыбокага і разнабаковага аналізу канкрэтных фільмаў...» Але, паўтару, В. Нячай цікавілі не столькі асобныя творы, колькі іх грамадскі рэзананс і ўздзеянне на чалавека, самая грамадска-палітычная сітуацыя, што спрыяе з'яўленню таго ці іншага фільма. Ці можна ў такім разе пагадзіцца, што аўтарка не справілася са сваёй задачай?..

Людміла САЯНКОВА, кінакрытык, выкладчык БДУ.

Культура — духоўны патэнцыял перабудовы. Гэтыя словы набываюць сэнна ўсё больш значны сэнс. Невыпадкова ў партыйных документах апошняга часу зварнута ўвага на пытанні ідэалагічнага забеспячэння перабудовы. Аб праблемах і перспектывах развіцця народнай творчасці ішла гаворка на Усесаюзнай нарадзе, якая адбылася 4—5 красавіка ў Маскве. На ёй, між іншым, адзначалася, што далейшы ўздым народнай творчасці, развіццё і ўзвышэнне ў кожным саветацкім чалавеку творчых задаткаў паслужаць выкананню гістарычных рашэнняў

XXVII з'езда Камуністычнай партыі, справе перабудовы і абнаўлення ўсіх бакоў жыцця нашага грамадства. Штодзённік «Літаратура і мастацтва» мяркуе шырока асвятляць на сваіх старонках ход III Усесаюзнага фестывалю народнай творчасці, змяшчаць артыкулы, агляды, рэпартажы, прысвечаныя розным аспектам клубнай і культасветнай работы, дзейнасці разнастайных аматарскіх аб'яднанняў, харавых, танцавальных, тэатральных самадзейных калектываў, развіццю народных промыслаў.

НАРАДЖЭННЕ... У ГОД ЮБІЛЕЮ

СЛОНИМ, як вядома, — невялікі раённы горад. Такіх на Беларусі шмат. Але ўсё ж сярод раённых цэнтраў ён займае асабліва месца, дзякуючы даўняй культурнай традыцыі і яе сённяшняму працягу. Пасля вызвалення Заходняй Беларусі і Вялікай Айчыннай вайны ў Слоніме ў 1948 годзе з драмгуртка пры раённым Доме культуры ўзнік аматарскі тэатр. Заснаваў гэты калектыв былы фронтавік Аляксандр Бялоў, цяпер заслужаны артыст БССР, які працуе ў Рускам тэатры БССР. Так пачаўся шлях працягам аж у сорак год. Сёлет Слоніміскі народны тэатр адзначае сваё саракагоддзе і — другое нараджэнне!

Юбіляру ёсць што згадаць. Тэатр рос і мацнеў з году ў год. У 1959 годзе ён адным з першых у рэспубліцы атрымаў званне народнага (калектывам кіраваў тады заслужаны дзеяч культуры БССР М. Фрыдман). У 1968 годзе тэатр прыняў яго цяперашні кіраўнік Мікалай Фёдаравіч Варвашэвіч, вопытны рэжысёр, выпускнік Ленінградскага інстытута тэатра, музыкі і кіно. Сам ён родам з Ганцавіцкага раёна, з Палесся. «Пацягнула на родную старонку, — успамінае Варвашэвіч аб сваім рашэнні перайсці на аматарскую сцэну, да гэтага ён працаваў у тэатры горада Калініна, — спадзяваўся, што менавіта на радзіме змагу стварыць тэатр, аб якім марыў».

Людзі накіталі Варвашэвіча, калі трапляюць у школу, — хочучы мець менавіта сваю школу. Калі ў калгас — свой калгас, а калі ў тэатр — менавіта свой тэатр. Іх энергія хапае на тое, каб згуртаваць вакол сябе людзей, вызначыць мэту і вёсці калектыв да гэтай мэты. І з гэтымі тэатра падзяляюць планы і ідэі рэжысёра. Кожны год тэатр рыхтуе на некалькі прэм'ер, выязджае на вёску, выступае перад працаўнікамі горада. Ён гастралюваў у Эстоніі, Літве, Туркменіі, амаль кожная яго прэм'ера паказваецца на тэлебачанні.

Поспех тэатра і рэжысёра шмат у чым тлумачыцца рэпертуарам. Варвашэвіч адмовіўся ад п'ес, якія спецыяльна пішуцца для аматарскіх тэатраў. Так на афішы слоніміцаў з'явіліся п'есы Астроўскага, Талсто-

га, Горкага, Транёва, Розава, Рошчына. Асабліва вялікі поспех мела нацыянальная класічная і сучасная драматургія. Доўгі час на сцэне жылі пастаноўкі паводле п'ес Галубка, Дуніна-Марцінкевіча, Крапівы, Макаёнка. «Паўлінка» Купалы прайшла больш за сто разоў, і калектыв не забывае аб ёй і сёння. Адна з апошніх работ тэатра — спектакль паводле апавесці Васіля Быкава «Знак бяды».

Для народнага тэатра мае значэнне не толькі поспех на сцэне, а і атмасфера ў калектыве. Не перабольшваючы можна сказаць, што праз тэатр прайшлі тысячы людзей. Ады займаліся паўгода, другія — некалькі год, але тэатр пакінуў след у іх душы. Кацярына Фёдаравіч Палішчук прайшла ў тэатр дзесяцінаснайцай, з тае пары мінула трыццаць год, і сёння яна, былы дырэктар сярэдняй школы, пенсіянерка, паранейшаму адна з самых «рэпертуарных» антрыс тэатра. Не меншы тэатральны стаж і ў бухгалтара Еўданіі Дзямяннаўны Ануфрык. Па дваццаць год у калектыве дырэктар кінатэатра В. Шчарбакі, рабочы А. Рыжкоў, настаўніца хіміі Л. Літвіненка.

Разам з імі актыўна працуюць і маладыя — настаўніца беларускай мовы В. Клімовіч, рабочы маторарамонтнага заводу П. Чугуноў, рабочы аўтакалоны П. Струкоў, камсамольскі работнік Л. Хілько.

Многім тэатр дапамог знайсці свой шлях у жыцці. Закончыў Ленінградскі інстытут тэатра, музыкі і кіно Юрый Кротаў, у Мінскі інстытут культуры паступіў Анатоль Цярэнін, загадчык аддзела культуры райвыканкома, а таксама Ніна Куршук, загадчык аддзела райвыканкома. Больш за дзесяць чалавек былых слоніміскіх артыстаў увайшлі ў прафесійнае мастацтва.

За поспехі ў развіцці аматарскага тэатральнага мастацтва рэжысёру Мікалаю Фёдаравічу Варвашэвічу прысвоена званне заслужанага работніка культуры БССР. Тэатр узнагароджаны Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР. Юбіляру ёсць што ўспомніць, ёсць што сказаць на святкаванні. АЛЕ НА СЦЭНЕ РДК не рыхтуюцца да юбілею. Ды цяпер не так часта ўбачыш тут і саміх юбіляраў. Затое чуен шум у суседнім памяшканні, якое пуставала сем год. Кожны дзень, без выхадных, а іншы раз і без перапынку на абед, рэжысёр тэатра будзе тут сцэну новага тэатра. Сцэну, амфітэатр залы. І гардэроб, і грымёрную. Работа прыпыняецца толькі на час рэпетыцыі. На вачах узнікае, нараджаецца новы тэатр:

Слоніміскі эксперыментальны прафесійна-аматарскі тэатр-студыя на гаспадарчым разліку.

Перайсці на гаспадарчы разлік у раённым горадзе? Ці рэальна гэта? Так, вытрымаць прыныцп самакупнасці ва ўмовах маленькага гарадка цяжка. Але рэжысёр і трупя вераць у поспех. І вера гэтая трымаецца не на адным энтузіязме. Справа ў тым, што тэатр вырашыў працаваць не толькі ў горадзе, але і для вясковага глядача, і менавіта на вёсцы плануе іграць большую частку спектакляў.

Апошнім часам у культурным жыцці вёскі адбыліся своеасаблівыя змены. Тэлебачанне «зачыніла» клубы. Людзі збіраюцца ў іх рэдка. Знікла цікавасць і да самадзейнасці — зноў жа яна на блакітных экранах вышэй, чым у сваім клубе. І ў такіх умовах жывы тэатр — чаканы гошць. Па-першае, гэта паранейшаму навінка для вёскі. Ні тэлебачанне, ні добраўпарадкаваны лобны не могуць замяніць жадання сабрацца ўсім разам. Людзям хочацца нейкага агульнага, жывога відовішча. І самае галоўнае — узровень гэтага відовішча. А за якасць слоніміскі тэатр можа паручыцца. Якасць залежыць ад рэжысёра, саміх акцёраў, іх таленту, працы. І настаялівасці.

А настаялівасць тэатру даўно прапавіць. Амаль год прайшоў з таго часу, калі трупя аднадушна падтрымала прапанову Варвашэвіча перайсці на гаспадарчы разлік. Сустрэла падтрымку гэта ідэя і ў Міністэрстве культуры БССР. Але на месцы пытанне вырашалася не так хутка, з'яўлялася адна перашкода за другой. І калі пытанне вынеслі на выканком — выканком не зацвердзіў пастановы аб тэатры, запатрабавалі новыя паперы «зверху». А калі ўсе даведні і дакументы з аблвыканкома, Міністэрства культуры, Міністэрства фінансаў і Дзяржапрацы БССР былі прадстаўлены, знайшліся новыя прычыны адмовіць. Маўляў, Міністэрства культуры не змагло — хоць і абяцала — адра- зваць жа даць для тэатра аўтобус.

Не дапамаглі перакананні, што першы час тэатр змог бы карыстацца аўтобусам аддзела культуры, тым больш, што іх там нават два, новы і стары, спісаны, які яшчэ «на хаду». Не дапамаглі ні здабытыя паперы, ні тлумачэнні, што тэатр не просіць ні капейкі ў гарвыканкоме, а нават сам будзе

адлічваць грошы са сваіх даходаў. Справа дайшла і да ўсім вядомага выраза «Масква да- лёка і да аргумента: «А як эксперымент не ўдасца, хто будзе адказваць?» А калі аднойчы адказныя работнікі амаль што дзве гадзіны ўпрошвалі калектыв адмовіцца ад «небяспечнай» задумы і «падазронага» эксперыменту, трупя разам з рэжысёрам ужо збіралася ехаць у рэдакцыю «Пражэктара перабудовы»...

Пытанне ўсё ж вырашылі на месцы — пасля сустрэчы рэжысёра з першым сакратаром гаркома партыі Уладзімірам Пятровічам Рыжыкевічам. Адроз- жу ж пасля гутаркі тэатр атрымаў памяшканне (памяшканне, якому сем год не магі знайсці прымянення, аддалі тэатру раней, але калі высветлілася, што намеры перайсці на гаспадарчы разлік сур'езныя, забаранілі будаваць сцэну і амфітэатр).

Цяпер адміністрацыйныя пакуты як быццам пераадолены. Іншы раз, паглядзеўшы на падзвіжніцкую працу Варвашэвіча, не-не ды і падумаеш: на- вошта яму ўсё гэта? У тэатра рэпутацыя аднаго з лепшых у рэспубліцы. У рэжысёра — ганаровае званне. Падтрымліваць гэтакі парадак няцяжка. Некалькі спектакляў у год — і ўся справа. А замест гэтага чалавек узвальнае сабе на плечы нялёгкаю і рызыкавую працу. Навошта?

— Усё сваё жыццё і ў прафесійным, і ў аматарскім тэатры я адчуваў, што працую напалўсілы. Умовы складаліся так, што ў поўную сілу было нікому не патрэбна, ды і іншы раз немагчыма. А хочацца ўсё ж такі менавіта ў поўную сілу! Цяпер многа разоў на- конт таго, што перабудова да нас не дайшла. Мы больш чуюм аб ёй. Але нават тое, што мы чуюм, натхне на барацьбу. Мы перамаглі на першым этапе і верым, што пераможам і далей, у той рабоце, што чкае нас наперадзе. — кажа рэжысёр тэатра Варвашэвіч.

І ВАРВАШЭВІЧ, і ўвесь калектыв тэатра вераць у поспех. Яны ўлюбеныя ў сваю справу, за імі вопыт і веданне сваёй справы. А яшчэ за імі — мары. Варвашэвіч марыць аб'яднаць вакол тэатра ўсе творчыя сілы горада. У тэатры нярэдка гасці слоніміскія пісьменнікі А. Іверс і А. Руцкая, мясцовыя мастакі, кампазітар Міхаіл Гарабец, што піша музыку да спектакляў, інтэлігенцыя горада. Калі тэатр зможа трымаць стаць на ногі, то з дапамогай горада можна было б адрамантаваць будынак старога РДК — цяпер ён амаль што разбураны, а гэта ж гістарычны помнік. Усе яшчэ памятаюць, як на гэтым будынку вісела мемарыяльная дошка з надпісам, які сведчыў, што тут у 1919 годзе адбыўся з'езд рабочых і салдацкіх дэпутатаў. Будынак канца XIX стагоддзя мог бы стаць культурным цэнтрам горада. Рамонт будынка каштуе нямаля, але раней намер адрамантаваць яго ўжо быў, нават шукалі падрадчыка, справа гэта рэальная.

А пакуль што з сякерай у руках рэжысёр будучага тэатра будзе сцэну. Гледзячы на яго работу, верыш, што ён завершыць распачатае, і на гэтай сцэне неўзабаве адбудзецца прэм'ера.

Уладзімір БУТРАМЕЕУ.
г. Слонім.

«ТАЙНА»

ВОБРАЗА ТВАЙГО»

Вясна і паэзія заўсёды кро- чаць разам. Ці не таму менавіта на красавіцкіх сонечных дні прыпала дата вечара ў нечым незвычайнага: на ім выступалі толькі паэтэсы.

«Тайна вобраза твайго» — так называўся гэты вечар, арганізаваны пры ўдзеле рэспубліканскага і гарадскога таварыстваў аматараў кнігі і праведзены ў Доме літаратара. Артысты А. Уладзімірскі і Ю. Кухаронак напачатку прачыталі вершы Мустаны Карыма, Максіма Танка, Геннадзя Бураўкіна, Анатоля Вярцінскага ў перакладах на рускую мову, прадставіўшы такім чынам кніжку «малютку» «Песнь о женщине» («Мастацкая літаратура», 1987, укладальнік В. А. Вільтоўскі). А потым слова бралі Вольга Іпатава, Галіна Каржанеўская, Ірына Багдановіч і Таіса Бондар, якая адкрывала вечар паэзіі і вяла яго. Паэты не толькі прачыталі вершы, але і адказалі на пытанні прысутных.

Г. ЗІНКЕВІЧ.

У небе Іспаніі

Выдавецтва «Беларусь» вы- пушціла кнігу Антоніа Арыаса «У вогненным небе».

Цікавы лёс аўтара кнігі, сы- на колішняга рабочага-пенсера з Мадрыда. Нарадзіўся ў 1915 годзе. Сам я сям'я так зводзіла канцы з канцамі, тым не менш хлопец па вечарах змог вучыцца ў мастацкім вучылішчы, атрымаў курсы чарчэжнікаў, з- рымаў сярэдняю адукацыю, ра- на далучыўся да нацыянальна-рэвалюцыйнага руху. Пазней стаў ваенным лётчыкам, пасля паражэння рэспубліканцаў на- заўсёды выбраў сваёй другой радзімай Савецкі Саюз, ваяваў супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Перад выхадом на пенсію працаваў механікам ад- наго з цэхаў у Мінскім палі-графічным камбінаце імя Яку- ба Коласа.

Пра найбольш значныя эпі- зоды свайго яркага жыцця, пра барацьбу з фашызмам сваіх сяброў, войнаў-інтэрнацыяна- лістаў А. Арыас расказвае ў кнізе. Яму, бываламу чалавеку, дапамог напісаць кнігу Б. Налівайка, які шмат гадоў працаваў у ваенным друку і піша ў асноўным пра лётчыкаў.

Кніга напісана стрымана, без залішніх эмацыянальных пера- тонаў, лірычных адступленняў. А. Арыас засяроджвае ўвагу толькі на найбольш істотных момантах са сваёй ваеннай бія- графіі, што дазваляюць ад- чуць, якія важныя падзеі ад- быліся ў тагачаснай Іспаніі, як быў пастаўлены адзін з першых заслонаў на шляху фа- шызму і як людзі розных на- цыянальнасцей пераканалі ў тым, што толькі ў сумеснай барацьбе, агульнымі намаган- нямі яны могуць зламаць хры- бет ворагу.

Інтэрнацыянальны пафас ме- муараў А. Арыаса відавочны. З асаблівай цэльнасцю і прыяз- насцю расказвае ён пра савец- кіх лётчыкаў, якія сустраліся на ягоным жыццёвым шляху. Запамінальныя эпізоды, дзе гаворыцца пра ваеннае пабрацім- ства з нашым земляком, двой- чы Героем Савецкага Саюза Сяргеем Грыцаўцом, што пачы- наў сваю лётную біяграфію ў Іспаніі, а потым вызначыўся ў баях на Халхін-Голе.

Асноўны змест кнігі — расказ пра тое, як А. Арыас ваяваў у іспанскім небе. Але ж і ў гады Вялікай Айчыннай вайны, стаўшы савецкім грамадзяні- нам, ён не развітаўся з небам — завяршыў вайну з фашыз- мам у сорак пятым на тэрыто- рыі Усходняй Прусіі.

С. ВІРЗОУСКІ.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

КРЫТЫЦЫ — ДЗЕЙСНАСЦЬ І БАЯВІТАСЦЬ

Адбылося чарговае пасяджэнне секцыі крытыкі і літаратуразнаўства Саюза пісьменнікаў БССР. З паведамленнем «Аб выніках пасяджэння Савета па крытыцы і літаратуразнаў- стве СП СССР «Літаратурна-крытычны часопісы ў сьвятле перабудовы» выступіў удзель- нік гэтага пасяджэння, дырэктар інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Анатоль Іванавіч БССР В. КАВАЛЕНКА. Ён падкрэсліў, што гаворка на пасяд- жэнні вялася дзелявая і пры- чыпова, якая часта выходзіла і за межы пытанняў чыста творчых, закранаючы розныя

аспекты ідэалагічнай работы на сучасным этапе. У прыватнасці, многія звярнулі ўвагу на публікацыю ў газеце «Советская Россия», падвергнуў рэз- кай крытыцы развагі аўтара. Гэта тым больш сімптаматычна, бо адпор сілам, якія не прымаюць перабудовы, быў дадзены яшчэ да вядомага перадавога артыкула «Правды».

У сувязі з паведамленнем В. Каваленкі старшынё бюро секцыі Н. ПАШКЕВІЧ развіў думку аб тым, якія не прымаюць перада работнікамі крытыч- нага цэха ва ўмовах перабудо- вы, гаварыў пра актыўнасць крытыкаў, іх пастаянны ўдзел у мастацкім працэсе.

На пасяджэнні была абмерка- вана творчасць Т. Грамадчан- кі. Падрабязны аналіз яе зра-

біў Я. ЛЕЦКА. Спыніўшыся на асобных, найбольш значных ар- тыкулах і рэцэнзіях аўтара, прамаўца адзначыў, што ў асо- бе Т. Грамадчанкі беларуская крытыка і літаратуразнаўства маюць баявога, прынцыповага аўтара, многія публікацыі яго- га звярнулі на сябе ўвагу лі- таратурнай грамадскасці. Га- ворку пра творчасць Т. Гра- мадчанкі прадоўжылі П. ДЗЮ- БАЙЛА, М. МУШЫНСКІ, А. СЯ- МЕНАВА, В. КАВАЛЕНКА, У. КАЗЬЯРУК.

НАШ КАР.

ПЕСНІ РОДНАЙ ХАРАСТВО

Актавая зала філалагічнага факультэта Белдзяржуніверсі- тэта імя У. І. Леніна, бадай, ні- колі яшчэ не выбухала такім

громам апладысmentaў. Хле- бам-соллю на вышываным руч- ніку сустракалі будучыя на- стаўнікі-славеснікі заслужаную артыстку БССР Валынціну Пар- хоменку разам з яе верным спадарожнікам Аляксандрам Казаном. Ініцыятарам сустрэ- чы стала кафедра беларускай мовы.

Духмяным водарам пале- скіх лугоў і ніў, вірлівымі ру- чкамі Гродзеншчыны і Полач- ны, жыццёвай мудрасцю ча- су і дасціпным перазовам ма- ладосці патыхала ад добра зна- ных і зусім невядомых пе- сень.

Алег Лойна заўважыў пасля канцэрта, што такая сустрэча дае для студэнта ў дзесяць ра- зоў больш, чым любая лекцыя. Не пагадзіцца з гэтым цяжка.

Беззапаветная любоў да род- ной песні, мілагучная белару- ская мова, якой свабодна і на- туральна валодаюць артысты, шчырасць і сардэчнасць думак і разгав на працягу амаль дзюх гадзін сустрэчы-канцэр- та — усё гэта знайшло самы гарачы водгук.

Зацікавілі спявачкай і суп- рацоўнікі навукова-даследчай лабараторыі беларускага фаль- клору і дыялекталогіі, якія пра- панавалі для яе рэпертуару не- калікі невядомыя мелодый на- родных песень, запісаных у розных кутках Беларусі.

М. ПРЫГОДЗІЧ,
дацэнт кафедры
Беларускай мовы
БДУ імя У. І. Леніна.

Многія творы экспазіцыі, якая працавала ў сакавіку — пачатку красавіка ў мінскім Палацы мастацтваў, яшчэ год назад успрымаліся б як адкрыццё, выклікалі абурэнне і захапленне. І хоць выстаўка ўвогуле мела поспех у глядачоў (гэта нельга не адзначыць, бо колькасць прыхільнікаў выяўленчага мастацтва ў апошнія гады катастрафічна скарачалася), вакол яе не было ажыятажу — у адрозненне ад памятных экспазіцыі у ДOME кіно і ў выставачнай зале на праспекце Машэрава. І гэта пры тым, што прафесійны ўзровень твораў Рэспубліканскай маладзёжнай б'ю вышэйшы, ужо не гаворачы пра іх сацыяльны тонус. Глядач прызычыўся да «нефармалаў».

Я НЕ ПАМЫЛІўСЯ, назваўшы «нефармальнай» выстаўку, што праходзіла пад эгідай Саюза мастакоў БССР. Бо, па-першае, па тэматыцы і стылістыцы выстаўка не ўкладваецца ў звычайную планаво-дагаворную сістэму. Па-другое, пры адборы твораў і падрыхтоўцы экспазіцыі адсутнічаў традыцыйны выстаўком. І яшчэ адметнасць — актыўны ўдзел у выстаўцы «пазасяюзных» мастакоў.

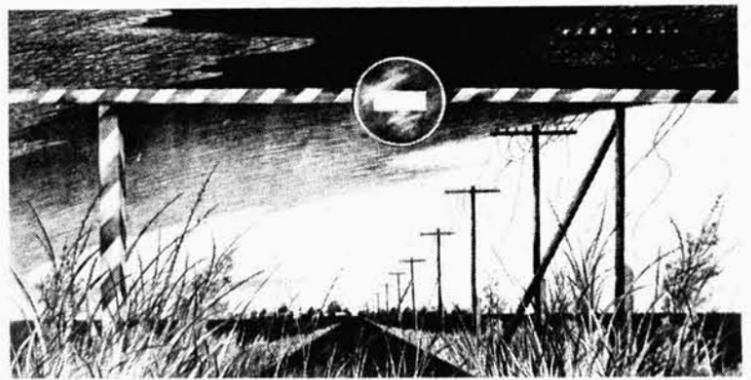
Адбіралі творы і рабілі экспазіцыю самі маладыя мастакі і мастацтвазнаўцы. І таму, бадай, экспазіцыя адлюстроўвала стан маладзёжнага выяўленчага мастацтва (маю на ўвазе ўзроставы крытэрыі) і, адпаведна, патэнцыял нашага мастацтва ўвогуле больш аб'ектыўна, чым парадныя справаздачы не такіх ужо далёкіх часоў. Трэба, аднак, асваерыцца, што на самым пачатку, калі выстаўка была яшчэ толькі ідэяй, яна ўяўлялася арганізатарам не такою, якою ўрэшце яе пабачылі глядачы.

Задума была такая: мастацтвазнаўцы сустракаюцца з мастакамі і разам вырашаюць, якія работы прапанаваць для выстаўкі. І гэта — апошняя інстанцыя. Усё, што ўхвалена,

павінна быць выстаўлена. Але каб разгарнуць такую экспазіцыю, Палаца мастацтваў не хапіла б, а разлічваць яшчэ і на іншыя выставачныя залы Мінска не даводзілася. Тым больш, што і ў Палацы мастацтваў за-

вялося стварыць нешта накшталт выстаўкома, адно добра, што быў ён са «сваіх» (бывае даволі дзіўна, калі выстаўком маладзёжных выставак складаецца з мастакоў пенсійнага ўзросту — а здараецца такое нярэдка). І ўсё ж такі былі і непазбежныя пры адборы страты. Карціна сучаснага маладзёжнага мастацтва магла б быць больш поўнай.

Работа над выстаўкай спрыяла ўсталяванню, умацаванню прафесійных і чалавечых кантактаў паміж мастакамі і мастацтвазнаўцамі. Адна справа, калі ведаеш мастака па адной-

Р. СІТНІЦА. «Рубеж. Шлях у нішто» (з цыкла «Горкі смак палыну»).

Зерне кінута ў глебу

Развагі пасля Рэспубліканскай маладзёжнай выстаўкі

ла, дзе звычайна дэманструюцца дэкаратыўна-прыкладныя творы, была занята ў гэты час планавай персанальнай выстаўкай. Такім чынам, адсутнасць патрэбных плошчаў прымусіла зрабіць дадатковы адбор. Да-

дзюх работах на выстаўцы, другая — калі бываў у ягонай майстэрні. Адно, калі мастак ведае крытыка толькі па артыкулах, якія часцей за ўсё трапляюць на вочы выпадкова, другое — калі за подпісам пад публікацыяй бачыць канкрэтнага чалавека.

Асабіста я сустракаўся з маладзёжанскімі мастакамі. Некаторыя з адабраных работ потым сустрэў на выстаўцы. Прыемна было яшчэ раз упэўніцца, што сёння творчыя сілы канцэнтруюцца не толькі ў сталіцы, абласных цэнтрах ці ў такім унікальным горадзе, як Полацк, а і ў менш прыкметных пунктах на карце рэспублікі — Лідзе, Барысаве, Маладзечне. Такую дэцэнтралізацыю можна толькі вітаць.

Рэспубліканская маладзёжная — гэта агляд мастацкіх тэндэнцый, якія ва ўмовах дэмакратызацыі могуць стаць вызначальнымі для культурнага працэсу ў Беларусі. Хацелася б спадзявацца, што нарэшце на выстаўках мы ўбачым сапраўднае творчае спаборніцтва розных мастацкіх плыней і асобных мастакоў. І арбітрам у гэтым спаборніцтве будзе не чыноўнік ад культуры, а сам глядач. Характэрныя для першых выставак «нефармалаў» прэтэнзіі на вышадкрыццё, на стварэнне «звышмастацтва» (відаць, для «звышгледачоў»), і ўжо абавязкова рукамі «звышмастакоў») зразумець няцяжка. Гэта рэакцыя на густаўшчыну, на тыя тэматычныя і стылістычныя нарматывы, выйскі за якія не заўжды мог нават лаўрэат і носьбіт ганаровых званняў. І, трэба сказаць, гэта «хвароба левізны» пачала зацягвацца...

Рэспубліканская маладзёжная выстаўка ўяўляецца мне сімптомам выздараўлення. І не толькі таму, што на ёй былі творы, якія павольна адлюстроўвалі праблемы, хвалюючыя сёння многіх, — хоць і тэматычны аспект варта адзначыць. Галоўнае — памяркоўнасць у адносінах мастакоў і мастацтвазнаўцаў да сваіх апанентаў, што выявілася, прынамсі, у час работы па арганізацыі выстаўкі і фарміраванні экспазіцыі. Праўда, і тут не абыйшлося без канфліктаў. Так, «зляцеў» з экспазіцыі плакат М. Анемпадзістава «Духмоўны беларус», твор вельмі актуальны, звернуты да асновы асноў нашай культуры. Тыя, хто ў апошні момант, перад вернісажам знялі плакат, тлумачылі свой учынак тым, што работа, маўляў, спрэчная... Думаецца, не больш спрэчная, чым якая іншая на той выстаўцы. Да таго ж, бяспрэчнае мастацтва — ужо не мастацтва.

Не дзіўна, што сёння, калі мы ўголас загаварылі аб сапраўдных, ненадуманых праблемах сучаснасці і ўсур'ез за-

думаліся над тым, што чакае краіну і народ у будучым, — сёй-той заклікае «не вярэдзіць раны», не выказваць «скарспелых меркаванняў», «не разгойдаць лодку». Ад «унутранага цэнзара» пазбавіцца цяжка, чым ад афіцыйнага выстаўкома.

На гэтай выстаўцы ўпершыню ў выяўленчым мастацтве Беларусі выказана катэгарычнае стаўленне да беззаконнага часоў сталіншчыны. Мастакі, якія звярнуліся да гэтай тэмы, здолелі праз лёс асобных людзей выявіць вялікую трагедыю краіны («Вяртанне». 1953 год) А. Задорына, «11 чэрвеня 1937 г.» В. Касцючэнікі. Не забыты не толькі ахвяры, але і арганізатары злачынстваў («Партрэт крытыка Бэндэ» А. Тарановіча, плакат «Узору 1938 г.» А. Наважылавай). Мне асабліва запамніўся змрочны гратэск палатна А. Тарановіча. На ім — постаць без твару, але з рэвалверам і цыгатынкам з надпісам «И. В. Сталин. 1937 г.» Гэта абагульняючы вобраз ваўніччай бяздарнасці — навошта пераконваць іншых, калі ёсць пісталет; навошта мець уласныя думкі (уласнае аблічча), калі на ўсё ёсць думка «правадыра».

З часоў сталіншчыны, якія ўсё яшчэ б'яляць у нашай памяці, бяруць пачатак многія праблемы, што нам даводзіцца вырашаць сёння. Валютарызм, ігнараванне сацыяльна-эканамічных законаў грамадства і законаў прыроды — гэта, як кажуць, два бакі аднаго медалю. Мы жывём у разладзе з прыродай. І таму нават самыя звычайныя краявіды на мастацкіх выстаўках набываюць цяпер нейкі асаблівы, «экалагічны» сэнс. Ужо не гаворачы пра творы, дзе канфлікт «чалавек — прырода» адлюстраваны ў жорсткіх выяўленчых формах («Катастрофа» М. Андруковіча, «Крык начной птушкі» В. Голуба).

Разуменні «экалогія прыроды» і «экалогія культуры» ў грамадскай свядомасці сёння стаяць побач. Алегарычная карціна Ф. Янушкевіча «Дзе мой край?» (У. Караткевіч) аднаўляе ў памяці сумны рытуал развітання блізкіх і сяброў з пазтам, які меў права сказаць: «Быў. Ёсць. Буду». Мастак знайшоў выразную і пераканаўчую форму для выяўлення месца пазта ў гісторыі: на палатне разам з сучаснікамі прысутнічаюць слаўныя людзі мінуўшчыны — песняры, асветнікі.

Зварот мастакоў да гістарычна-культурнай спадчыны іншы раз называюць неарамантычным кірункам у беларускім мастацтве. Калі зыходзіць з творчых здабыткаў А. Марачкіна, М. Купавы, У. Тоўсціка, асабліва раняга перыяду, дык такое вызначэнне мае сэнс, хоць раскрывае сутнасць з'явы няпоўна.

Рамантычна адухоўлены гістарызм — так я характарызаваў бы скульптурныя творы А. Дранца («Алаіза Пашкевіч»), П. Лука («Мацей Бурачок»), Ю. Анушкі («Васіль Цяпінскі»), В. Дубовіка («Леанарда да Вінчы»). Мастакі ідуць шляхам асэнсавання эпохі, якая нарадзіла героя, імкнуча выявіць у вобразе канкрэтнай асобы стыльвую формулу часу. Калі ж гэтага не рабіць, ёсць небяспека збіцца на спрошчанасць, вульгарызацыю вобразаў. Мабыць, і самім аўтарам цяжка вызначыць, якому часу належаць схематычна-ўмоўныя «М. Гусоўскі» У. Панцялева, «А. Рублёў» А. Шомова, «У. Маякоўскі» Я. Колчава.

У нашым выяўленчым мастацтве сітуацыя вельмі падобная на тую, якая склалася ў літаратуры. Першыя радкі ўмоўнага спісу сацыяльна важных тэм займаюць «ваенная», «яскравая», «вытворчая». Але вось з'явілася «грамадская проза» маладых, і ўзнікла патрэба ў новых ацэнках крытэрыяў.

Адна з заслуг мастакоў, якіх часам аб'ядноўваюць вызначэннем «этнаграфісты», у тым, што яны аднавілі ў грамадскай свядомасці разуменне каштоўнасці духоўнай культуры Беларускай вёскі, народнага светаўспрымання. Зразумела, што наступным крокам павінна было зрабіцца мастацкае асэнсаванне феномена гарадской, у нашых умовах значна больш касмапалітычнай, чым у суседзяў, культуры. Так і здарылася, творчасць моладзі мае яскрава выяўленае «урбаністычнае» гучанне — праз ірэальныя фантастызм («Кірмаш надзей» — графіка У. Вішнеўскага), праз актыўную дысанансную стыхію колеру («Прысвячаецца знамянальнай даце» жывавісца В. Акулава і «Археалагічны эцюд» І. Цішына). Гэты мастацкі напрамак у стадыі становлення, яго здабыткі, магчыма, у будучым. Мне ж асабіста здаецца малаверагодным дасягнуць гармоніі (а гэта вечнае імкненне мастацтва) праз пазтызацыю хаосу, варажача чалавечай прыродзе і прыродзе ўвогуле. Гэта, аднак, не азначае, што мастак павінен стаяць убакі ад канфліктаў і балючых праблем часу. Мастакамі, напрыклад, яшчэ не сказана важнае слова аб чарнобыльскай трагедыі.

Напамінаючы аб падзеях вясны 1986-га служыць публіцыстычны цыкл Р. Сітніцы «Горкі смак палыну» («26 красавіка», «Зона журбы», «Бяда», «Рубеж. Шлях у нішто», «Прытулак смутку»). Гэтыя творы вызначаюцца акрэсленасцю сацыяльнай пазіцыі творцы.

Рэспубліканская маладзёжная выстаўка зрабілася падзеяй «пагранічнага» характару. З аднаго боку, яна адлюстроўвае залежнасць пэўнай часткі творчай моладзі ад хрэстаматыійных схем і стылістычных прыёмаў (такіх работ нямала); з другога — пошукі ўласнага шляха, спробы ўласнага асэнсавання свету. Каноны «застойных часоў» суседзяцца з праявай новага мыслення. Чым жа запоўніцца той эстэтычны вакуум, які ўзнікае разам з адмаўленнем ад тэматычнай кан'юнктуры? Зерне ўжо кінута ў глебу. Адказ на пытанне павінна даць маладзёжная выстаўка наступнага года.

Пётра ВАСІЛЕўСКІ.

В. КАВАЛЬЧУК. «Другое нараджэнне» (з цыкла «Старыя майстры»).

Ф. ЯНУШКЕВІЧ. «Дзе мой край?» (У. Караткевіч).

ГАЛОСНАСЦЬ — най-больш прыкметная пакуль заваёва перабудовы — зняла табу на многія «забароненыя» раней тэмы, у тым ліку і на тэму нацыянальнага развіцця. «Становішча роднай мовы, наша нацыянальная самасвядомасць, гісторыя, беларуская прырода, духоўнае спадшэсце моладзі — вось тыя балючыя, даўно наспеўшыя праблемы, якія нарэшце пачалі прызнавацца афіцыйна і абмяркоўвацца на старонках друку» (М. Адамін, Друскінін-кай).

Лісты, у якіх нашы чытачы выказвалі трывогу за лёс роднай мовы, культуры, мы неаднаразова змяшчалі на старонках «ЛіМа». У іх было ўсё: эмоцыі і факты, пытанні і прапановы, папрокі ў адрас канкрэтных устаноў і агульныя разважанні. Ідзе час, а патак пісьмаў не мялее. Міжволі ўзнікае параўнанне з паўнаводнай ракой, якая вызвалілася з лёдавых абдымкаў і мкне на шырокі, вольны прастор.

«Калі б не вайсковая служба, — піша нам афіцэр запаса А. Якаўлеў з Северадзвінска, — не ведаю, якім было б маё стаўленне да роднай мовы. (Ён заканчваў рускую школу ў Віцебску. — Рэд.). Знаходзячыся ў шматнацыянальным асяроддзі, я заўважыў, што прадстаўнікі ўсіх народаў нашай неабсяжнай краіны добра ведаюць сваю мову, гісторыю, звычкі. Але за 20 год службы я не сустракаў беларуса, які б добра размаўляў па-беларуску. Пачуццё крыўды і сораму за

сябе і за тых, ад каго гэта залежала, прымусілі мяне ўжо ў сталым узросце самастойна вучаць мову. Выпраўляць памылкі, вядома, ніколі не позна, але ж памылак такіх магло б і не быць».

схмянуліся. І калі адны абмяжоўваюцца эмоцыямі, то іншыя імкнуча дайсці да вытокаў, зірнуць, як гаворыцца, «у карань».

Вось што піша нам выдатнік народнай асветы В. Сокал (Ля-

СЛУЖБА ЗВАРОТНАЙ СУВЯЗІ

СЁННЯ ШАНЦАУ БОЛЬШ

Падобных прызнанняў шмат. А яшчэ больш у чытацкай пошце сумнавядомых фактаў: школа, дзіцячы сад, газеты, паштоўкі, машыны, экскурсаводы... «Беларускай карэктаркі не знайсці», — паведамляе пінскі журналіст Ф. Глінскі.

Не намі заўважана: мы ўсе «прозраваем» неяк адначасова і гэтак жа адначасова пачынаем біць у званы, чаго б гэта ні тычылася — эканомікі, п'янства і да т. п. Так і ў справе нацыянальнай. Усвядоміўшы, што падышлі да мяжы, за якой — бездань, нашы суайчыннікі

хавіцкі раён): «Зразумела, у першую чаргу вытокі нацыянальнага нігілізму трэба шукаць у перыядзе культуры асобы, калі ледзьве не пад мікраскопам паўсюль шукалі нацыяналізм. Спачатку наклеівалі бірку «нацдэма», затым — расправа. «Дапамог» і пазнейшы тэзіс аб зліцці моў. Знайшліся тэарэтыкі — лінгвісты, якія сваімі наспех спечанымі псеўданавуковымі вывадамі стараліся практычна стварыць умовы для аблегчэння мук «пераходу ў небыццё».

В. Леўшанкоў з г. Душанбе, рускі па нацыянальнасці (ён падкрэслівае гэта ў сваім лісце), бачыць адну з прычын цяперашняга становішча беларусаў у іх гістарычным лёсе. «Долгія века народа без государства, меж двух сил могли выработать, что называется, комплекс неполноценности». І далей: «Какой народ по своей воле уходит с земли? Если белорусы и далее будут так относиться к своей национальной культуре, то будут в этом списке первыми. Кроме того, у народов появится причина относиться к ним с презрением».

Мяркуючы па пошце, апошняе няблага ўсведамляюць і самі беларусы. «Цяжка ўявіць, што маглі б нам сказаць вялікія дзеячы беларускай культуры мінулых стагоддзяў, які папрок яны б зрабілі нам за сённяшняе становішча», — піша А. Анціповіч у сваім водгуку на артыкул Васіля Быкава «Учора і сёння» (водгук, дарэчы, не адзіны). Нельга не пагадзіцца і са словамі В. Куксы, выхавальцы дзіцячага сада г. Брэста: «Трэба ўсё зрабіць, каб нашы дзеці не пракліналі нас за тое, што мы не дапамаглі ім авалодаць і мовай, і культурай, не давалі да свядомасці, што такое нацыянальная гордасць беларуса».

Усё, што нейкім чынам з'явілася нацыянальнай пачуццё, выклікае асабліва гарачы водгук. Так здарылася і з вершам Пімена Панчанкі «Развітанне» (як, дарэчы, і з усімі яго публікацыямі апошняга ча-

су). «Жорстка, але справядліва. Така поэзія будзіць розум і не дае заснуці душы. Це наші реальні біды, а не кон'юнктура». Згадалось Шевченкова: «Погибнеш, згинеш. Україно. Не стане знаку на землі» (В. Бендзют, г. Хмяльніцкі). «Не хачу, не маю права згаджацца з такой думкай! — пратэстуе пятнаццацігадовая Г. Бутырчык з Мінска, якая марыць стаць настаўніцай. — Наперадзе жыццё, але я не ўяўляю свой жыццёвы шлях без роднай мовы». Не пагаджаецца з народным паэтам і Анатоль Сыс: «Толькі два гады таму я ўліўся ў літаратурны і грамадскі працэс, але і гэтага хапіла, каб зведаць горкі хлеб беларускага пісьменніка. Аднак, што б ні здарылася, я не адступлю і не скажу, што гэта канец».

Так, верш «Развітанне» — балючы, горкі. Ззірнуць у бездань, каб жахнуцца, каб не зрабіць апошняга непараўнавага кроку, — вось, на наш погляд, асноўная яго думка.

Людзей непрыемна здзіўляе, калі мовай не валодаюць дзеячы беларускага тэатра (пра што піша М. Кавалёў з Рагачова), журналісты беларускіх выданняў, работнікі органаў асветы. Хаця ў большасці выпадкаў ёсць падстава гаварыць не пра віну, а пра бяду, усё ж пагодзімся з У. Лупаковым, які праходзіць тэрміновую службу ў Казахстане: «Мне пустасловамі здаюцца тыя, хто п'яе пра любоў да

ЯК ЖЫВЕШ, ВЯСКОВЕЦ?

(Заначэнне. Пачатак на стар. 4).

слова, як ВІГАДА. Можна прапрацаваць іх за гэта, а можна і зразумець. Дзесяцігоддзямі ў вясковага чалавека выкаранялі гэтыя «дробнаўласніцкія» ўхілы, адвучалі ад зямлі і ад асабістай гаспадаркі, дык ці лёгка гэтак адрэзаваць павярнуць яго ў процілеглы бок?

Цікавую прапанову пачула я ў гэтым калгасе ад саміх людзей — стварыць малочныя кааператывы. Гэта было б сапраўднае выйсце і для пажылых людзей, у якіх ужо няма сілы і здароўя, каб назапасіцца на карову кармоў, але ёсць час і жаданне даглядаць жывёлу, і для маладых, якія хацелі б мець карову, але не маюць часу, каб даглядаць. Затое яны б узялі на сябе галоўны клопат — забяспечыць кааператыву кармамі, дапамагчы там, дзе патрэбны ім маладыя рукі. На мой погляд, пачынанне гэтае заслужоўвае таго, каб яго гарача падтрымалі. Застваецца толькі дакавацца энтузіяста, які б узяўся за арганізацыю гэтай карыснай справы. Дачакацца, ці пашукаць яго сярод аднавяскоўцаў?

КАЛІ чалавек чвэрць стагоддзя служыць адной справе, як Уладзімір Сцяпанавіч Вялічка, усё, што робіць, ён не можа не супастаўляць з днём мінулым і днём будучым. І кожнае яго пачынанне грунтуецца на трывалым падмурку — вопыце, жыццёвых назіраннях. Многія праблемы, якія востра стаяць сёння перад сучаснай вёскай, у калгасе імя Янкі Купалы паспяхова вырашаюцца. Так, вырашана на сённяшні дзень кадравая праблема спецыялістаў, сваімі сіламі калгас спраўляецца з уборкай ураджаю, паслугамі студэнтаў тут не карыстаюцца, няма за спіной калгаса і шматлікай арганізацыі шэфай. Старшыня добра разумее, што багацце калгаса, яго будучыня — гэта

людзі, якія будуць працаваць на гэтай зямлі. Мала сказаць, што калгас імя Янкі Купалы цалкам укамплектаваны спецыялістамі сельскай гаспадаркі — спецыялісты гэтыя, што самае важнае, за малым выключэннем людзі, якія нарадзіліся і выраслі на гэтай зямлі. Ветэрынары, заатэхнікі, механікі аўтапарка, начальнік машынага двара, прараб, галоўны энергетык, дырэктар Дома культуры, брыгадзіры — нават цяжка пералічыць усіх. Урэшце варта сказаць, што тут нарадзіліся і сам старшыня калгаса Уладзімір Сцяпанавіч Вялічка, намеснік старшыні — Алена Сямёнаўна Аўхукова, парторг Уладзімір Аляксандравіч Сярноў і старшыня сельсавета Мікалай Ягоравіч Лугаўцоў. Мне зразумела іх клопат аб змене, жаданне папоўніць свае рады людзьмі, якія выраслі на гэтай зямлі. А таму, натуральна, іх погляды скіраваны на выпускнікоў адзінай на ўвесь калгас (калі не лічыць Ляўкоўскую пачатковую школу, у якой зараз вучыцца некалькі дзяцей) школы-дзесцігодкі, у якой на сённяшні дзень усяго дзевяноста чатыры вучні. Сямёра з іх дзесціцікласнікі. У мінулым годзе выпускнікоў было пяць. Ніхто з іх у вышэйшых навучальных ўстановах не паступіў, хоць калгасу вельмі хацелася мець сваіх стыпендыятаў. І не будзем вінаваціць у тым толькі школу, настаўнікаў...

Мне ўспомнілася, як у 1972 годзе закрывалі Сметанскую васьмігадовую школу. Да таго часу побач са старым будынкам школы быў ужо ўзведзены падмурак новай. Але нечакана паступіў загад школу закрыць. Было ў ёй тады сто дваццаць вучняў. Зараз са Сметанкі ходзіць у Зубаўскую дзесцігодку восем дзяцей. Параўноўваючы лічбы, можна ўбачыць, якімі тэмпамі за гэтыя пятнаццаць год ішло выміранне вёскі. А здавалася, нічога асаблівага не адбылося.

Закрылі, як тады казалі, малакомплектную школу, вучняў перавялі ў іншую, што ў цэнтральнай вёсцы калгаса, узбуйнілі яе. Думалася, што калі ручаёк скіраваць у іншым напрамку, ён не высохне, увальнецца ў шырызшую рэчку і нічога ў жыцці не зменіцца. Ажно не, змянілася. Вельмі хутка той ручаёк перасох, бо растаптана аказалася крыніца, якая жыла яго. Пакуль была школа, была і бібліятэка, быў і клуб, і нягледзячы ні на што, вёска жыла. Закрыццё школы ў многім вырашыла яе лёс.

Цяпер некалькі слоў пра Зубаўскую дзесцігодку. Як я ўжо нагадала, вучацца ў школе дзевяноста чатыры вучні, працуе дваццаць настаўнікаў. Восем з іх мясцовыя, астатнія прыязджаюць на работу з горада. Школа беларускамоўная. Вось тут і пачынаюцца і нараканні, і непаразуменні, і боль. Калі называюць лічбу беларускамоўных школ у рэспубліцы, варта задумацца, наколькі яны беларускамоўныя ў сапраўднасці. Падручнікі ў школе, як тое і павінна быць, на беларускай мове. А вось большасць настаўнікаў роднай мовы не ведаюць і выкладаюць на рускай. Дзеці адказваюць урок як могуць. Балюча слухаць іх гаворку. Усё гэта разам узятае не можа, вядома, не адбіцца на ведах вучняў. І, як заўсёды, пакаранымі аказваюцца тыя, хто менш за ўсё вінаваты ў гэтай складанай сітуацыі, — дзеці.

Ёсць у калгасе дзіцячы садзік. У ім зараз сорак дзяцей. Гэта самая рэальная лічба будучых вучняў Зубаўскай дзесцігодкі. Вёскі, нават не вельмі аддаленыя ад цэнтральнай сядзібы калгаса, такія, да прыкладу, як мая родная Сметанка, што ўсяго за тры кіламетры ад Зубава і дзе яшчэ засталася больш як сто двароў, наўрад ці змогуць пемаршыць дэфіцыт школьнікаў, а потым і маладых спецыялі-

стаў з пастаяннай мясцовай прапінскай, якімі так ганарыцца калгас.

У ЦЭНТРЫ вёскі, побач з праўленнем калгаса, вылучаюцца сярод іншых пабудовы два трохпавярховыя будынкi. Тут жывуць калгаснікі. На першым паверсе аднаго з іх два пакойчыкі займае пункт Аршанскага камбіната бытавога абслугоўвання, які прапаноўвае насельніцтву больш за дваццаць розных паслуг. Вам тут адрамантуюць тэлевізар, халадзільнік, якія не трэба цяпер вазіць у горад. Ахвотна заказваюць у камбінаце мэблю, бяруць рэчы напрокат, такія, як швейная ці пральная машына. Кожны тыдзень прыязджае на вёску цырульнік. У любы зручны для працаўніка час тут можна здаць у рамонт абутак, трыкатажнае адзенне. А ўсё разам узятае — эканомія часу, якога заўсёды нешта вясковаму чалавеку. З такім жа пачуццём наведана я і Дом механізатара на машынным дварах. Усё прадумана ў планіроўцы дома да дробязей, ва ўсім адчуваецца клопат аб людзях, якія працуюць тут. Ёсць пакой, дзе збіраюцца механізатары перад пачаткам работы, ёсць дзе адпачыць, прыняць душ, перакусіць, добра аформлены, утульны ленынскі форт.

І цяжка растлумачыць карціну, якую ўбачыла ў той жа гаспадарцы, за тры кіламетры ад цэнтральнай сядзібы, у сваёй роднай вёсцы. На брыгадным дварах — старэнькая хібарка. Тут захоўваюцца хамуты, іншы вупраж, тут рамантуюць сані і калёсы, тут праводзіцца брыгаднае разнарадка. На сённяшні дзень гэта адзінае месца, дзе можна правесці якую сходку. Тая хібарка тут і замест клуба, і замест хаты-чытальні, брыгаднага дома. Тут холадна і няўтульна. Узімку вокны зацягнуты поліэтыленавай плёнкай, на падаконніках снег.

Нераўнамернае развіццё вёскі... Гэта таксама нямала сядзейнічала міграцыі насельніцтва з вёскі ў горад. Калі я чую разважання людзей, часцей за ўсё далёкіх ад жыцця вёскі, аб тым, як затрымаць моладзь у вёсцы, што яшчэ для іх зрабіць, калі і так, здаецца, зроблена нямала і ство-

раны ўсе ўмовы для працы і жыцця — і кватэры добраўпарадкаваныя, і палаты культуры, і стадыёны, і бібліятэкі, і высокі заробак гарантаваны, мне заўсёды хочацца запярэчыць. Так, усё гэта ёсць у калгасе, і ў той жа час нічога гэтага няма. А калі гаварыць больш дакладна, усё гэтыя дробныя трэбы шукаць у адной цэнтральнай вёсцы. А калгас, як у нас на Віцебшчыне, — гэта пяць-шэсць амаль роўных па велічыні і насельніцтве вёсак. Але развіваецца, добраўпарадкоўваецца за год у год адна — цэнтральная. І ў той час, як у цэнтральнай будаваліся палаты культуры, клубы, у іншых вёсках нічога з грамадскіх збудаванняў не ўзводзілася. Яшчэ нядаўна лічылася, што Палац культуры ў цэнтры калгаса ўжо сам па сабе можа адрэзаць вырашыць мноства праблем, павысіць культурны ўзровень вёскі, наблізіць яе такім чынам да горада, прывабіць моладзь. Палаты будаваліся нават тады, калі на рахунку калгаса не было ні капейкі, а пазыка ў дзяржавы ўсё расла. Будавалі навяперадкі, адзін перад адным, здзіўляючы сваіх суседзяў размахам пабудовы і нараджаючы зайздросць. Памятаю, у Дзяржынскім раёне Мінскай вобласці, дзе я працавала некалькі год, у цэнтры саўгаса была пабудавана сауна, і памяцца ў ёй не грэбавала нават раённае начальства. У той жа час за год у год на выканком сельскага Савета востра ставілася пытанне аб неабходнасці пабудавання ў кожнай вёсцы саўгаса звычайную лазню. Пытанне ставілася і ніяк не вырашалася. Вядома, мне скажуць, што нельга будаваць у кожнай вёсцы Палац культуры ці фінскую лазню. А гэтага і не трэба. Трэба толькі больш уважліва прыслухоўвацца да надзеяў патрэбы працаўнікаў. Прыклад таму — самая маленькая вёсачка калгаса імя Янкі Купалы, усім нам вядомыя Ляўкі. Вёска гэтая мае гістарычнае значэнне, яна не павінна была знікнуць з зямлі нашай, і яна выжыла, стала яшчэ прыгажэйшай. Тут палічылі неабходнасць захаваць пачатковую школу, хоць школы-дзесцігодкі ёсць і ў

роднай Беларусі, а сам па-беларуску, што называецца, «ні бум-бум».

Пытанні выклікала тэлевізійная сустрэча з Васілём Быкавым і Алесем Адамовічам, дзе яны размаўлялі на рускай мове. Маўляў, на каго ж нам цяпер абавязаны? Павінны адвесці папрок ад нашых вядомых пісьменнікаў. Напэўна, не ўсе, хто глядзеў «Ліру», звярнулі ўвагу на дыктарскі тэкст. У ім было патлумачана, што перадача падрыхтавана для ўсесаюзнага гледача.

Усё часцей у чытацкіх лістах сустракаюцца словы «рнегацтва», «канфармізм». Карані гэтай сапраўды ганебнай з'явы там жа — у гадах культуры асобы і грамадскага застою. Чыноўнікі падчас здабывалі сабе «крэсла» цаной адрачэння ад маральна-этычных асноў народа. «Наконт бюракратычнай «снисходительности» да вялікай справы скажу проста: не месца людзям, якія не дараслі да ўсведамлення яе велічы, «состоятъ» пры ёй. У нас няма знойдзена людзей шчырых і адданных і ў большай ступені, чым яны, «просвещенных», каб заняць іх месца». (А. Мемус, мастак).

У гэтай сувязі варта прывесці наступны факт (яго згадвае ў сваім грунтоўным лісце В. Сокал). М. І. Калінін на сустрэчы з дэлегатамі Тыдня Савецкай Беларусі ў студзені 1931 г. на запытанне, ці чытае ён беларускія газеты, адказаў, што ўвесь час чытае «Звязду» і «Каласнік Беларусі», згадаў імёны Купалы, Коласа... Чым

не прыклад для тых, хто таксама жадае ведаць «душу беларускага рабочага і селяніна»?

Праўда, у апошні час ідэалагічныя ўстановы з большай увагай і разуменнем ставяцца да набалельх пытанняў, адпаведна — адчуваюцца і зрухі. Сярод канкрэтных крокаў на шляху да паляпшэння справы — нарада ў Мінскім гаркоме партыі з удзелам дырэктараў школ, прадстаўнікоў райана і райвыканкомаў, сустрэча на вышэйшым узроўні ў ЦК КПБ. З перспектыўнымі планамі работы на сустрэчы выступіла міністр асветы. І хоць многія намечаныя меры маюць касметычны характар, усё ж тэндэнцыя да выпраўлення становішча адчувальная.

На жаль, пазіцыя кіраўнікоў Міністэрства асветы не вызначаецца паслядоўнасцю, што ўплывае на мясцовыя органы асветы. Пра гэта сведчыць і дасланы нам ліст выкладчыка іспанскай мовы М. Бусла.

М. Бусел, прааналізаваўшы праграму дашкольнага выхавання 1982 года, як ён піша, — «за галаву схпіўся: чыноўнік 1965 і сам падпісаў бы ё!» Настаўнік пацікавіўся, як жа ідуць справы ў садзіку в. Дуброва Светлагорскага раёна, дзе ён жыве і працуе. Высветлілася, што беларуская — ужо нашто мізэрная! — частка праграмы там не выконваецца. Чаму? З гэтым пытаннем звярнуўся ён да метадыста Светлагорскага райана. Не атрымаўшы пэўнага адказу, паслаў лісты ў

Гомельскі аблана, а потым і ў Міністэрства асветы. Што ж міністэрства? Яно ўжо тры месяцы не падае прыкмет жыцця. А як прыгожа аднойчы выказалася міністр асветы Л. К. Сухнат: «Мова народная — тая невычэрпная крыніца дабыні, любові і павагі да роднага краю, якую ўвесь час трэба даглядаць, старанна клапаціцца, каб не знікла яе жыватворная сіла». («Настаўніцкая газета» за 9.01.1988 г.).

І хоць загадчык Светлагорскага райана пісьмова запэўніў М. Бусла, што загад № 32 «Аб стане і мерах далейшага паляпшэння выкладання беларускай мовы ў школах рэспублікі» стаіць «на кантролі», загадчыца Дубровскага дзіцячага сада (бухгалтар па адукацыі) тым часам праводзіць сярод бацькоў «рэферэндум»: на якой мове вы хочаце, каб навучаліся вашы дзеці?

«Гэта найвялікшая недарэчнасць, што моўнае навучанне ў школе аддадзена на густ бацькоў, — лічыць былы калгасны эканаміст з Оршы В. Касперскі. — Ніхто, дарчы, не пытаў у бацькоў, калі ўводзілася абавязковая сярэдняя адукацыя, калі складаліся навучальныя праграмы. Работнікі асветы ўвесь час спасылаюцца на закон 1938 г. Але з тых часоў шмат што ў краіне карэнным чынам змянілася».

Патрабуюцца радыкальныя дзяржаўныя мерапрыемствы.

Гэта думка прагучала ў лістах як В. Касперскага, так і В. Сокала, М. Адаміна, А. Анціповіча з Мінска, В. Арлова з Віцебска.

А. Белакоз, вядомы настаўнік з Гудзевіч, выказвае прапанову, каб на жніўняскія настаўніцкія нарады выздзілі не толькі пісьменнікі, але і вучоныя, мастакі, кампазітары, якія любяць свой народ і яго мову. Прапанова слухная. Аднак практыка паказала, што да такіх візітаў насцярожана ставяцца некаторыя кіраўнікі райана.

Дарэчы, адказных работнікаў асветы нашы чытачы «ловяць» на недакладнасцях, падтасоўках. Так, у адказе М. Буслу «выправілі» дату яго заявы: з 21.12.87 г. на 10.02.88 г. Ці не таму, што з адказам затрымліваліся?

М. Мельнік з Ліды спатыкнуўся на інфармацыі намесніка міністра асветы БССР Г. А. Бутрыма: «У педвучылішчы прадметы выкладаюцца на беларускай мове...» («ЛіМ» за 2.10.1987 г.). Ён як выкладчык педвучылішча добра ведае, што гэта не зусім адпавядае, а дакладней — зусім не адпавядае сапраўднасці.

Чытачоў непакояць і больш прыватныя пытанні, напрыклад, — пэўная адарванасць літаратурнай мовы ад жывой, гутарковай. Рэформа беларускага правапісу 1933 г., па словах М. Адаміна, была праведзена «валюнтарыстамі ад кабінетнага мовазнаўства». Пра

наспеўшую неабходнасць новай рэформы пішуць і Т. Палкоў з Магілёва, В. Міхасёнак з Маладзечанскага раёна.

Ц. Острыкава з Гомеля не зразумелі ў «Гомельскай праўдзе», куды ён звярнуўся з нараканнем на нізкую моўную культуру многіх матэрыялаў. Замест таго, каб прыняць заўвагу чытача і быць больш уважлівымі ў моўных адносінах, рэдакцыя спасылаецца на... білінгвізм. «Вось каб быў цыркуляр зверху, тады б...», — справядліва іранізуе наш гомельскі карэспандэнт.

О, каб жа гэты цыркуляр! Як бы заварушыліся, як бы пачалі завіхацца ўсе, хто пакуль што перабудоўваецца толькі на словах! Нясмеласці і нерашучасці нездарма лічацца нашай нацыянальнай рысай. Ці не ў ёй яшчэ адна прычына многіх нашых бедаў? «У нябачных, схаваных ад мас «бяскроўных» грамадзянскіх бітвах байцу за ісціну падчас трэба валодаць зусім асаблівай стойкасцю, — сцвярджае У. Дудзінцаў («Комсомольская правда» за 19.04.1988 г.). І ён жа запэўнівае: «...сённяшні змагар з бюракратыяй мае куды больш шанцаў на поспех, чым мы некалі».

На гэтай аптымістычнай ное і закончым чарговы агляд чытацкай пошты.

АДДЗЕЛ КРЫТЫКІ І БІБЛІЯГРАФІІ.

Зубаве і зусім побач, у Копысі. Аднак школу захавалі, таксама як і бібліятэку, зрабілі ўсё, каб жыхары вёскі на месцы мелі работу і добры заробак, стварылі ў брыгадзе невялікую свінагадоўчую ферму для адкорму свінамагак. Шаўшэйная дарога звязвае вёску з раённым цэнтрам і цэнтрам калгаса. Мае аднавяскоўцы падобраны заздросцяць сваім суседзям. Яны могуць толькі марыць пра дарогу ў тры кіламетры, якая б звязала іх з цэнтрам калгаса. А пакуль што вучняў у школу і са школы падвозяць на кані, для гэтага калгас трымае возчыка-пенсіянера.

Шчыра парадавалася я за сваіх аднавяскоўцаў, калі ўбачыла на вуліцы водаправодныя калонкі. Але радасць адразу ж знікла, як толькі пагаварылі з тымі, каго абмінулі ўвагай, — адзін канец вёскі застаўся без вады. Па-ранейшаму старыя кабаты мусяць на сідзе ваду з рэчкі, для ўжывання не вельмі прыдатную. І носьцяць у сэрцы крыўду на людскую несправядлівасць. А ў цэнтры калгаса разважваюць так: «Во народ пайшоў! Колькі год жылі без водаправода і нічога! А зараз кожнаму падаць ваду аж у хату. Ну, не дацягнулі крыху той водаправод... А для каго там дацягваць...»

І сапраўды, для каго? У тым канцы бадай што адны пенсіянеры, якая ўжо ад іх карысць...

Людзі ў наш час да многага зрабіліся абыякавыя, з многім змірыліся. Адно, чаго прагне душа кожнага працаўніка, — гэта сацыяльнай справядлівасці. І калі чалавек выракаецца сваёй роднай вёсцы, то, можа, не таму, што яму бракуе патрыятычнага пацукця да зямлі, дзе ён нарадзіўся, што ён пагарджае сваімі каранямі, не адчувае адказнасці перад сваёй малой радзімай. Усё гэта ён разумее і адчувае, і ўсё ж ідзе ў свет шукаць нечага, можа, хоча жыць не горш чым іншыя, мець тое, што даступна іншым. Ён жа бачыць, што варта толькі адчурацца свае роднае вёсцы і ўладкавацца бліжэй да цэнтральнае сядзібы калгаса — і то колькі ўжо з гэтага выгад: тут табе і Палац культуры, і КБА, і бібліятэка, і стадыён. А падацца ў

горад — яшчэ лепш! І дзеці твае не будуць мясіць грязь, дабіраючыся да школы ў суседнюю вёску, а будуць вучыцца ў спецшколе з матэматычным ці яшчэ якім ухілам. І калі ўдумацца ў тую сувязь, якая існуе паміж закрыццём у вёсцы школ, бібліятэк, клубаў, фермаў і выміраннем вёскі, то можна заўважыць, што першы працэс папярэднічае другому: спярша закрываюць, ліквідуюць, зносяць, вымушаюць чалавеча жыць у цяжкіх умовах, неспрыяльных для нармальнага чалавечага жыцця, і ўжо потым гэты населены пункт пакідаюць людзі. Ці можна ў такім выпадку гаварыць аб натуральнасці міграцыі сельскага насельніцтва ў горад? Ці не паскараем мы яго штучна, замест таго, каб зрабіць усё неабходнае для яго спынення?

Трэба шчыра прызнацца, што, нягледзячы на найўнасьць розных культурных устаноў у вёсцы, яе культурны ўзровень вымушае жадаць лепшага. Пабудова, напрыклад, стадыён у вёсцы — гэта яшчэ не значыць далучыць вясковага жыхара да фізічнай культуры. Пакуль у працаўніка вёскі застаецца ненармраваны працоўны дзень, яму цяжка будзе смяшчаць працу з заняткам спортам. Ці не таму на калгасных стадыёнах можна хутчэй убачыць тых, хто ўладкаваўся на працу недзе паблізу, у горадзе, а на выхадныя прыязджае ў вёску. У кіраўніцтва калгаса імя Янкі Купалы ёсць задумка ў недалёкім будучым пабудаваць стадыён з закрытым басейнам і спартыўнымі заламі, дзе можна было б займацца рознымі відамі спорту і ў зямлі перыяд, калі вясковаму чалавеку вальней ад працы. Што ж, з'явіцца такі стадыён — з'явіцца і іншыя праблемы. Як захаваць людзей заняцца спортам? Падобныя праблемы зараз даводзіцца вырашаць работнікам клуба. Клуб у калгасе імя Янкі Купалы палацам не назавеш. Разважлівы гаспадар Уладзімір Сцяпанавіч не палез, як многія, у пазыку да дзяржавы і пабудоваў клуб такі, які дазвалялі сродкі, — невялікі, але вельмі ўтульны. У клубе асобны пакой займае бібліятэка. Работа бібліятэкара ў вёсцы заслугоўвае асобнай гаворкі, і таму я абміну пакуль што гэтую тэму. Спынюся на рабоце клуба, яго гуртоў. Дырэкта-

рам клуба працуе Міхаіл Паўлавіч Магер, чалавек са спецыяльнай адукацыяй. Апрача яго, у клубе працуюць яшчэ два работнікі. Каб захаваць спецыялістаў і затрымаць іх у вёсцы, калгас даплачвае ім звыш зарплату. Якую ж работу праводзяць на вёсцы работнікі культуры? У клубе, у глядзельнай зале час ад часу адбываюцца розныя ўрачыстасці, у будні дні тут «круцяць» кіно. У суботу і нядзелю — танцы. Спецыяльнай залы для танцаў няма, таму танцуюць у фая. Танцы з нядаўняй пары платныя, хоць умовы для іх не лепшыя. Цеснавата, няма гардэроба, таму верхняе адзенне скідаваюць у асобным цесным пакойчыку, дзе няма нават вешалкі.

У клубе арганізаваны хор з сарка чалавек, ёсць аркестр духавой музыкі. Кожны раз перад выступленнем атмасфера ў клубе напружаная: работнікі клуба пры дапамозе праўлення калгаса намагаюцца неяк сабраць удзельнікаў самадзейнасці, а тыя шукаюць розныя прычыны, каб пазбегнуць гэтага. Нараканні адны і тыя ж: на апатыю людзей, абыякавасць... Паслухаеш, і пачынае здавацца, што і сапраўды вясцоўцам на сённяшні дзень нічога, апрача тэлевізара, не трэба. Кожны сам па сабе, кожны ў сваім кутку.

Мы сядзім у кабінце старшыні прафкома Галіны Уладзіміраўны Лерчанкі. Адзінаццаць год працуе яна ў прафкоме, да таго была дырэктарам клуба, а яшчэ раней, як толькі прыехала ў калгас, працавала бібліятэкарам у Смётанцы. З тае далёкае пары я і ведаю Галіну Уладзіміраўну. У тыя гады бібліятэкар на вёсцы іграў вялікую ролю, ён не толькі выдаваў і мяняў кніжкі, ён быў нібы той стрыжань, на якім трымалася культурнае жыццё вёскі. Да Галіны Уладзіміраўны, ці ў той час проста Галі адразу ж далучыліся маладыя настаўнікі, падтрымалі ўсе яе пачынанні. А пра нашу вясковую моладзь і гаварыць не было чаго. Кожны вечар усе збіраліся ў халоднай прыбудове да клуба, дзе месцілася бібліятэка, і хутка там становілася гарача ад здаровага маладога смеху, ад цікавых задум. Я была тады вучаніцай малодшых класаў, нас на тыя зборышчы не пускалі, затое яшчэ з большым не-

цярпеннем і цікавасцю чакалі мы святочных вечароў, калі нашы артысты выходзілі на сцэну. Колькі прагучала з той сцэны беларускіх песень, вершаў, баек, балад! Якая ж гэта была радасць для працаўнікаў вёскі — такія вось святочныя канцэрты! І з якой павагай, у якой цішыні слухалі абавязковы перад канцэртм даклад, з якім выступаў хтосьці з настаўнікаў. Святкавалі ў тыя пасляваенныя гады на вёсцы «Дажынкi», «Купалле», «Каляды»... Галя не толькі вывучала, узнёўляла мясцовыя звычаі, традыцыі, абрады, але і імкнулася ўзбагачаць іх, прыўносіла нешта сваё, цікавае. Тады гэта не лічылася мерапрыемствам, гэта было жыццём. Успамінаецца, як у вёсцы, калі яшчэ не было ні палацаў культуры, ні дыпламаваных работнікаў, святкавалі ўвесьну заканчэнне сяўбы, ултку — дажынкi, увосень — свята ўраджая. На безрае Дняпра, у сонечным сасняку збіраўся люд з усіх навакольных вёсак. Іграў духавы аркестр, выступалі самадзейныя артысты, строга захоўваўся адпаведны святу рытуал, бойка ішоў гандаль. Людзі пасля напружанай працы ўрэшце давалі спачын сваёй душы. Сустрэкаліся з сябрамі, знаёмымі з іншых вёсак, не было канца размовам, жартам, смеху. Вольна, радасна, адчуваў сябе і стары, і малы. Кожны знаходзіў тут сабе занятка. Гэта было сапраўднае свята, свята душы.

У апошнія гады падобныя свята праводзяцца ў калгасе інакш. Нават у сонечны, пагодлівы дзень збіраюць людзей у душную залу Дома культуры. Людзі змагаюць ад духаты і ўрачысты прамоў. Канцэрт, які прапаноўваецца працаўнікам вёскі пасля ўрачыстай часткі, ужо нікога не радуе. Выбавіўшы ўрэшце на вольнае паветра, у разгубленасці тоўпяцца перад «кочагом» культуры. Душа просіць свята, а яго няма. І невыпадкава многія скіроўваюць да сельскага магазіна, а ў апошні час у іншае месца, сціскаючы ў кулаку потныя рублі грашовай прэміі.

Зараз многа робіцца, каб унавіць лепшыя традыцыі народа, звычаі, абрады. Гэта вялі-

кая справа, трэба спадзявацца на лепшае, хаця вельмі цяжка ажыўляць тое, што выкаранялася дзесяцігоддзямі. Уззяць, напрыклад, безалкагольнае вяселле. Чым запэўніць яго зараз? Пасля таго, як з поспехам выкаранілі нават у вёсцы ўвесь вясельны рытуал, у якім вяселле ўспрымалася людзьмі як вясёлы, жартаўлівы спектакль, у якім кожнаму адводзілася асобная роля, яно пакрысе ператварылася ў звычайную п'яную гулянку. Ці хацеў гэтага народ? Ці сапраўды ўжо ў яго такая непераладоная цяга да гарэлкі, ці гэта ўсё вынікі адной вялікай бяды, якая прывяла наша грамадства да страшнай хваробы — бездухоўнасці?

Вёску пакідаюць, вёскі выракаюцца, і ўсё ж вёска мае вялікую прыцягальную сілу. Дзе б ні жыў былі вясковец, праз усё жыццё пранясе ён тугу ў сэрцы па вёсцы, і, здараецца, туга гэтая пераважае тыя выгоды, якія дае горад. Чым жа так вабіць да сябе вёска? Свежым паветрам, добрымі заробкамі ці новым Палацам культуры? Вясковы ўклад жыцця патрабуе ад чалавека з самага маленства такіх якасцей душы, які суперажыванне, чуласць, добразычлівасць, адказнасць за свае ўчынкi, якія цяжка схваць ад людскога вока, як добрыя, так і дрэнныя. Тут усё больш узаемазвязана, больш падпарадкавана аднаму закону дабыні і ўзаемадапамогі. Усё гэта часам і вызначае лёсы людзей, якія выбіраюць для сябе вясковасць жыцця. І тут ужо размова ўшчыльную падыходзіць да ўмоў, у якіх давадзецца чалавеку жыць і працаваць. Вядома, сучасную вёску ніяк не параўнаеш з той, мінулай, дваццятліцігадовай даўняй вёскай. Аднак мы часта на быткі сённяшняй вёскі пазіраем з дня мінулага, забываючы, што змянілася не толькі вёска, але змяніліся і самі людзі, іх меркі каштоўнасцей, іх патрабаванні да жыцця. Сёння ўжо, каб гаспадарыць на зямлі, недастаткова пабудаваць у вёсцы раскошны Палац культуры ці жыццёвагадуючы комплекс па апошнім слове навукі і тэхнікі, трэба быць чуйным да таго, чым і як жыве чалавек.

Ніжні Ноўгарад пачатку XX стагоддзя. Цэнтр прыцяжэння перадавой інтэлігенцыі — Максім Горкі. Ён, як вядома, вельмі клапаціўся аб лёсе дзяцей гравёра М. І. Свядлова, а аднаму з іх — Зіноію — быў нават хросным бацькам.

Якаў Свядлоў уступіў у рады сацыял-дэмакратаў

на ўвазе. — А. Б.), з якім брат спрачаўся і змагаўся за ўплыў на моладзь». (З ліста Паўла Адамавіча Багдановіча Н. Б. Ватацы ад 26.03.1965 г.).

Прыгадаем удзел Максіма Багдановіча ў арганізацыі выбуху ў гімназіі восенню 1906 года «ў якасці пратэсту супраць рэакцыйных па-

ды напружанай партыйнай работы і на Урале і ў Маскве — па ўказанні ЦК ён са-дзейнічае аднаўленню ма-скоўскай партыйнай арганізацыі, узначальваючы Ма-скоўскі камітэт і Маскоўскі акруговы камітэт РСДРП. Цяжкую рэвалюцыйную дзейнасць перапыняюць не-аднаразовыя арышты.

Свядлова два ўцёкі з На-рыма.

У гады сваёй апошняй ссылі ён, заўсёды цікавячыся гісторыяй мастацтваў, аб чым сведчаць лісты, за-хапленца вывучэннем Туру-ханскага краю, дасылае на-таткі ў газету «Сібірская жизнь» (Томск), друкуе пад псеўданімам А. М-ч у часо-пісе «Вестник Европы» ў лі-пені 1915 г. вялікі нарыс «Туруханскі край».

А вось некалькі цытат з лістоў Я. М. Свядлова, якія зместам пераклікаюцца з думкамі спадарожніка ў апа-вяданні «Шаман». (Цытаты ўзяты з тома 1 «Избранные произведения», М., Госполитиздат, 1957 г.).

З ліста да жонкі К. Ц. Наў-гародцавай-Свядловай: «Ли-тература, искусство сильно занимают. Они помогают понимать теоретически позна-ние развитие человечества. Так что помимо самостоя-тельного интереса, знаком-ство с ними важно. Я нахо-жу в них отражение обще-ственных отношений». (Ад 19.I.1914 г.).

З лістоў да Кіры Эгон-Бе-сер, дачкі сяброў Я. М. Свяд-лова: «...Всякое искусство, как порождение людей, носит на себе отражение той или иной человеческой сре-ды». (Ад 15.II.1915 г.) «...Со-временное искусство значи-тельно разносторонне иску-ство древних. ...Проследите эволюцию искусства и всю-ду увидите отражение этой более развитой жизни. И со-натально отражает лишь тот, кто изучил процесс этого развития... Искусство для искусства — пустая фраза». (Ад 4.XII.1915 г.) «Эх, хорошо бы сейчас посидеть в Питере среди милых хороших дру-зей. Много бы говорили. Я и так «говорю» изрядный, а уж тут бы на радостях не-сколько часов подряд и рта не закрыл. Теперь я не мно-го говорю, а мало. Так что несколько изголодался по хо-рошим разговорам». (Ад 19.III.1916 г.).

Выклікае цікаўнасць амаль даслоўнае супадзенне са-махарактарыстыкі Я. М. Свядлова з апісаннем спа-дарожніка ў М. Багдановіча: «Гавора ён ёмка, шпарка, як чалавек каторы нагаладаўся па гутарцы».

Такім чынам, спадарожнік у апавяданні М. Багдановіча «Шаман» адбываў ссылку ў Нарымскі край. Гэта чала-век высокай культуры, які добра ведае Ніжні Ноўгарад, магчыма, знаёмы з М. Гор-кім. Адзіны ніжагародец, чья біяграфія адпавядае на-гаданым фактам, — гэта Я. М. Свядлоў.

Дадам яшчэ, што М. Баг-дановіч уводзіў у свае тв-оры знаёмых яму асоб і нават пад іх імёнамі. Так, у апа-вяданні «Экзамен» («Нёман» № 1, 1984 г.) прыгаданая Аня і Вара, напэўна, сёстры яго сябра па яраслаўскай гімназіі Ганна і Варвара Ка-куевы, а ў ненадрукаваным пры жыцці апавяданні «Ма-рына» геранія названа імем і імем па бацьку дзяўчыны, якую М. Багдановіч кахаў: «Вы чулі, Ганна Рафаілаўна выходзіць замуж за Яна?» Ганна Рафаілаўна Какуева, сапраўды, выйшла замуж за Івана Лілеева.

Як любая гіпотэза, мерка-ванне аб прататыпе спада-рожніка ў апавяданні М. Баг-дановіча «Шаман» патрабуе доказаў. Наколькі яны пе-раканаўчыя, мяркуйце самі.

Аркадзь БАРАХОВІЧ,
г. Горкі.

ПОШУКИ, ЗНАХОДКИ

«Хораша ў нас на Волзе!»

Якаў Свядлоў і Максім Багдановіч

16-гадовым юнаком у 1901 г., і першы яго арышт, аб чым паведаміла «Искра» ад 20 снежня 1901 г., быў выкліканы ўдзелам у дэман-страцыі ў сувязі з высылкай Максіма Горкага з Ніжняга Ноўгарада. Аб гэтай дэман-страцыі падрабязна раска-заў у сваіх мемуарах «Стра-ницы из жизни Максима Горького» Адам Ягоравіч Багдановіч («мой закадыч-ный приятель», як называў Адама Ягоравіча Горкі ў адным з лістоў да А. П. Чэ-хава), бацька паэта.

Пра сябе А. Я. Багдановіч пісаў: «Жыццё і кнігі зрабі-лі мяне народнікам, затым сацыялістам і, нарэшце, рэ-валюцыянерам».

«Мяне выхоўваў бацька», — гаварыў Максім Багдано-віч, па ўспамінах М. Агурцо-ва («Шлях паэта»). Выхоўваў і час, насычаны чаканнем рэвалюцыйнай навалыцы, выхоўвала і бура 1905 года, які пачаў, па вобразнаму выразу Максіма Багданові-ча, гісторыю сучаснай Расіі з новага радка.

У 1905 годзе, выконваючы адказныя даручэнні Паўноч-нага камітэта РСДРП і ЦК партыі, Я. М. Свядлоў на-ведвае Яраслаўль, Казань, Маскву, Саратаў, неаднара-зова прыязджае ў родны Ніжні Ноўгарад, дзе высту-пае на мітынгах з заклікам спыніць руска-японскую вай-ну і звергнуць самадзяр-жаўе. А. Я. Багдановіч у сваіх мемуарах піша, што ў памя-шканні рэдакцыі «Нижего-родского листка», супрацоў-нікамі якога былі паплечні-кі Леніна А. В. Яравіці і П. М. Кержанцаў (Адам Яго-равіч прыводзіць іх імёны), быў М. А. Сямашка, а затым Я. М. Свядлоў, які быў сакратаром прафесійнай арганізацыі друкароў у 1905 годзе.

Ці чуў Максім Багдановіч, чатырнаццацігадовы гімна-зіст, выступленні дваццаці-гадовага бальшавіка Якава Свядлова? Прамых сведчан-няў няма. Але прыгадаем старэйшага брата Максіма — Вадзіма Багдановіча. «З Якавам Міхайлавічам Свяд-ловым Вадзім, вядома, быў знаёмы, але ў гэты час гэта быў проста Яшка (для ніжа-гародскіх знаёмых, маецца

водзін навучэнцаў, якія не пажадалі ўшанаваць памяць ахвар 18—19 кастрычніка 1905 года — барацьбітоў за свабоду», як гаварылася ў распаўсюджаным лісце.

Прыгадаем, нарэшце, рад-кі з ліста самога Максіма Багдановіча ў рэдакцыю «На-шай Нівы» ў кастрычніку-лістападзе 1913 года: «Па-ночкі! У № 42 «Н. Н.» бачу стацыю Сцяпана Зенчанкі. ...Пачуўшы, што Зенчанка — беларус, я пераслаў у тур-му да яго колькі першых бел-ларускіх кніжак і «Нашу до-лю» (было гэта ў канцы 1906 г.). Аднак далі наша знаёмства не пайшло. І на-ват у вочы я Зенчанку ніколі не бачыў; сталася так таму, што па гораду пайшлі чуткі, быццам Зенчанка — права-катар...»

Сколькі ў гэтым праўды — сказаць не магу, як Вы самі ведаеце, вінавацяць у правакацыі ў нас занадта лёг-ка, таму, здаецца, самым лепшым было б абвясціць аб гэтым толькі дзе каго са сваіх людзей і пільнаваць толькі, каб Зенчанка не ўбіўся да якой-небудзь бел-ларускай і наогул грама-дзянскай справы. Тым часам я напішу ў Ніжні Ноўгарад, каб мне далі больш пэўнага вядомасці». («Шлях паэта», стар. 122).

Да 80-годдзя рэвалюцыі 1905—1907 гг. у Горкім вы-шла кніга В. В. Ніякага «Пер-шая расійская рэвалюцыя ў Ніжагародскім Паволжы», дзе прыведзены снежанскі бюлетэнь № 6 камітэта РСДРП аб выбранні забасто-вачнага камітэта ў складзе 10 чалавек, сярод іх названы і Зенчанка. Ніякім правака-тарам ён не быў.

Адзначым, што М. Багдано-віч, відаць, падтрымліваў сувязі з ніжагародскімі рэ-валюцыянерамі не толькі ў 1905—1907 гг., але і пасля пераезду сям'і ў Яраслаўль у 1908 годзе, інакш як бы ён разлічваў атрымаць якія-небудзь дакладныя звесткі пра Зенчанку.

Я. М. Свядлоў пасля ўдзелу ў дэманстрацыі 9 лі-пеня 1905 года, якой была адзначана паўгадавіна крывавай нядзелі, у Ніжнім Ноўгарадзе не паўляўся каля пяці год. Гэта былі га-

Вясной 1910 года Я. М. Свядлова высылаюць эта-пам на тры гады ў Нарымскі край, але праз чатыры ме-сяцы ён уцякае з Нарым-скай ссылі, заяджае ў Екацярынбург (цяпер Свяд-лоўск) па жонку, разам з ёю едзе ў Перм, а адтуль на пароходзе ў Ніжні Ноў-гарад наведваць бацьку.

У лістападзе 1910 года Свядлова зноў арыштоў-ваюць і зноў ссылаюць у Нарымскі край, адкуль у снежні 1912 г. ён уцякае ў Пецярбург, дзе, як член ЦК, кіруе сацыял-дэмакратычнай фракцыяй IV Дзяржаўнай думы і рэдакцыяй «Прав-ды». У лютым 1913 г. — чар-говы арышт і ссылка ў Туру-ханскі край ужо да вызва-лення пасля перамогі Лю-таўскай рэвалюцыі 1917 го-да.

Сюжэт апавядання М. Баг-дановіча «Шаман» проты: на пароходзе, які плыве па Волзе, два незнаёмыя адзін другому пасажыры вядуць размову аб паходжанні па-чучця прыгожага. Апавядан-не напісана ад першай асо-бы, другога пасажыра аўтар называе спадарожнікам.

Працуючы над перакла-дам апавядання на рускую мову, я звярнуў увагу на вобраз спадарожніка: пар-трэт («...Чорная бародка, вусы, храшчаваты нос і карыя хваравіта-бліскучыя во-чы. Гавора ён ёмка, шпар-ка, як чалавек, каторы на-галадаўся па гутарцы»); за-хапленне Волгай («Хораша ў нас на Волзе! — вымаўляе падарожны грудным, тро-хі сіпаватым голасам. — шы-рыня-то, шырыня-то якая! Добра сказаў аб гэтым Гор-кі Аляксей Максімавіч. Гля-дзіш, каже, на Волгу, і не разумееш: ці яна табе ў грудзі плыве, ці сама з тваіх грудзей цячэ»); апісанне Ні-жняга Ноўгарада і расказ аб думках у Нарымскім краі («...бо і там я пабываў») — усё гэта настолькі супадае з абліччам Я. М. Свядлова і фактамі яго біяграфіі, што, здаецца, зусім верагодным лічыць: ён — прататып спа-дарожніка.

Апавяданне «Шаман» на-друкавана ў «Нашай Ніве» ў 1914 годзе — за плячыма

«Литература и искусство» — орган Министер-ства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01171 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. За-харова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-месніна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказна-га сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, ад-дзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфарма-цыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктар-скай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукавання на ма-шыны (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

3 2 ПА 8 МАЯ

3 мая, 20.40

«ЗАЧЫТАЙЦЕ МАЕ ПІСЬМО...»

Спачатку — пра ведамаснасць у добраўпарадкаванні пасёлка Ратамка, затым — адказы на мінулыя выступ-ленні.

3 мая, 21.50

«ЛІРА»

З каленцый выдатнага рускага са-вецкага мастака А. Галавіна ў Дзяр-жаўным мастацкім музеі БССР пазна-ёміць навуковы супрацоўнік Т. Рэз-нін.

Навінкі кнігарні «Мастацтва», не-вялікія выстаўкі твораў беларускіх жывапісцаў, графікаў, якія часта там праходзяць, прадстаўляе дырэктар Г. Петляч.

На заканчэнне пабываеце на прэм-еры п'есы Галіна «Зоркі на ранішнім небе» ў Рускім тэатры БССР.

5 мая, 19.25

«ПАЭЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ»

Вершы Янкі Купалы чытае Ф. Ва-ранецкі.

6 мая, 19.50

«БУГ»

Літаратурна-мастацкі часопіс. У першым сюжэце вы ўбачыце су-стрэчу Р. Барадуліна з брестаўчана-мі.

Пазнаёміцеся з творчасцю маладога мастака В. Кавальчука, якога асаблі-ва хвалюе гісторыя роднага горада. Будзе прадстаўлены тансама новы зборнік паэты С. Дудзюк.

У выкананні народнай харавой напэ-лы настаўнікаў музычных школ Іва-наўскага раёна прагучыць фрагмент араторыі В. Перапелкі на вершы П. Макаля «Поле маё старажытнае».

7 мая, 12.10

«У НАРОДНАЯ ПАМЯЦІ ЖЫВЕ...»

Рэпартаж аб сустрэчы пісьменні-каў у ДOME-музеі Якуба Коласа.

7 мая, 19.35

ТЭЛЕВІЗІЙНЫ ВЕРНІСАЖ

Паўлюк Прануза. Старонкі жыцця. Перадача падрыхтавана да 70-годдзя з дня нараджэння.

8 мая, 13.05

У тэатрах рэспублікі. У. Шэкспір. «Макбет». Спектакль Дзяржаўнага ру-скага драматычнага тэатра БССР імя Горкага.

Ражысёр-пастаноўшчык Б. Луцэн-ка. Галоўныя ролі выконваюць народ-ныя артысты СССР Р. Янкоўскі і Н. Ча-мадурава.

8 мая, 19.25

«У НЯДЗЕЛЮ ВЕЧАРАМ»

Іграюць «Віртуозы Масквы». У пра-граме творы Моцарта і Чайкоўскага.

8 мая, 20.05

«ПЕСНЯ НА УСЕ ЖЫЦЦЕ»

Прэм'ера дакументальнага фільма Беларускага тэлебачання.

8 мая, 23.10

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма.

У «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

Р. БАРАДУЛІН. Белая яблына гро-му. На рускай мове. Прадмова В. Бы-кава. М., «Молодая гвардия», 1988.— 40 к.

З. ДУДЗЮК. Абрывы лета. Вершы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1988.— 25 к.

В. КАРАМАЗАУ. Дзяльба кабанчына. Выбранае. Прадмова М. Стральцова. Мн., «Мастацкая літаратура», 1988.— 2 р. 30 к.

Г. МАРЧУК. Кветкі правінцыі. Ра-ман, апавесць. Мн., «Мастацкая літа-ратура», 1988.— 1 р. 90 к.

Я. СІПАКОУ. Веча славянскіх балад. Мн., «Мастацкая літаратура», 1988.— 2 р. 70 к.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСкі, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОЎ.